

"SUOMALAINEN EN OO, MUTTA TURKU ON KOTI"

Tapaustutkimus yksin alaikäisenä pakolaisena tulleiden nuorten
kotoutumisesta.

Natasha Petrell
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
21.10.2021

TURUN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos

PETRELL, NATASHA: ”Suomalainen en oo, mutta Turku on koti”.
Tapaustutkimus yksin alaikäisenä pakolaisena tulleiden
nuorten kotoutumisesta.

Pro gradu -tutkielma, 110s., 5 liites.
Sosiaalityö
Lokakuu 2021

Työssäni tutkin, mitkä tekijät olivat edistäneet yksin alaikäisenä Suomeen tulleiden pakolaisnuorten kotoutumista ja miten erilaiset sosiaaliset verkostot olivat vaikuttaneet heidän kotoutumiseensa. Tutkielmani on laadullinen, ja aineisto on kerätty puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla haastattelemalla yhdeksää nyt jo täysi-ikäistä nuorta, jotka alaikäisinä olivat asuneet Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkodissa. Analyysimenetelmänä käytin narratiivista sisällönanalyysia, ja aihetta lähestyin fenomenologisella tutkimusotteella.

Nuoret etsivät paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja rakensivat omaa henkilökohtaista tarinaansa sitä, keitä he olivat suhteessa suomalaisuuden kulttuurisiin mallitarinoihin. Nuorten tarinoissa maahanmuuttajuus tuotti suomalaisuuden ja ulkopuolisuuden välille rakentuvan jännitteen. Nuoret halusivat elää tavallista elämää, tehdä töitä ja saada sellaista palkkaa, jolla tulisi itsenäisesti toimeen. Monella tasolla tapahtuva ulossulkeminen kuitenkin kavensi nuorten kuuluvuuden tunnetta. Ulossulkeminen näkyi esimerkiksi rajatuimpina työ- ja opiskelumahdollisuuksina suhteessa kantaväestöön kuuluviin ikätovereihin. Pakolaistaustaisina maahanmuuttajanuorina nuorten oma paikka sijoittui yhteiskunnallisesti marginaaliin ja kulttuurinen mallitarina suomalaisuudesta toimi sille vertailukohtana.

Kotoutumiseen nuoret saivat tukea monelta eri taholta. Näiltä verkostoilta saatu tuki, vapaus- ja ihmisoikeudet sekä usko tulevaan ja omiin kykyihin puolestaan edistivät nuorten sopeutumista. Nuoret olivat tyytyväisiä moniin asioihin elämässään ja he näkivät tulevaisuutensa valoisana. Ilman läsnä olevaa perhettä nuoret kokivat kuitenkin yksinäisyyttä, ja heidän arkeaan jäsensivät yli kansallisvaltioiden rajojen ulottuvat tiiviit sosiaaliset verkostot.

Työni johtopäätös on, että ilman tasavertaisempaa asemaa suhteessa suomalaisiin tutkimillani nuorilla ei ole mahdollista saavuttaa yhteiskunnan täysivaltaista jäsenyyttä. Sosiaalityöllä on tässä muutoksessa keskeinen rooli vaikuttaa yhteiskunnalliseen asenneilmastoon pyrkimällä madaltamaan sen suvaitsevaisuuskynnystä. Lisäksi olisi tärkeää pohtia, miten nuorten kaukana asuvat vanhemmat voitaisiin palvelujärjestelmässä ottaa enemmän mukaan nuorten tukemisen ja kasvatuksen järjestämisessä.

Asiasanat: Maahanmuuttaja, pakolainen, osallisuus, identiteetti, suomalaisuus, kotoutuminen, yksin alaikäisenä tullut turvapaikanhakija, transnationaalit perhesuhteet, ylirajaisuus, marginalisaatio.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	5
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	7
3	TUTKIMUKSEN TAUSTAT	11
3.1	KÄYTETYT KÄSITTEET.....	11
3.1.1	Pakolainen	11
3.1.2	Yksin alaikäisenä tullut pakolainen	12
3.1.3	Kotoutuminen	12
3.2	YKSIIN TULLEET PAKOLAISLAPSET JA -NUORET SUOMESSA	14
3.2.1	Historiaa ja tilastoja	14
3.2.2	Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkoti	17
3.2.3	Pakolaisnuorten jälkihuolto	18
4	AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA PAKOLAISISTA JA KOTOUTUMISESTA.....	21
4.1	EUROOPASTA TURVAA HAKEVAT	22
4.2	SUOMEEN TULIJAT	24
4.3	POHJOISMAISTA VERTAILUA.....	26
5	ONNISTUNUT KOTOUTUMINEN	29
5.1	KUKA TAI MIKÄ MÄÄRITTÄÄ KOTOUTUMISEN ONNISTUMISEN?	29
5.2	ARJEN TOIMIJUUDEN RAKENTUMINEN.....	31
5.3	YHDISTÄVÄT JA EROTTAVAT VERKOSTOT	32
5.3.1	Sosiaaliset verkostot	32
5.3.2	Läsnäolosuhteet	33
5.3.3	Ylirajaiset ihmissuhteet	34
5.3.4	Läheiset ja heikot vuorovaikutussuhteet	35
5.4	PAKOLAISNUORET UUDEN ELÄMÄN EDESSÄ	36
5.4.1	Nuori Suomessa, perhe kaukana	36
5.4.2	Oman paikan etsintää	38
5.4.3	Pakolaiskokemus identiteetin muovautumisessa	40
5.4.4	Ymmärrys omasta ja perheen menneisyydestä.....	42
5.5	IKUISIA ULKOPUOLISIA VAI YHTEISKUNNAN OSALLISIA?	43
6	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	46
6.1	AKKULTURAATIOTEORIA YKSILÖN JA YHTEISKUNNAN NÄKÖKULMASTA	46
6.2	IDENTITEETIN KEHITYS INTEGRAATIOPROSESSISSA	49
6.3	GLOBALISAATION VAIKUTUS SOPEUTUMISEEN	50
7	TUTKIMUSPROSESSIN ETENEMINEN	51
7.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄN TÄSMENNYS.....	51
7.1.1	Tutkimuskysymysten määrittely	51
7.1.2	Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	52
7.1.3	Valittu tutkimusmenetelmä.....	53
7.1.4	Fenomenologinen tutkimusote	54
7.2	TUTKIMUSAINESTO JA ANALYYSIPROSESSI	57

7.2.1	Kerätyt haastattelut	57
7.2.2	Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset	58
7.2.3	Narratiivinen analyysimenetelmä	60
7.2.4	Analyysin eteneminen	62
8	AINEISTON ANALYYSI.....	64
8.1	KULTTUURISET MALLITARINAT MÄÄRITTÄMÄSSÄ SUOMALAISUUTTA	64
8.1.1	Kuka saa olla suomalainen?.....	65
8.1.2	Maahanmuuttajan marginaalinen suomalaisuus	67
8.1.3	Nuoria leimaavat kategorisoinnit.....	69
8.1.4	Vastapuhetta tarjotusta identiteetistä	72
8.1.5	Identiteetin uudelleenasetointia.....	74
8.2	KOLME TEEMAA KOTOUTUMISESTA	77
8.2.1	"Turku on koti"	77
8.2.2	"Haluan elää peruselämää"	79
8.2.3	" Äiti on aina äiti"	82
8.3	KAKSI YDINTARINAA	84
8.3.1	Ulossuljettu.....	84
8.3.2	Selviytyjä.....	87
9	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	91
10	POHDINTAA	94
	LÄHTEET.....	100
	LIITTEET.....	111

1 JOHDANTO

”Ai sä teet gradua niistä 25-vuotiaista ankkurilapsista ja elintasosurffareista”, ystäväni totesi, kun kerroin hänelle pro gradu -työni aiheesta. Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, suhde maahanmuuttoon on ristiriitainen. Asiaa ei auta se, mitä ja miten maahanmuuttajista puhutaan esimerkiksi mediassa. Sen sijaan, että heidät nähtäisiin voimavarana, heistä usein kerrotaan vain kulueränä ja ongelmien kautta ja keskustelua käydään hyvin värittynein termein. Tarinat kuitenkin luovat todellisuutta. Siksi ei ole samantekevää, millaista kuvaa maahanmuuttajista luodaan.

Pro gradussani tutkin yksin alaikäisenä tulleiden ja oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijanuorten kotoutumista. Omassa työssäni haluan tuoda esille onnistuneita kotoutumistarinoita ja antaa äänen nuorille, jotka vastoinkäymisistä ja traumaattisista kokemuksista huolimatta ovat löytäneet paikkansa uudessa yhteiskunnassa. Erityisesti minua kiinnostaa nuorten omat kokemukset siitä, mitkä tekijät ovat auttaneet heitä kotoutumaan ja löytämään omat opinto- ja työpolkunsä. Mitä yhteistä on nuorilla, joiden kotoutuminen on onnistunut? Pro gradu -työssäni haastattelen laadullisesti Turun ensi- ja turvakoti ry:n perheryhmäkodissa asuneita, mutta nyt jo täysi-ikäisiä turvapaikan saaneita yksin tulleita pakolaisnuoria.

Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ja pakolaiset nähdään usein haavoittuvaisina, koska samanaikaisesti he ovat turvaa hakevia pakolaisia, käyvät läpi lapsuuteen tai nuoruuteen kuuluvia kehitysvaiheita sekä ovat uudessa maassa ilman perhettään. Näiden tekijöiden samanaikaisuus on merkittävä uhka yksin alaikäisinä tulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten kasvulle, kehitykselle ja hyvinvoinnille. (Patrikainen 2017, 3.) Useissa tutkimuksissa on kuitenkin kyseenalaistettu pysyvien, jopa kielteisten, stigmatisoivien ja patologisoivien identiteettien luominen lapsille ja nuorille, vaikka taustalla olisikin hyvää tarkoittava ajatus. Kun traumaa ja sen vaikutuksia sekä deprivatiota ja stigmatisoitumista ylikorostetaan, monet muut asiat ovat jäävät vähemmälle huomiolle. Haavoittuvuuden kontrastina on näkemys, joka lähtee riskin ja resilienssin käsitteistä. Riski viittaa jonkun tapahtuman todennäköisyyteen tietyssä kontekstissa. Resilienssi on kyky selvitä vaikeuksista joustavuudella, mukautumiskyvyllä ja vastustuskyvyllä. Resilienssi ja haavoittuvuus eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan stressitekijät ja selviytymisstrategiat ovat samanaikaisia. (Björklund 2014, 61–62.) On viitteitä siitä, että yksin alaikäisenä ilman huoltajaa tulleet pakolaisnuoret ovat hyvin

motivoituneita ja haluavat kiinnittyä suomalaiseen yhteiskuntaan. Heillä on tukenaan muun muassa oma sosiaalityöntekijä, vastaava ohjaaja, omaohjaaja, edustaja ja lakimies sekä kolmannen sektorin toimijoita, ystäviä, harrastusporukoita ja maanmiehiä. Lisäksi moni pitää yhteyttä lapsuudenperheeseensä erilaisten viestintäkanavien kautta.

Olen työskennellyt 20 vuotta toimittajana järjestöpuolella, ja tänä aikana kirjoittanut artikkeleita yhteiskunnallisista aiheista heikommassa asemassa olevan ihmisen näkökulmasta. Vuosia muun muassa tuotin nyt jo lakkautettua Sisäministeriön maahanmuuttoasioiden ammattilehti Monitoria. Noina vuosina sain hyvän näkökulman siihen, miten maahanmuuttoa ja kotoutumista katsottiin viranomaisten näkökulmasta. Tosin noistakin ajoista moni asia on jo muuttunut. Toimittajavuosina havahduin siihen tosiasiaan, mikä merkitys tutkitulla tiedolla on mielikuvien luomisessa. Jos tutkittua tietoa ei ole, somen lisäksi myös mediassa pääsevät ääneen äänekkäimmät maahanmuuttokriitikot. Media luo mielikuvia, jotka puolestaan muokkaavat harjoitettua politiikkaa. Itse palasin opiskelemaan, koska koin, että halusin ymmärtää paremmin niitä ihmisiä, joista kirjoitan. Minulle ei enää riittänyt, että haastattelen tutkijaa, joka kertoo kohteesta. Voidakseni oikeasti kirjoittaa tai sanoa jotain syrjäytymisestä, heikko-osaisuudesta tai siitä todellisuudesta, jossa maahanmuuttajat Suomessa elävät, koin, että minun pitää itse päästä paljon lähemmäksi näitä ihmisiä ja myös itse tuoda esille näitä onnistumisia eikä vain ongelmia.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Globalisaation, erilaisten kriisien, luonnonmullistusten ja ilmaston lämpenemisen seurauksena maahanmuutto ja pakolaisuus tulevat lisääntymään. Jari Valtee kirjoitti Helsingin Sanomissa tammikuussa 2021 miten ilmansaasteet tulevat johtamaan suuriin maahanmuutto-aaltoihin ja miten muuttoliikkeen ja ympäristön tilan heikentymisen välillä on selvä yhteys. Kun ilmaston lämpeneminen tekee osasta planeetastamme asuin- kelvotonta, suurista muuttoaalloista tulee normaaleja. Jopa 90 prosenttia maailman väestöstä asuu paikoissa, joissa ilmansaasteiden määrä ylittää Maailman terveysjärjestö WHO:n suositukset. (Valtee 2021.) Ilman ja veden saasteet eivät myöskään kunnioita valtioiden rajoja.

Edellisen pakolaiskriisin aikaan, vuonna 2015, Euroopan unionin alueelta haki turvaa 1,3 miljoonaa turvapaikanhakijaa. Tulijoiden määrä ajoi unionin politiikan kriisiin. Vuonna 2018 muuttoliikkeen hallintaa kehitettiin tiukentamalla EU:n rajavalvontaa, rajoittamalla turvapaikanhakijoiden liikkumista yhdestä EU-maasta toiseen rangaistuksen uhalla ja kehittämällä vaille turvapaikkaa jääneiden palauttamista lähtömaahan. (Hiltunen 2019, 9, 279.) EU:n tiukentuneista säädöksistä huolimatta turvapaikanhakijoiden määrä ei maailmassa tule vähenemään, ja Euroopan porteille tulee jatkossakin ihmisiä paremman elämän toivossa. Myös Suomi tulee saamaan osansa näistä turvaa hakevista.

Sen lisäksi, että turvapaikan hakijat etsivät itselleen uutta kotia, Suomi tarvitsee maahanmuuttajia. Eläketurvakeskuksen laskelmien mukaan Suomi tarvitsee joka vuosi arviolta noin 30 000 ulkomailla syntyneitä henkilöä, jotta huoltosuhte pysyisi kutakuinkin kestäväällä tasolla. Nyt ulkomailla syntyneiden määrä on noin seitsemän prosenttia koko Suomen väestöstä. Pelkkä ulkomailla syntyneiden määrän lisääminen ei kuitenkaan riitä, vaan huoltosuhteen takaamiseksi tulee myös varmistaa tulijoiden työllistyminen. (Eläketurvakeskus 2020.) Iso kysymys on, miten yhteiskunta pitää uusista suomalaisista huolta. Saavatko he vain eksistenssiniminin, jolla selviää hengissä vai aidon mahdollisuuden tulla osaksi yhteiskuntaa.

Suomeen alkoi saapua alaikäisiä turvapaikanhakijoita 1990-luvun alkupuolella. 1990-luvun puolivälistä lähtien yksin alaikäisenä tulleiden vastaanottoa on kehitetty ja etsitty ratkaisuja heidän kohtaamiinsa haasteisiin, kuten siihen, miten he täysi-ikäistyttyään eivät selvinneet suomalaisen byrokratian rattaissa. Lisäksi haluttiin huomioida paremmin näissä nuorissa oleva potentiaali. (Laitinen 2011, 121.) Nykyään nuorten turva-

paikkahakemukset pyritään käsittelemään mahdollisimman nopeasti, ja useimmat heistä saavat oleskeluluvan Suomesta (Kotouttaminen 2021).

Ensimmäinen isompi ryhmä yksin tulleita lapsia ja nuoria saapui Suomeen vuonna 2008 ja seuraavan kerran vuonna 2015, jolloin Suomeen saapui pakolaiskriisin seurauksena yhteensä 32 476 turvapaikanhakijaa. Heistä alaikäisiä ilman huoltajaa saapuneita oli 3 024. (Yle 2016). Tämän jälkeen määrä on tasaisesti laskenut. Yksi alaikäisenä tulleet nuoret sijoitetaan pääsääntöisesti asumaan perheryhmäkoteihin heidän saatuaan oleskeluluvan. Vaikka asuinyksikön työntekijät eivät voikaan korvata vanhempia, he kuitenkin muodostavat nuorelle tukea antavien aikuisten verkoston. Vaikeassa elämäntilanteessa olevan nuoren selviytymisen kannalta pysyvän, turvallisen ja ymmärtävän aikuisen rooli on keskeinen. Yksin alaikäisenä tulleiden pakolaislasten ja -nuoren joukko on myös hyvin kirjava. On eri maista ja eri ikäisenä tulleita, osalla on käyty koulua, osalla ei, osa on hyvin traumatisoituneita. Nuoren perusturvallisuus voi olla hyvin erilainen riippuen esimerkiksi siitä, onko lapsuus ollut turvallinen kotimaasta lähtemiseen saakka vai onko koko lapsuus tai pitkiä ajanjaksoja ennen kotimaasta lähtöä ollut sirpaleista, turvaton ja esimerkiksi eri kaupungeissa, maissa tai sukulaisten luona asumista. (Mikkonen 2011, 83–84.)

Vaikka integraatiota ja kotoutumista on tutkittu varsinkin viime vuosina paljon ja myös yksin ilman huoltajaa tulleista pakolaisnuorista on paljon tietoa, tutkimusta nuorten omista kokemuksista kotoutumisesta ja siitä, mitkä tekijät auttoivat heitä integroitumaan Suomeen, on vain vähän. Lisäksi usein näkökulma kotoutumiseen on nimenomaan taloudellinen, jolloin työllistymistä ja kotoutujan tulotasoa on pidetty kotoutumisen mittarina. Kurseista ja koulutuksista huolimatta kaikki maahanmuuttajataustaiset eivät koskaan työllisty, koska ihmisten kyvyt ja osallistumismahdollisuudet vaihtelevat. Silti jokaiselle olisi tärkeää oppia toimimaan yhteiskunnassa ja hoitamaan asioitaan itsenäisesti. Ihmisille pitäisi olla myös tarjolla vaihtoehtoisia tapoja kokea osallisuutta yhteiskunnassa. (Petrell 2019.) Työllistymisen tai kielenoppimisen lisäksi tutkimani nuoret saavat antaa vaihtoehtoisia selitysmalleja ymmärtää kotoutuminen. Esimerkiksi menestyminen harrastuksessa voi antaa tunteen integroitumisesta, vaikka ei olisikaan työllistynyt.

Itse tutkin täysi-ikäistyneitä pakolaisnuoria. He ovat olleet maassa riittävän pitkän aikaa, jotta heille on muodostunut kuva suomalaisesta palvelujärjestelmästä, Suomesta yhteiskuntana ja omasta kotoutumisesta. Nämä nuoret ovat käyneet Suomessa koulua ja

oppineet kieltä. Valtaosa heistä on jo työelämässä. Heillä myös sekä alkuinnostus uudesta maasta että kulttuurishokki ovat laantuneet ja he ovat alkaneet hyväksyä itsensä osana uutta ympäristöä. Koska he ovat olleet Suomessa jo pidemmän aikaa, heillä on myös kokemusta ja perspektiiviä puhua omista kokemuksista. Omat tutkittavani ovat kaikki asuneet ennen täysi-ikäistymistä Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkodissa. Perheryhmäkoti on ollut näiden nuorten koti ja taho, joka on kantanut vastuun nuorten huolenpidosta ja kotoutumisesta heidän saatuaan oleskeluluvan Suomesta. Perheryhmäkodissa tiedetään, millaista nuorten elämä on ollut heidän asuessaan siellä, mutta oma tutkimukseni pureutuu aikaan perheryhmäkodin jälkeen. Mitä näille nuorille kuuluu nyt. Vaikka maahanmuuttoa, pakolaisia ja pakolaisnuoria on tutkittu paljon, maahanmuuttajien vastaanottokäytänteet, maahanmuuton volyyymi, harjoitettu politiikka sekä ympäröivä yhteiskunta muuttuvat nopeasti. Siksi uutta tietoa tarvitaan jatkuvasti lisää.

Työni etenee niin, että aluksi määrittelen tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet: sen, kuka on pakolainen, keitä tarkoitetaan, kun puhutaan yksin alaikäisinä tulleista pakolaisista ja mitä tarkoittaa kotoutuminen. Tämän jälkeen käyn läpi tilastoja yksin alaikäisenä Suomeen tulleista pakolaislapsista ja nuorista ja kerron tarkemmin Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkodin roolista nuoria vastaanottavana tahona sekä nuorten saamista tukitoimista heidän täysi-ikäistyttyään. Neljännessä luvussa käyn läpi keskeiset aiemmat tutkimukset aiheesta niin Suomessa, Pohjoismaissa kuin maailmalla.

Viidennessä luvussa pohdin ensin, mitä tarkoittaa onnistunut kotoutuminen. Viranomaiset esimerkiksi mittaavat sitä katsomalla työllistymistä ja tulotasoa, mutta pelkkä työllistyminen ei kuitenkaan takaa, että kotoutuminen olisi onnistunut elämän muilla osaluilla. Lisäksi tutkimuksissa kotoutumista katsotaan usein yhteiskunnan, ei yksittäisen kotoutujan näkökulmasta. Siksi puhuttaessa kotoutumisesta on tärkeää katsoa myös, millainen on henkilön toimijuus uudessa maassa: Osaako hän hakea asuntoja, työtä ja tukia. Pystyykö hän liikkumaan itsenäisesti paikasta toiseen ja ymmärtääkö hän, miten uusi yhteiskunta toimii. Tämän jälkeen käyn läpi myös erilaisten vuorovaikutusverkostojen merkitystä kotoutumisen kannalta eli sitä, miten sekä lähtömaassa että uudessa kotimaassa olevat erilaiset ihmissuhteet voivat sekä tukea että estää integroitumista ja tuon esille, mitä erityispiirteitä liittyy erityisesti yksin alaikäisenä tulleiden pakolaisnuorten kotoutumiseen: siihen, miten he joutuvat elämään uudessa maassa ilman perhettä, miten he hakevat omaa paikkaansa uudessa kotimaassa, rakentavat omaa identiteettiä ja mikä merkitys oman perheen menneisyydellä ja sen ymmärtämisellä on kotou-

tumisessa. Lopuksi pohdin vielä, miten monimutkaisesta vyyhdistä on kyse, kun miettii sitä, kokeeko henkilö itsensä osalliseksi vai ulkopuoliseksi uudessa yhteiskunnassa.

Kuudennessa luvussa esittelen teoreettisena lähtökohtana käyttämäni John Berryn mallin akkulturaatioasenteista sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Lisäksi pohdin identiteetin kehitystä integraatioprosessissa sekä globalisaation vaikutusta sopeutumiseen. Luvussa seitsemän käyn läpi tutkimusprosessin etenemisen: täsmennän tutkimuskysymykset, käyn läpi tutkimusmenetelmän ja käytetyt analyysimetodit sekä esittelen tutkimusaineiston. Kahdeksannesta luvusta alkaa varsinainen aineiston analyysi. Ensimmäiseksi etsin aineistosta kohtia, joissa nuoret kertoivat, mitä suomalaisuus tavallisesti on. Nämä kulttuuriset mallitarinat ovat yleisiä käsityksiä tietystä asiasta ja ne rakentavat käsitystä siitä, keitä suomalaiset ovat ja keitä ovat ”ne toiset”. Tämän jälkeen katsoin, millaisia sisäisiä tarinoita teksteistä löytyi eli miten kirjoittajien elämä poikkesi näistä kulttuurisista mallitarinoista. Toisessa vaiheessa jäsenin nuorten tarinoista kolme yläkategoriaa, jotka kaikki ilmensivät nuorten suhdetta kotoutumiseen ja oman paikan hakemiseen. Näitä yläkategorioita ovat ”Turku on koti”, ”Haluan elää peruselämää” ja ”Äiti on aina äiti”. Lopuksi rakensin tarinoista kaksi ydintarinaa katsomalla, miten haastateltavat neuvottelivat paikastaan suomalaisessa yhteiskunnassa eli millaisia positioita he itselleen antoivat. Kumpikin positio, ulossuljettu ja selviytyjä, kiteyttää yhden merkityksen siitä, mitä on olla pakolaistaustainen maahanmuuttaja suhteessa muihin suomalaisiin. Yhdeksännessä luvussa kertaan lyhyesti läpi työni tavoitteet ja käyn läpi johtopäätökset. Viimeisessä luvussa vertaan tutkimustuloksia aiempiin tutkimuksiin ja pohdin jatkotutkimusmahdollisuuksia.

3 TUTKIMUKSEN TAUSTAT

3.1 KÄYTETYT KÄSITTEET

3.1.1 Pakolainen

Maahanmuuton syyt ovat moninaisia, eivätkä kaikki maahanmuuttajat ole pakolaisia. Yksi muuttaa maasta toiseen työn perässä, toinen avioliiton, kolmas opiskeluiden. Pakolainen on henkilö, joka nauttii kansainvälistä suojelua oman maansa ulkopuolella. Hän on joutunut jättämään kotimaansa, koska hänellä on perusteltu syy pelätä joutuvansa vainotuksi. Vainon syy voi olla esimerkiksi alkuperä, uskonto, kansallisuus, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuuluminen tai poliittinen mielipide. Turvapaikanhakija on puolestaan henkilö, joka vasta hakee turvaa vieraasta valtiosta. Mikäli hänelle myönnetään turvapaikka, saa hakija pakolaisstatuksen ja pakolaisuuteen perustuvan oleskeluluvan maahan. Lisäksi Suomen valtio ottaa vastaan vuosittain tietyn määrän pakolaisia esimerkiksi pakolaisleireiltä. He ovat saaneet pakolaisstatuksen jo ennen tuloaan maahan. (ihmisoikeudet.net 2020.)

Euroopan unioni on pyrkinyt kehittämään vuodesta 1999 lähtien yhtenäistä eurooppalaista turvapaikkapolitiikkaa ja siihen liittyvää lainsäädäntöä. Harmonisoinnin tavoitteina on ollut muun muassa yhtenäistää EU-maiden turvapaikkamenettelyä ja päätöksentekoa, luoda vähimmäisvaatimukset turvapaikanhakijoiden vastaanotolle sekä vahvistaa EU:n sisäistä solidaarisuutta ja vastuunkantoa. Suomeen suuntautuva turvapaikanhaku ja Suomen pakolaispolitiikka ja -lainsäädäntö on siten sidottu EU:n yhteiseen turvapaikkapolitiikkaan. (Lyytinen 2019, 18–19.) Euroopan unionin yhteisen turvapaikkajärjestelmän tehtävä on suojella niitä, jotka suojelua tarvitsevat. Samaan aikaan unioni on tehnyt viisumien saamisesta vaikeaa tai jopa mahdotonta suojelua etsiville turvapaikanhakijoille. Jos matkustusasiakirjoja ei ole, maahantulo määritellään luvattomaksi. Kaikki Euroopan unioniin papereitta tulevat ihmiset eivät ole suojelun tarpeessa, mutta osa on. (Hiltunen 2019, 13.)

Pakolaiseksi joutuminen on aina kaaos yksilölle ja perheelle. Tämä koskee kaikkia sukupuolesta, etnisestä ryhmästä, iästä tai sosiaalisesta asemasta riippumatta. Kysymys on kokemuksesta, joka paitsi mullistaa elämän sekä sosiaalisesti että sosioekonomisesti, myös repii ihmisen juuriltaan, riisuu hänen osaamisensa ja monet taitonsa. Sota muuttaa

ihmisen aseman ja elämän: hänestä tulee pakenija, turvaa hakeva ihminen. Monet pakenijat lähtevät sodan keskeltä pakoon yhdessä perheensä kanssa, mutta pakomatalla monet perheet hajoavat, koska olosuhteet ovat poikkeuksellisen haasteelliset. (Pentikäinen 2020, 10, 12.)

3.1.2 Yksin alaikäisenä tullut pakolainen

Osa turvapaikkaa hakevista alaikäisistä saapuu maahan yksin. Yksinmatkustavista pakolaislapsista on käytössä erilaisia termejä kuten yksin ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevat alaikäiset tai lapset, ilman huoltajaa tulevat alaikäiset tai lapset, itsenäiset nuoret siirtolaiset tai erotetut lapset (Anis et al. 2018, 189.) Itse käytän termejä yksin alaikäisenä tullut turvapaikanhakija tai pakolainen riippuen siitä, onko kyseessä vasta turvapaikkaa hakeva vai jo pakolaisstatuksen saanut henkilö. Lisäksi eri lähteissä puhutaan alaikäisistä, lapsista tai nuorista. Itse käytän näitä kaikkia riippuen lähteestä ja siitä, minikäikäiseen henkilöön kulloinkin viitataan. Alaikäisellä viitataan sekä lapseen että nuoriin. Nuori puolestaan voi tarkoittaa sekä alaikäistä että jo täysi-ikäistynyttä henkilöä. Omat tutkittavani ovat täysi-ikäisiä, mutta kuitenkin alle 25-vuotiaita, joten viitataan heihin pääsääntöisesti termillä yksintulleet nuoret.

Kun lapsi tai nuori lähtee pakoon, usein vanhemmat ovat tehneet päätöksen lähdöstä, ei lähtijä itse. Häntä ei lähetetä pois perheen eikä suvun elämästä, vaan hänet lähetetään hakemaan mahdollisuutta, uutta elämää koko perheelle. Nuoret kokevat lähdön ja pakomatkan eri tavalla kuin aikuiset pakenijat. Lähtiessään he ovat lapsia, joille jää mieleen kotimaasta ja lähdöstä erilaisia asioita kuin aikuisille. (Pentikäinen 2020, 10.)

Oleskeluluvan saamisen jälkeen yksintulleiden hoiva, huolenpito ja kasvatus järjestetään yleensä perheryhmäkodissa, tukiasunnossa, tuetussa asumisessa tai yksityismajoituksessa. Suurin osa yksin alaikäisenä tulleista on nuoria, vaikka joukossa on myös pieniä lapsia. Monella nuorella on taustalla vaikeita kokemuksia muun muassa väkivaltaa, traumaattinen pakomatka ja erossaolo perheestä. Oman perheen, suvun tai muun verkoston puuttuessa ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret tarvitsevat uudessa asuinmaassaan monenlaista tukea.

3.1.3 Kotoutuminen

Maahanmuuttajien kotoutuminen on kaikkien mielestä tärkeää, mutta siitä, mitä kotoutumisella tarkoitetaan, ei kuitenkaan ole yksimielisyyttä eikä aina edes kovin selkeää

näkemyistä. Lisäksi käytössä on monia eri termejä, joita käytetään kotoutumiskeskustelun yhteydessä. Suomen kotoutua-sana vastaa kansainvälistä integraatio-termiä, joka on johdettu eheää tarkoittavasta latinan sanasta *integrer*. Lisäksi puhutaan sopeutumisesta vieraaseen kulttuuriin eli akkulturaatiosta. Varhaiset akkulturaatiomallit oletivat, että muutos on yksiulotteinen ja yksisuuntainen: vähemmistö omaksuu enemmistön kulttuuri-identiteetin ja elämäntavat. Nykyisin akkulturaatio nähdään moniulotteisena ja vastavuoroisena prosessina, jossa niin enemmistö kuin vähemmistökin muuttuvat. Prosessiin vaikuttaa yksilö- ja ryhmätason ilmiöiden lisäksi yhteiskunnallinen ja ideologinen konteksti ja kotoutumiseen vaikuttavat viranomaistoimenpiteiden lisäksi myös valtaväestön ja maahanmuuttajien asenteet toisiaan kohtaan sekä käsitykset kotoutumisesta. Assimilaatiosta puhutaan silloin, kun maahanmuuttajan oletetaan sulautuvan uuteen kotimaahansa ja sen toimintatapoihin sekä luopuvan alkuperäisestä tai taustaidentiteetistään. Segregaatio puolestaan tarkoittaa eri väestöryhmien eristymistä toisistaan. Lisäksi puhutaan esimerkiksi inkluusiosta eli sisään sulkemisesta ja mukautumisesta. (Saukkonen 2016; Nortio 2019, 209.)

Läntisen Euroopan perinteisissä maahanmuuttomaissa harjoitettiin vuosikymmeniä multikulttuurista sosiaalipolitiikkaa, jossa kulttuurien moninaisuus nähtiin pääasiallisesti rikkautena, ja sitä pyrittiin vaalimaan yhteistyössä maahanmuuttajien omien etnisten yhdistysten kanssa. Kriittinen suhtautuminen multikulttuurisuuteen ‘liian suvaitsevaisena’ ideologiana on viimeisten vuosikymmenien aikana kuitenkin yleistynyt ympäri Eurooppaa. Yhden keskeisen kriittisen argumentin mukaan multikulttuurisuus on synnyttänyt sosiaalista segregaatiota ja niin kutsuttuja ‘rinnakkaisyhteiskuntia’. Nykyään maahanmuuttajien kotoutumista edistävästä integraatiopolitiikasta onkin tullut keskeinen sosiaalipolitiikan muoto. Nykyinen integraatiopolitiikka on ainakin mielikuvien tasolla multikulttuurisuutta kriittisempää, pragmaattisempaa ja monien mielestä ‘realistisempää’ suhteessa erilaisuuteen, ja siihen liittyviin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Erilaisuuteen kohdistuvan suvaitsevaisuuden sijaan sen keskeisenä käsitteenä näyttäytyvät inkluusio, osallistuminen ja integraatiokeskeisyys, jossa integraatio usein on merkityksellään lähellä assimilaatiota. (Toukolehto 2020.)

Yleisesti ottaen integraatiossa on kyse siitä prosessista, jonka aikana maasta toiseen muuttanut ihminen löytää uudessa yhteiskunnassa oman paikkansa olla ja toimia ja lopulta kokee olevansa uuden yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. Tämän lisäksi integraatiolla viitataan tätä prosessia edistäviin toimenpiteisiin eli viranomaisten kotouttamistoi-

mia kotoutumisen edistämiseksi ja tukemiseksi. Kotoutumisella puolestaan tarkoitetaan prosessia, jossa maahanmuuttaja pyrkii asettumaan uuteen kotiyhteiskuntaansa (Saukkonen 2016; Mammon 2010, 13).

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta astui voimaan toukokuussa 1999. Sana kotoutuminen oli esitelty muutama vuosi aiemmin tarkoittamaan ”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen”. Vuoden 1999 uudistuksen konkreettisin seuraus oli, että työvoimahallinto pystyi hyväksymään maahanmuuttajat erityisryhmäksi ja laatimaan heille kotouttamissuunnitelmia ja siten tarjoamaan heille kielikursseja, muuta koulutusta, työharjoitteluja, ammatinvalinnan ohjausta ja niin edelleen. (VATT-työryhmä 2014, 43.)

Edelleen kotoutuminen tarkoittaa usein maahanmuuttajan työllistymistä ja kotouttaminen viranomaisten työllistymistä edistäviä toimia, mutta se on myös paljon muuta. Kotoutumista voidaan tarkastella esimerkiksi toimeentulon, kielen, kulttuurin, sosiaalisten suhteiden, poliittisen osallistumisen, kuulumisen tunteen ja identiteetin näkökulmista. Rakenteellista integroitumista on esimerkiksi pääsy erilaisiin koulutusjärjestelmiin ja menestyminen niissä sekä turvalliset ja riittävän väljät asumisolosuhteet. Kulttuurisessa kotoutumisessa on kyse ensinnäkin asuinmaan kielen tai kielten oppimisesta, mutta myös paikallisten arvojen ja normien sekä yhteiskunnan pelisääntöjen omaksumisesta tai ainakin ymmärtämisestä. Vuorovaikutuksellisessa kotoutumisessa keskeistä on sosiaalisten suhteiden rakentuminen. Identifioiva kotoutuminen rakentuu yleensä rinnan edellä mainituilla muilla kotoutumisen osa-alueilla tapahtuvan kehityksen kanssa. Kotoutunut maahanmuuttaja tuntee yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden samaan yhteiskuntaan kuuluvien ihmisten kanssa ja näkee asuinmaansa lähtökohtaisesti myönteisessä valossa. (Saukkonen 2016.)

3.2 YKSIN TULLEET PAKOLAISLAPSET JA -NUORET SUOMESSA

3.2.1 Historiaa ja tilastoja

Ilman huoltajaa tulleita pakolaisia on tullut Suomeen 1990-luvun alusta lähtien, jolloin myös perustettiin ensimmäiset ryhmä- ja perheryhmäkodit. Yksintulleista on ollut poikia noin 90 prosenttia, koska työillä suurempi todennäköisyys joutua matkalla hyväksi-

käytön uhriksi. Keskimäärin alaikäisiä on tullut noin 100 per vuosi, mutta huippuvuosi-
na 2008–2010 ja 2015–2017 heitä tuli huomattavasti enemmän. (Iisakkila 2021, 3.)

Maahanmuuttovirasto Migri on julkaissut vuodesta 2015 lähtien oleskelulupaa, kansainvälistä suojelua, kansalaisuutta ja maasta poistamista koskevia tilastoja. Vuonna 2015 Suomesta haki turvapaikkaa 3 014 yksintullutta alaikäistä. Eniten heitä tuli Afganistanista (1 911 hakijaa), Irakista (632), Somaliasta (251), Syyriasta (40) ja Iranista (30). Hakijoista tyttöjä oli 184 ja poikia 2 826. Neljän sukupuoli ei ollut tiedossa. Vuoden 2015 jälkeen hakijoita on tullut huomattavasti vähemmän, eikä Migri ole ilmoittanut hakijoiden lähtömaita, ainoastaan hakijoiden kokonaismäärän, koska maittaiset määrät ovat kuukausitasolla olleet niin pieniä. Vuonna 2016 yksintulleita alaikäisiä tuli yhteensä 292, 2017 yhteensä 142, 2018 yhteensä 109, 2019 yhteensä 98 ja 2020 yhteensä 146. (Maahanmuuttovirasto 2021.)

Hakemusten lisäksi Migri julkaisee tilastoja turvapaikkapäätöksistä. Turvapaikkapäätöksiä ja hakemusten määrää ei kuitenkaan voi suoraan verrata toisiinsa. Esimerkiksi tammikuussa vireille pantuja hakemuksia ei ratkaista saman vuoden tammikuussa vaan päätöksessä saattaa kestää kuukausia, joskus jopa vuosia. Siksi esimerkiksi vuonna 2015 yksin alaikäisenä tulleita koskevia turvapaikkapäätöksiä tehtiin vain 168 kappaletta. Oletettavaa on, että ainakin osa näistä hakijoista oli jättänyt oman hakemuksensa jo vuonna 2014 tai sitä aiemmin ja vuonna 2015 turvapaikkahakemuksensa jättäneiden päätökset on tehty vasta vuonna 2016 tai myöhemmin. Erityisesti vuonna 2015 tulleiden nuorten turvapaikkaprosessit venyivät kohtuuttoman pitkiksi. Vuonna 2018 säädetyn lain mukaan turvapaikkahakemukset tulisi käsitellä kuuden kuukauden sisällä hakemuksen jättämisestä. Käytännössä tämä ei aina toteudu. (Emt.)

Vuonna 2015 tehdystä 168 turvapaikkapäätöksestä 112 oli myönteisiä. Myönteisen päätöksen saaneista 45 oli kotoisin Somaliasta, 34 Afganistanista, 12 Irakista ja 3 Marokosta. Loput olivat yksittäisiä hakijoita eri maista. Tyttöjä turvapaikan saaneista oli 19 ja poikia 93. Oleskeluluvan perusteena heillä oli turvapaikka, toissijainen suojelu, humanitaarinen suojelu tai muu syy. Lopuista 56 hakemuksesta suurin osa oli rauennut. Hakemus voi raueta, jos hakija peruuttaa hakemuksensa, Suomessa hakemuksensa jättänyt hakija on muuttanut pois Suomesta tai hakija kuolee. (Emt.)

Vuonna 2016 yhteensä 1768 yksin alaikäisenä tulleet koskeneista päätöksistä 1515 oli myönteisiä. Yhteensä 1 269 afganistanilaisia koskeneista päätöksistä myönteisiä oli

1162, irakilaisia koskeneista 267 päätöksestä myönteisiä oli 175, somalialaisia koskeneista 117 päätöksestä myönteisiä oli 97 ja syyrialaisia koskeneista 29 päätöksestä kaikki. Sukupuolittain tarkasteltuna 113 tytöstä myönteisen päätöksen sai 87 hakijaa ja 1655 pojasta 1429. Vuonna 2017 päätöksiä tehtiin edellisvuotta huomattavasti vähemmän. Tällöin 235 päätöksestä 187 oli myönteisiä. Vuonna 2018 vastaavat luvut olivat 108 ja 97, vuonna 2019 63 ja 30 ja vuonna 2020 97 ja 76. Maittain eriteltyä tietoa ei ole enää vuoden 2017 jälkeen ollut saatavilla, koska kuukausittain päätöksiä tehty niin vähän, että muuten päätöksen saaneet voisivat olla tunnistettavissa. (Emt.)

Turvapaikan voi saada, jos hakijalla on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa kotimaasaan tai pysyvässä asuinmaassaan vainotuksi. Lisäksi edellytetään, että hän ei voi pelkäämäänsä vainon vuoksi turvautua kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa viranomaisten suojeluun. Päätösten tueksi Migri tuottaa maatietoa maista, joista Suomeen tulee turvapaikanhakijoita, kiintiöpakolaisia ja maahanmuuttajia. Turvapaikanhakijan kertomusta arvioidaan päätöksentekoyksikössä aina lähtömaatiedon valossa siten, että hakijan kertomusta ja hänen antamaansa näyttöä tilanteesta verrataan ajantasaiseen maatietoon. Koska turvallisuustilanne vaihtelee maittain sekä maan sisällä sen eri osissa että myös eri aikoina, vaihtelee myös se, miksi yhdestä maasta tai maan osasta kotoisin oleva saa turvapaikan ja toisesta maasta kotoisin oleva ei. (Emt.)

Kun yksintulleet alaikäiset saapuvat Eurooppaan, he kohtaavat moninaisen paikallisten, kansallisten ja kansainvälisten palveluiden ja toimijoiden verkoston. Vaikka Euroopan maissa on pyritty yhtenäistämään toimintaperiaatteita ja -tapoja, ne ovat edelleen hyvin erilaisia keskenään. EU-maissa yksintulleet ohjataan joko kansainvälistä suojelua hakvien palveluihin tai lasten tukipalveluihin. (Anis et al. 2018, 191.) Suomessa nuoret turvapaikkaa haettuaan sijoitetaan ensin vastaanottokeskuksen alaikäisyksikköön ja oleskeluluvan saamisen jälkeen perheryhmäkotiin. Paikkakunnasta ja nuorten yksilöllisistä tilanteista riippuen myös muita vaihtoehtoja on. (Iisakkila 2021, 3.) Perheryhmäkotien toimintaa koordinoivat ELY-keskukset (Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus).

Suomessa perheryhmäkotien toimintaympäristö on toiminnan alusta asti ollut muutosten kourissa. Yksiköitä on perustettu, muokattu ja lakkautettu turvapaikanhakijoiden muuttuvien määrien mukaisesti. Yksintulleita koskevan järjestelmän ohjeistus ja lainsäädäntö muuttuu usein ja tämä vaikuttaa pakolaisten parissa työskentelevien työskentelyoloihin ja asiakkaiden kokemaan turvallisuuden tunteeseen. Lisäksi palvelujärjestelmä on tällä hetkellä usean päällekkäisen muutoksen keskellä. Tulevat sote- ja maakuntahallintouu-

distus muuttavat myös kotouttamisen kenttää ja vaativat lakimuutoksia. Pakolaisten kotoutumista tukevan työn hallinnointi siirtyy mahdollisesti tulevaisuudessa kuntien ja ELY-keskusten sijaan maakuntahallinnolle. (Iisakkila 2019, 6 ja 11.)

3.2.2 Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkoti

Turun ensi- ja turvakoti ry:n perheryhmäkoti on toiminut perheryhmäkotina alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen saapuneille pakolaisnuorille vuodesta 1992. Perheryhmäkodissa voi asua kerralla seitsemän 15–18-vuotiasta nuorta. (Turun ensi- ja turvakoti ry perheryhmäkoti 2020.) Vuosina 1992–2019 Turun perheryhmäkodissa on asunut yhteensä noin 150 pakolaisnuorta (Iisakkila 2019, 10).

Turun perheryhmäkodissa työskentelee yksikön vastaava ja viisi ohjaajaa. Jokaisella nuorella on omaohjaaja, joka on perillä nuoren asioista ja kotoutumistavoitteiden toteutumisesta. Lisäksi Turun ulkomaalaistoimistossa jokaisella nuorella on oma sosiaalityöntekijä ja terveydenhoitaja. (Iisakkila 2021, 3.) Nuorella on myös edustaja, jonka tehtävä on valvoa lapsen etua turvapaikka- ja perheenyhdistämisprosessien aikana sekä muissa hänen henkilöönsä ja varallisuuttaan koskevissa juridisissa asioissa. Edustaja ei huolehdi lapsen välittömästä päivittäisestä hoidosta tai kasvatuksesta vaan valvoo yleisesti lapsen etua asumiseen ja muihin elämäntilanteisiin liittyvissä kysymyksissä. (Kotouttaminen 2021.)

Perheryhmäkoti tarjoaa nuorille turvallisen kodinomaisen ympäristön ja tukee nuorten kotoutumista osaksi suomalaista yhteiskuntaa, unohtamatta heidän omaa kulttuurista identiteettiään. Perheryhmäkodissa nuorta ohjataan hänen kasvaessaan kohti itsenäistä elämää. Perheryhmäkodin arki pyörii koulunkäynnin ympärillä ja nuorta ohjataan hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaan. Perheryhmäkodin toiminnan tavoitteena on kotoutumista tukeva, kokonaisvaltainen lapsen ja nuoren edun huomioon ottava kasvatusta ja hoiva. Nuoria ohjataan arkipäivän toiminnoissa yhdessä tekemisen avulla. Nuoren omaohjaaja vastaa nuoren hoidosta ja kasvatuksesta yhdessä perheryhmäkodin henkilökunnan kanssa. Yhtäältä ohjaajan roolina on toimia osana yhteiskunnan kotouttamistyötä, jossa ohjaaja on osa viranomaiskoneistoa ja jonka tehtävänä on lain ja ohjeistuksen puitteissa toimia niiden mukaisesti. Toisaalta ohjaaja on nuoren vieressä ja hänelle läheinen ihminen. Ohjaaja seuraa nuoren elämää, prosesseja, kotoutumista sekä näkee millaisia asiat nuoren silmin näyttävät. Aina palvelujärjestelmän vaatimukset ja nuoren odotukset eivät kohtaa. Ohjaajan tärkein tehtävä on edistää sekä nuorten ymmärrystä kotou-

tumista tukevasta järjestelmästä ja yhteiskunnasta että edistää nuoren etua ja nuorten näkökulman esille tuomista palvelujärjestelmässä. (Iisakkila 2019, 17–18.) Perheryhmäkodissa nuoria kannustetaan itsenäisyyteen ja oma-aloitteisuuteen. Tavoitteena on, että nuorella olisi lähtiessään tarvittavat sosiaaliset ja elämänhallintaan liittyvät taidot, jotta hän kykenee itsenäiseen elämään ja kotoutuu Suomalaiseen yhteiskuntaan. Lisäksi perheryhmäkoti tarjoaa jälkiohjausta jo 18-vuotta täyttäneille nuorille. (Iisakkila 2021, 3.)

3.2.3 Pakolaisnuorten jälkihuolto

Monet ilman huoltajaa tulleista nuorista tarvitsevat tukea myös täysi-ikäistyttyään selviytyäkseen arjen haasteista. Jälkihuollon ydin on, että nuorella on mahdollisuus luoda luottamuksellinen suhde johonkin aikuiseen, joka kuuntelee ja keskustelee hänen kanssaan. Nuori saattaa tarvita tukea ja ohjausta myös esimerkiksi oman koulutuspolkunsa löytämiseen tai sen suorittamiseen. Tuki voi olla esimerkiksi säännöllisiä tapaamisia, joissa keskustellaan ja tuetaan nuorta koulutukseen, harrastuksiin, työnhakuun, oman taloudenpitoon ja asumiseen liittyvissä kysymyksissä. Kunta voi järjestää jälkihuoltoa kunnan omana toimintana tai ostaa palvelun ulkopuoliselta palveluntuottajalta. Valtio korvaa jälkihuollosta aiheutuneet kustannukset kunnalle. Korvauksen piiriin voi kuulua esimerkiksi toimeentulotuki, harrastusten ja opintojen tukemista, sosiaaliohjausta ja psykososiaalista tukea. Kunnat tarjoavat tukea asiakkaan yksilölliseen palveluiden tarpeeseen, ja ne myös määrittelevät itsenäisesti mitä jälkihuollon palvelut pitävät sisälleen. Vaikka kunnat saavat valtiolta korvaukset yksin tulleille järjestämistään palveluista, ei laki velvoita kuntaa järjestämään palveluita. Nuori voi saada jälkihuollon tukitoimia, kunnes hän täyttää 25 vuotta tai hänen huoltajansa saapuu Suomeen. Jälkihuollon yläikärajä nousi 21-vuodesta 25 vuoteen heinäkuussa 2020. (THL 2020; Kotoutuminen 2021.)

Outi Lepola (2019) on tutkinut yksintulleiden nuorten jälkihuollon järjestämistä kunnissa. Lepolan mukaan se, millä taholla on kokonaisvastuu nuoren tuen tarpeen selvittämisestä ja järjestämisestä, vaihtelee suuresti kunnittain. Joissakin kunnissa jälkihuollon vastuu näyttää sijoittuvan yleisemmälle tasolle sosiaalitoimessa, joko aikuisten tai lasten ja nuorten palveluihin, joissakin taas erityiseen maahanmuuttaja- tai kotoutumispalveluyksikköön. Joissakin suurissa kunnissa on jopa erillinen jälkihuollon yksikkö. On selvää, että ammattitaito ja kokemus painottuvat hieman eri tavoin näissä sosiaalitoimen

eri yksiköissä. Joissakin yksiköissä on nimenomaan maahanmuuttotaustaan ja jopa yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin liittyvää erikoisosaamista, kun taas joissakin vahvuutena on laajempi sosiaalityön ja lastensuojelun tuntemus. (Lepola 2019, 11–12.)

Joltain osin jälkihuoltoa toteutetaan kunnan omana toimintana, mutta lähes kaikissa kunnissa on lisäksi ostettu jälkihuoltopalveluja palveluntarjoajilta. Nuorille tarjottavaa tukea ja palveluita sekä nuorille määriteltyjä tavoitteita ohjaavat moninaiset suunnitelmat. Yksintulleille nuorille pitäisi tehdä kotoutumissuunnitelma heti, kun he saavat turvapaikan tai oleskeluluvan, olivatpa he alaikäisiä tai täysi-ikäisiä. Kotoutumissuunnitelma voi myös toimia siltana yli siirtymän lapsesta aikuiseksi, sillä kotoutumistukea on mahdollista saada kolmen tai jopa viiden vuoden ajan iästä riippumatta. (Emt.13–14.)

Tuen tarve myös vaihtelee. Osa nuorista osaa toimia suhteellisen itsenäisesti ja omatoimisesti. Osalla voi olla muutama isompi ongelma, jotka heikentävät kykyä suoriutua oma-aloitteisesti, omatoimisesti tai itsenäisesti asioista. Luku- ja kirjoitustaidottomina Suomeen tulleet sekä moniongelmaiset tarvitsevat puolestaan hyvin intensiivistä tukea. Tuen tarve vaihtelee myös jälkihuollon vaiheen mukaan siten, että alussa tukea annetaan enemmän ja jälkihuolto-oikeuden loppuvaiheessa nuoren odotetaan hoitavan asiansa pääosin itsenäisesti niin, että tukea annetaan vain tarvittaessa ja poikkeuksellisissa tilanteissa. Nuoret saavat tukea muun muassa asunnon ja asumisen tukien hakemisessa sekä kotivakuutuksen ja sähkösopimuksen tekemisessä, ohjausta koulutukseen ja työelämään liittyvissä asioissa ja tukea harrastuksiin ja vapaa-ajan toimintaan hakeutumisessa. Lisäksi nuorten kanssa harjoitellaan tärkeiden asioiden hoitamista kuten sähköisten palveluiden käyttämistä ja lomakkeiden ja hakemusten täyttämistä. Nuorille annetaan myös tukea psyykkisen ja fyysisen terveyden hoitamiseen, ja häntä tuetaan oman arjen ja elämän hallinnan saavuttamisessa sekä kotoutumisessa. Lisäksi nuoria autetaan lupaasioissa ja yhteydenpidossa perheeseen. (Emt. 16, 19–20.)

Laura Bragans (2020) on tutkinut, miten yksin tulleiden pakolaisnuorten tarpeisiin ja arjen kansalaisuuden rakentumiseen vastataan jälkihuollon kontekstissa. Tutkimustulosten perusteella nuorilla tunnistetaan olevan monenlaisia tarpeita, joihin työntekijät pyrkivät jälkihuollon käytänteissä vastaamaan. Kaikkiin tarpeisiin vastaaminen ei kuitenkaan ole mahdollista yhteiskunnallisten rakenteiden ja palvelujärjestelmän puitteissa. Nuorten arjen kansalaisuus rakentuu erilaisista elementeistä, joista keskeisimpiä ovat luottamuksellisten suhteiden luominen sekä nuorten autonomian ja toimijuuden vahvistaminen. Arjen kansalaisuuden rakentumista sen sijaan heikentävät kiristynyt maahan-

muuttopolitiikka, jotkin yhteiskunnalliset rakenteet ja riittämättömät sosiaalipalveluiden resurssit. Sosiaalian ammattilaisten tarjoama aika, psykososiaalinen tuki, käytännön apu ja kumppanuuteen perustuva turvallinen sekä luottamuksellinen ihmissuhde ovat merkittävässä roolissa arjen kansalaisuuden rakentumisen kannalta. (Bragans 2020.)

4 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA PAKOLAISISTA JA KOTOUTUMISESTA

Pakolais- ja pakkomuutto kehittyi itsenäiseksi tutkimusalakseen 1980-luvulla. Koska nykyaikainen pakkomuutto on laaja-alainen ilmiö, pakolais- ja pakkomuuttotutkimus nähdään usein limittäisinä tutkimusaloina niin, että niistä puhutaan joko synonyymeinä tai yhtenä tutkimusalana. Pakolais- ja pakkomuuttotutkimus on myös tiiviissä yhteydessä laajempaan muuttoliiketutkimukseen. Pakkomuuttajilla on kuitenkin usein erilaiset kokemukset ja tarpeet verrattuna vapaaehtoisesti muuttaviin, ja siksi pakkomuuttotutkimukseen on kehitetty osittain aivan omia tutkimusaiheita, metodologioita ja käsitteitä. Yleisesti pakolaistutkimuksessa on tutkittu pakolaisuuden eri ulottuvuuksia, mittakaavoja, syitä ja seurauksia. Pakolaistilanteiden poliittisuus vaikuttaa myös alalla tehtävän tutkimuksen metodologisiin valintoihin ja tutkimusetiikan merkitykseen. (Lyytinen 2019, 23–24.)

Eri maanosissa maahanmuuttajiin liittyvä tutkimus on hyvin erilaista, johtuen maahanmuuton erilaisesta historiasta. Esimerkiksi siinä missä Yhdysvalloissa tutkimus keskittyy meksikolaisiin ja aasialaistaustaisiin maahanmuuttajiin ja heidän Yhdysvalloissa syntyneisiin lapsiinsa, Euroopassa tutkimus on keskittynyt joko entisistä siirtomaista tulevien, pakolaisten tai työperäisten muuttajien tutkimukseen. (Ansala et al. 2014, 11.) Siksi tässä työssä keskityn pääasiassa eurooppalaiseen ja erityisesti nuoria koskevaan pakolais-, pakkomuutto- ja integraatiotutkimuskirjallisuuteen.

Tutkijoiden kiinnostus yksin tulleita lapsia ja nuoria kohtaan lisääntyi 2000-luvulla. Aihetta koskeva tutkimus jäsentyy sisällöllisesti neljään pääasialliseen teemaan, joita ovat 1) maahanmuuttopolitiikka ja sen suhde lapsen etuun, 2) psyykkinen hyvinvointi ja lapsen terveys, 3) lasten tausta ja kokemukset ennen maahantuloa sekä 4) vastaanottojärjestelmä ja hoiva. (Anis et al. 2018, 192.) Viimeisin sisältää myös nuorten omat kokemukset vastaanottavassa maassa. Myös oma tutkimukseni sijoittuu tähän eli nuorten omiin kokemuksiin uudessa maassa. Lisäksi lasten pakkomuuttoa käsittelevä tutkimus voidaan jakaa kolmeen erilaiseen tutkimusviitekehykseen: psykologiseen ja sosiaalityön näkökulmaan, oikeudelliseen tutkimukseen sekä etnografiseen tutkimukseen. Esimerkiksi psykologiassa tutkimuksilla on haettu diagnostisia välineitä ja traumasta selviytymisen keinoja. Uudempi tutkimus korostaa haavoittuvuuden lisäksi myös toimijuuden näkökulmaa. (Emt, 193.)

Suomen näkökulmasta erityisesti muissa Pohjoismaissa tehty tutkimus tarjoaa amerikkalaista ja muuta eurooppalaista tutkimusta paremman vertailukohdan sekä institutionaalisesti että taloudellisesti samankaltaisemman kontekstinsa vuoksi, mutta kansainvälisen tutkimuskentän tulokset eivät kuitenkaan ole suoraan tulkittavissa Suomea koskeviksi. Erojen taustalla on muun muassa maahanmuuton laajuus ja koostumus, maahanmuuttovirtojen ajoittumisen erot ja vastaanottavien maiden institutionaaliset erot. (Ansala et al. 2014, 12.)

4.1 EUROOPASTA TURVAA HAKEVAT

Eurooppalaista muuttoliikettä koskevaa tutkimusta on paljon, koska Euroopasta on aina muutettu ja Eurooppaan on aina muuttanut ihmisiä. Yksi kattava teos eurooppalaisen muuttoliikkeen historiasta on *Migration in European history* (2003). Teoksessa käydään läpi maahanmuuton historia aina 1800-luvulta näihin päiviin asti. Esimerkiksi 1960-luvun alkuun asti Euroopasta muutti ihmisiä toisille mantereille paremman elämän toivossa enemmän kuin mitä ihmisiä muutti Eurooppaan. Toisaalta toisen maailmansodan jälkeen varsinkin läntisen Euroopan nopeasti kehittyvät maat alkoivat vastaanottaa maahanmuuttajia enenevässä määrin. Iso osa muuttajista muutti kuitenkin Euroopan sisällä etelästä pohjoiseen esimerkiksi Etelä-Euroopan maista Saksaan ja Ranskaan ja toisaalta Suomesta, Tanskasta ja Norjasta Ruotsiin. Näiden teollisuuden palkattujen vierastyöläisten oletettiin jossain vaiheessa palaavan takaisin lähtömaihinsa. Näin ei kuitenkaan käynyt. Kun vierastyöläisten ymmärrettiin jäävän, eri maissa alkoi vähän eri aikoihin ja erilaisin painotuksin keskustelu maahanmuuttajien integraatiosta. Turvapaikanhakijoista ja heidän integraatiostaan alettiin puhua 1970-luvun loppupuolella ja enenevässä määrin 1980-luvulla, kun turvaa hakevien määrät kasvoivat. (Baden 2003.)

The Politics of Migration and Immigration in Europe -kirjassa (2016) puolestaan käydään läpi maahanmuuttopolitiikkaa eri EU-maissa ja EU:n vaikutusta jäsenmaiden maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaan. Kirjoittajien mukaan eurooppalaisen maahanmuuttopolitiikan suuri pulma on yhteisen näkemyksen puuttuminen vastuunjaosta. (Geddes et al. 2016.)

Euroopan unionissa maahanmuuttajien kotouttaminen kuuluu asioihin, joissa jäsenvaltioilla on laajat oikeudet päättää itse kansallisen suvereeniutensa rajoissa. Siksi eri maissa turvapaikkapolitiikka ja kotouttamiskeskustelut ovat vaihdelleet. EU on kuitenkin mo-

nin tavoin pyrkinyt vahvistamaan jäsenvaltioiden tietoisuutta kotouttamispolitiikan tärkeydestä ja jakamaan tietoa hyvistä käytänteistä. Silti esimerkiksi vuonna 2015 eurooppalaisessa kotouttamispolitiikassa vallitsi suuri epävarmuus siitä, mitä oikeastaan pitäisi tavoitella ja tehdä siinä vaiheessa, kun turvapaikanhakijoiden ja siirtolaisten laajamittainen tulo Eurooppaan muutti perusteellisesti koko tilanteen. (Saukkonen 2020, 66–67.) Koska eri EU-maissa turvapaikkatilanne vaihtelee, tekevät ne myös pakolais- ja integraatiotutkimusta pitkälti omista lähtökohdistaan käsin. Toisaalta mailla on erityisesti viime vuosina ollut yhteisiä haasteita kuten turvapaikanhakijoiden määrän räjähdysmäinen kasvu ja maahanmuuttovastaisuuden sekä äärioikeiston nousu, jotka vaikuttavat myös harjoitettuun turvapaikka- ja kotouttamispolitiikkaan. Myös siksi yhteistä tutkimusta tarvitaan.

Kansainvälistä vertailevaa tutkimusta turvapaikanhakijoista ja pakolaisista tekevät esimerkiksi eri pakolaisjärjestöt ja Euroopan unioni. Yhdistyneiden kansakuntien alainen pakolaisjärjestö UNHCR julkaisee vuosittain pakolaisuuteen ja pakkomuuttoon liittyviä tutkimuksia ja tilastotietoa. Sen tilastoista selviää, että vuonna 2019 pakolaisia oli maailmassa noin 20 miljoonaa ja turvapaikanhakijoita neljä miljoonaa, mutta määrä vaihtelee jonkin verran laskutavasta riippuen. Tähän päälle tulevat vielä maan sisäiset pakolaiset. Eurooppaan turvapaikanhakijoista päätyy vain pieni osa. UNHCR:n vuosikatsauksessa käydään läpi, miten pakolaistilanne on muuttunut vuoden aikana maailmassa sekä eritellymmmin maanosittain. Uusimmassa tutkimuksessa tuodaan esille myös esimerkiksi lasten asema pakolaisina ja ilmastonmuutoksen vaikutus pakolaisuuteen. (UNHCR 2019.)

Eurostatin tilastoista puolestaan selviää, että vuonna 2019 EU:n alueelle saapui 13 800 alaikäisenä yksin tullutta turvapaikanhakijaa. Vuonna 2018 luku oli 16 800. Huippuvuonna 2015 heitä tuli yhteensä 92 000. Kaikista turvapaikanhakijoista ilman huoltajaa tulleiden osuus oli noin seitsemän prosenttia. Heistä 85 prosenttia oli poikia ja kaksi kolmasosaa 16–17-vuotiaita turvapaikanhakuprosessin käynnistyessä. Valtaosa tulijoista oli kotoisin Afganistanista, Syyriasta, Pakistanista, Somaliasta, Guineasta tai Irakista. Neljä kymmenestä haki turvapaikkaa joko Kreikasta tai Saksasta. (Eurostat 2020.)

Kotoutumisen tueksi löytyy paljon sekä uudempaa että vanhempaa tutkimusta, joista uudemmassa ei puhuta pelkästään maahanmuuttajien kotoutumisesta vaan siitä, miten myös vastaanottavan yhteiskunnan tulee muuttua. Yksi uusimmista on Insights to Support Immigrant Integration and Social Cohesion (2018), jossa kirjoittajat etsivät uusia

tapoja rakentaa siltoja eri taustoista tulevien ihmisten välille ja näin auttaa maahanmuuttajia löytämään paikkansa uudessa yhteiskunnassa. Ratkaisuksi he esittävät muun muassa pyrkimystä vahvistaa maahanmuuttajien yhteenkuuluvuutta edistämällä kaikkien yhteisöön kuuluvien sosiaalisia vuorovaikutustaitoja. Lisäksi maahanmuuttajien ja kantaväestön välistä eriarvoisuutta tulisi vähentää ja julkisia palveluita päivittää niin, että ne soveltuisivat yhä moninaisemmalle käyttäjäjoukolle. (Benton et al. 2018.)

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (European Union Agency for Fundamental Rights FRA) on puolestaan tutkinut nuorten pakolaisten integraation haasteita. Integraatioon liittyy monia toisiinsa kytkeytyviä tekijöitä kuten epävarmuus omasta laillisesta asemasta, ero perheenjäsenistä, epävakaa asumisolot, kieliongelmat, puutteellinen sosiaalinen tuki, mielenterveysongelmat, rajoitettu mahdollisuus käydä koulua ja uhka joutua joko rikoksen kohteeksi tai ajautua rikosten tekijäksi, jotka vaikuttavat kaikki integraation onnistumiseen. FRA antaa myös suosituksia, joilla edistetään pakolais- ja turvapaikanhakijanuorten osallisuutta. (FRA 2019.) Myös esimerkiksi UNISEF on tehnyt tutkimusta siitä, miten tukea turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia ja nuoria.

4.2 SUOMEEN TULIJAT

Suomessa tehtävä muuttoliiketutkimus on kehittynyt sekä määrällisesti että tutkimuskohteiltaan samantapaisesti kuin Suomen muuttoliike: maassamuutosta ja maastamuutosta on siirrytty yhä enemmän tarkastelemaan maahanmuuttoa, johon pakolaisuus kuuluu. 1990-luvun alussa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden tutkiminen nousi keskeiseen asemaan maahanmuuttotutkimuksen parissa. Tutkimukset käsittelivät pakolaisten vastaanottoa ja sopeutumista, sanomalehtikirjoittelua pakolaisuudesta, suomalaisten suhtautumista pakolaisiin sekä pakolaisten asumista ja koulutusta. 1990-luvulta lähtien on tutkittu yhä enemmän Suomeen muuttavia ulkomaalaisia ja etnisiä kysymyksiä. Aikakauden alan tutkimus suuntautui pitkälti pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon ja integraatioon. Vuodesta 2005 alkaen Suomeen suuntautuvasta pakolaisuudesta turvapaikanhakijat, kiintiöpakolaiset ja perheenyhdistämisen kautta maahan tulleet mukaan lukien, on ollut tarjolla kasvava määrä tutkittua tietoa. Tutkimusta on tehty eri tieteenaloilla ja monitieteellisissä tutkimushankkeissa. Viimeaikainen suomenkielinen tieteellinen alan tutkimus on puolestaan keskittynyt esimerkiksi yksintulleisiin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin, mutta alan tutkimusta on tehty myös kiintiöpakolaisista ja

paperittomista. Lisäksi on tutkittu pakolaisuuden mediarepresentaatioita ja pakolaisuudesta käytyjä mediakeskusteluja. Vuosina 2015–2018 tutkimuksissa on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota turvapaikanhakuun ja siihen liittyvään prosessiin. (Lyytinen 2019, 24–26.) Alaa koskevaa tutkimusta tarvitaan kuitenkin edelleen, jotta monimutkaisia ilmiöitä saadaan tehtyä ymmärrettävämmiksi.

Kattavin yleisteos Suomeen 1990- ja 2000-luvuilla suuntautuneesta maahanmuutosta ja Suomessa asuvista maahanmuuttajista on vuonna 2013 ilmestynyt *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Teoksessa asiantuntijat eri tieteenaloilta tarkastelevat muun muassa muuttoliikkeiden sääntelyä ja kotouttamispolitiikkaa, maahanmuuttajien asumista ja yhteiskunnallista toimintaa sekä uusien vähemmistöjen asemaa työmarkkinoilla ja koulutusjärjestelmässä. (Martikainen et al. 2013.)

Turvapaikanhakijoita ja pakolaisia käsitellään puolestaan laajasti vuonna 2019 ilmestyneessä teoksessa *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Teoksessa tuodaan esille turvapaikanhaun ja pakolaisuuden rakenteellista puolta. Tarkastelussa ovat yleisen suomalaisen pakolaispolitiikan kehitys, haavoittuvuuden tulkinta pakolaislainsäädännössä sekä paperittomuuden rakenteellinen tuottaminen. Kirjassa tarkastellaan myös turvapaikanhakijoiden kokemuksia matkan varrelta ja Suomeen saapumisen jälkeen sekä turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten arjen integraatiota ja hyvinvointia. Kotoutumiseen liittyviä teemoja lähestytään turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten terveyden, perheenyhdistämisen ja työllistymisen näkökulmista. Kantavana ajatuksena on tarkastella, miten terveys, perhe ja työ – tai niiden puute – vaikuttavat pakolaisten integraatioon. (Lyytinen et al. 2019.)

Suomi omaksi kodiksi (2020) teoksessa puolestaan tutkitaan, millaista on suomalainen kotouttamispolitiikka: mitä Suomessa käytännössä tehdään, missä on onnistuttu ja missä epäonnistuttu. Teoksessa on konkreettisia kehittämissuhteita sekä eväitä kotouttamisesta käytävään keskusteluun. Kirjassa tarkastellaan niin julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan kuin yritysten roolia kotoutumisen sujuvoittamisessa. (Saukkonen 2020.)

Kansaneläkelaitoksen tutkijat ovat puolestaan selvittäneet vuonna 2014 ilmestyneessä teoksessa *Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapsen ja -nuoren Suomessa miltä nuorten integroituminen näyttää Kelan tilastojen valossa*. Integroitumisen onnistumisen mittareina he käyttävät koulutukseen, terveyteen ja rikollisuuteen liittyviä vastauksia. Tulokset osoittavat, että väestötason suorissa keskiarvovertailuissa – ilman tausta-

tamuuttujien vakiointia – maahanmuuttajanuorten koulutuksellinen integroituminen vaihtelee hyvin paljon maahanmuuttajaryhmittäin. Heikointa integroituminen on ryhmässä muu eli muualta kuin OECD-maista tai lähialueilta (Venäjä, Viro, ent. Neuvostoliitto) tulleilla nuorilla. Terveysten liittyvät vasteet kertovat maahanmuuttajanuorten vähäisemmästä sairastavuudesta ja lääkkeiden käytöstä kuin kantasuomalaisilla nuorilla. Ehdottomaan vankeuteen johtaviin rikoksiin sosioekonomisen taustan vakioinnin jälkeen OECD-maista tulleet nuoret ovat syyllistyneet kantaväestöä harvemmin ja OECD-maiden ja lähialueiden ulkopuolelta tulleet kantaväestöä useammin. (Ansala et al. 2024.)

Diakonissalaitoksen julkaiseman artikkelikokoelman Näkökulmia monikulttuurisen taustan omaavan lapsen ja perheen tukemiseen sisällöt kumpuavat sen työssä vuosien varrella tehdyistä havainnoista lastensuojelussa, alaikäisten turvapaikanhakijoiden palveluissa sekä traumatisoituneiden kuntoutuksessa (Niskanen et al. 2020).

Anniina Piironen (2018) on puolestaan tutkinut sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän työn erityiskysymyksistä. Piironen mukaan yksintulleiden lasten parissa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuus sisältää sekä tutkimukseen perustuvaa tiedollista osaamista että asiakastyössä kertynyttä kokemustietoa, ja miten työskentelyn lähtökohtana ovat asiakkaiden yksilölliset tilanteet ja asianosaisuuteen perustuva tieto. (Piironen 2018.)

4.3 POHJOISMAISTA VERTAILUA

Vaikka pohjoismaat ovat monessa suhteessa samankaltaisia, maiden suhde maahanmuuttoon on jo historiallisesti hyvin erilainen. Toisen maailmansodan aikana Suomesta evakuoitiin sodan jaloista lähes 80 000 lasta Ruotsiin, ja 1950-luvulta alkaneesta teollistumiskehityksestä lähtien Ruotsi on ollut siirtolaisia vastaanottava maa. Suuren muutobuumin aikaan suomalaisia muutti Ruotsiin 350 000 ja samoihin aikoihin Ruotsiin muutti myös norjalaisia ja tanskalaisia suurin joukoin. Suomessa maahanmuuttajien määrä alkoi kasvaa vasta 1990-luvulla. Ruotsi onkin Suomea noin 10–15 vuotta edellä maahanmuutossa. (Petrell 2018.)

Pohjoismaissa on tehty vertailevaa tutkimusta pakolaisten ja myös yksin alaikäisenä tulleiden kotoutumisesta, mutta osa tästä tutkimuksesta on vanhentunut nopeasti. Kotou-

tumiskäytännöt ovat muuttuneet varsinkin vuoden 2015 niin paljon, että käyn tässä läpi vain ko. vuoden jälkeen ilmestyneitä tutkimuksia.

Vuonna 2015 Pohjoismaista haki turvapaikkaa yhteensä 43 760 yksin alaikäisenä saapunutta. Ruotsista turvapaikkaa haki 34 300, Tanskasta 2130, Suomesta 3014, Norjasta 4790 ja Islannista 10. Tämän jälkeen määrät ovat laskeneet tasaisesti kaikissa maissa. Hakijoista suurin osa oli 14–17-vuotiaita poikia. (Rehn-Mendoza 2020, 10.) Yksin alaikäisenä Pohjoismaihin tulleiden turvapaikanhakijoiden vastaanotto on järjestetty eri maissa eri tavoin. Ruotsissa alaikäisenä tulleet jaetaan koko maahan kuntien kesken. Norjassa, Tanskassa ja Suomessa tukijat ohjataan vastaanottokeskuksiin ja niistä eteenpäin esimerkiksi perhekoteihin. Siksi yksin alaikäisenä tulleet ovat näissä kolmessa maassa keskittyneet tietyille paikkakunnille. (Pohjoismaiden ministerineuvosto 2018, 31.)

Aikaisemmin suurin osa yksin alaikäisenä tulleita koskeva tutkimus tehtiin pienissä projekteissa tai tutkimuksia tekivät yksittäiset tutkijat. Ilman huoltajaa tulleet ovat kuitenkin heterogeeninen ryhmä ikänsä, sukupuolensa, etnisyytensä, menneisyytensä, kokemuksensa ja nykyisen elämäntilanteensa suhteen. Siksi tarvitaan monitieteistä ja vertailevaa tutkimusta ja myös pohjoismaiden välillä, jotta ymmärrettäisiin entistä paremmin näiden nuorten moninaiset tarpeet. Myös tutkimuksen painopisteessä on tapahtunut muutos. Vanhemmat tutkimukset keskittyivät haavoittuvuuksiin, traumoihin ja mielenterveysongelmiin kuten ahdistuneisuuteen, masennukseen ja posttraumaattisiin stressihäiriöihin. Uudempi tutkimus on puolestaan siirtänyt keskustelun painopisteen vahvuuksiin ja resilienssiin sekä suojaaviin tekijöihin ja selviytymisen strategioihin. (Rehn-Mendoza 2020, 13–15.)

Nordic Wellface Center on esimerkiksi julkaissut tutkimuksen yksintulleiden pakolaisnuorten mielenterveysongelmista sekä tekijöistä, jotka suojaavat niiltä tai ovat sairastumisen kannalta riskitekijöitä. Tutkimuksesta selviää, että kaikissa pohjoismaissa vastaanottojärjestelmät pohjautuvat lapsen etuun. Organisaatorakenteet ovat kuitenkin kaikissa maissa pirstoutuneet, yhteistyö eri yhteistyötahojen välillä riittämätöntä ja lasten ja nuorten sijoittamisessa on ongelmia, koska kunnat eivät välttämättä halua vastaanottaa heitä. Lisäksi kunnissa on puutteita tarjota tulijoille riittävää kieli- ja muuta koulutusta, terveydenhoitoa ja mielenterveyspalveluita. Maakohtaisia eroja tämä tutkimus ei kuitenkaan tuo esille. ((Rehn-Mendoza 2020, 35.)

Erityisen paljon pakolaisnuorten kotoutumistutkimusta on tehty Ruotsissa, joka on viime vuosina ollut yksi eniten yksin alaikäisenä turvaa hakeneista vastaanottaneita EU-maita. Esimerkiksi Caroline Östman (2019) on tutkinut sitä, miten ruotsalainen yhteiskunta vastaanotti vuoden 2015 pakolaiskriisin seurauksena maasta turvaa hakeneet afgaaninuoret ja miten tulijoiden suuri määrä on vaikuttanut Ruotsissa käytävään poliittiseen pakolais- ja turvapaikanhakijakeskusteluun. Östman toteaa, miten sosiaalityöntekijät tarvitsisivat enemmän koulutusta työskentelystä transnationaalien perheiden ja uusien globaalien perhesuhteiden kanssa. (Östman 2019.)

Aycan Çelikaksoy ja Eskil Wadensjö (2019) ovat puolestaan tutkineet yksin alaikäisenä tulleiden koulutuspolkuja ja työllistymistä Ruotsissa. Koulutus vaikuttaa vahvasti henkilön työllistymismahdollisuuksiin. Yksin tulleet alaikäiset ovat yleensä olleet Ruotsiin saapuessaan 16–17-vuotiaita. Ne heistä, jotka parikymppisenä olivat töissä, olivat työllistyneet epävarmoihin pätkätöihin. Çelikaksoy ja Wadensjö toteavat, miten tämän ikäisenä tulleille paras tapa oppia kieltä ja integroitua yhteiskuntaan olisi tehdä se opiskelemalla ja työskentelemällä samaan aikaan, jolloin kielitaito karttuisi työn ohessa. (Çelikaksoy et al. 2019.)

Çelikaksoy ja Wadensjö (2016) ovat lisäksi tutkineet yksin alaikäisenä tulleiden verkostojen merkitystä sosiaalisen pääoman rakentamisessa. He toteavat, miten navigoiminen sisään ruotsalaiseen järjestelmään edellyttää, että nuorilla on avainhenkilöitä, jotka auttavat heitä tässä. Näitä henkilöitä voivat olla asuinpaikan aikuiset tai esimerkiksi nuoren oma edustaja. (Çelikaksoy et al. 2016.)

5 ONNISTUNUT KOTOUTUMINEN

5.1 KUKA TAI MIKÄ MÄÄRITTÄÄ KOTOUTUMISEN ONNISTUMISEN?

Julkisessa keskustelussa puhutaan paljon maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumisesta tai epäonnistumisesta, mutta kotoutumisen laaja-alaisuuden vuoksi onnistumisen tai epäonnistumisen tarkastelu on monimutkainen prosessi. Kotoutuminen voi olla hyvin epätasaista ja edetä eri ihmisillä eri tahtiin. Työllistynyt voi olla monella muulla elämän osa-alueella huonosti integroitunut ja toisaalta toinen erittäin hyvin edistynyt esimerkiksi kielen oppimisessa, tapojen ja arvojen omaksumisessa sekä sosiaalisissa suhteissa, vaikka ei olisikaan työllistynyt. (Saukkonen 2016.)

Lisäksi kotoutumisen edistymistä tutkitaan usein valtion, aluehallinnon, kunnan tai kolmannen sektorin toteuttamien kotouttamistoimien pohjalta. Kotoutumisen edistymisen katsotaan usein seuraukseksi toteutetusta kotouttamispolitiikasta ja epäonnistumista kotouttamistoimissa pidetään syypäänä siihen, että maahanmuuttajien keskuudessa työllisiä on vähemmän ja työttömiä enemmän kuin kantaväestössä. Asia on kuitenkin monimutkainen ja usein vaikeasti selvitettävissä. Kotouttamispoliittisilla toimilla on toki vaikutusta, mutta kotoutumisen prosesseihin liittyy myös muita sitä edistäviä, haittaavia tai hidastavia tekijöitä. Näitä ovat esimerkiksi maahanmuuttajien erilaiset taustat ja ominaisuudet, yhteiskunnan etniset ja kulttuuriset rakenteet, yhteiskunnallinen kehitys kohdemaan tai -paikkakunnan eri sektoreilla sekä yleinen kansainvälinen tilanne ja siinä tapahtuvat muutokset. Kotoutumiseen vaikuttaa myös yleinen yhteiskunnallinen kehitys. Työllistyminen on helpompaa taloudellisessa noususuhdanteessa, varsinkin jos työmarkkinat kehittyvät samalla tavalla, joka tarjoaa mahdollisuuksia muualta tulleille. Myös yhteiskunnan arvo- ja asenneilmapiiri vaikuttaa oman paikkansa löytämiseen. On vaikea kokea itseään suomalaiseksi ja suhtautua Suomeen myönteisesti, jos ympäristössä suhtaudutaan jatkuvasti kielteisesti tai syrjien. (Emt.)

Rosa Hietikko ja Meri-Tuulia Kulmala (2018) ovat tutkineet, miten kotoutumista on käsitelty sosiaalityön dokumenteissa. Heidän mukaansa se näkyy lähinnä muodollisena prosessina ja pitkälti kieliopintoina sekä työelämään pääsynä. Kotoutuakseen maahan muuttaneet tarvitsevat kuitenkin myös sosiaalisia suhteita, sillä ne ovat tärkeä tekijä kotoutumisessa ja lisäävät osallisuutta. Sosiaalityön käytännöissä kotoutumisen sosio-

kulttuurinen näkökulma ja osallisuutta lisäävät tekijät näkyvät kuitenkin vain vähän. (Hietikko et al. 2018.)

Integraatio on myös kaksisuuntaista. Maahanmuuttajilla on oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa, ja vastaanottava yhteiskunta muuttuu väistämättä maahanmuuton myötä. Siten myös kantaväestön edustajien on löydettävä oma paikkansa monietnisisessä ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa, joko paremmin tai huonommin. Yhteiskunnan institutiot voivat niin ikään epäonnistua yhdenvertaisuuden toteutumisen edellytysten luomisessa. (Saukkonen 2016.) Erna Bodström (2020) on tutkinut ministeriöiden kotoutumisesta laatimia tietopaketteja vuosilta 2000–2018. Hän toteaa, miten Suomessa kotoutuminen määritellään kaksisuuntaisena prosessina yhteiskunnan ja maahan muuttaneen välillä, mutta miten kotoutuminen on kaksisuuntaista lähinnä maahan muuttaneen ja hyvinvointivaltion välillä ja miten suomalaiset jäävät kotoutumisprosessin ulkopuolelle. Esimerkiksi vastuu työmarkkinoille kotoutumiseen jätetään kotoutujalle itselleen. Työnantajien ei odoteta osallistuvan kotouttamiseen. (Bodström 2020.)

Maahan muuttaneen näkökulmasta kotoutuminen on prosessi, joka muodostuu erilaisista osatekijöistä ja jotka voivat joko onnistua tai epäonnistua. Kotoutumisen voikin siis nähdä henkilökohtaisena kehityskulkuna ja erilaisten tekijöiden summana. Johanna Jaakkola (2017) on tutkinut kotoutujien itsensä kokemuksia kotoutumisesta. Hän nostaa esille neljä tekijää, joissa onnistuminen tai epäonnistuminen vaikutti tutkittavien kokemukseen. Kaikissa vastauksissa korostui kielen oppimisen tärkeys. Haastateltavat kertoivat myös, miten heille oli tärkeää tulla nähdyksi muuna kuin ”toisena” eli ei pelkää maahanmuuttajana. Haastatteluissa korostui myös sosiaalisten verkostojen tärkeys ja osallisuuden merkitys kotoutumisen onnistumisessa. Merkitystä oli myös oikea-aikaisilla ja laadukkailla kotouttamispalveluilla. (Jaakkola 2017.)

Myös monissa muissa tutkimuksissa uuden kielen oppimista pidetään maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta keskeisenä tekijänä. Kieli on väline, jonka avulla neuvotellaan jäsenyydestä erilaisissa yhteisöissä ja luodaan kuulumisen tai kuulumattomuuden tunnetta. Avain kielen oppimiseen on vuorovaikutus yhteisön jäsenten ja ympäristön kanssa. Oppija tarvitseekin mahdollisuuksia olla vuorovaikutuksessa itselleen merkityksellisten yhteisöjen ja ympäristöjen sekä niissä käytettävän kielen ja puhujien kanssa. (Kokkonen et al. 2019, 92, 94.)

5.2 ARJEN TOIMIJUUDEN RAKENTUMINEN

Yksinkertaistettuna toimijuus tarkoittaa ihmisen käyttäytymistä ja toimintaa: sitä, millaisia mahdollisuuksia yksilöllä on toimia, kuinka kykenevä hän on tekemään päätöksiä ja toteuttamaan niitä sekä millaisia resursseja hänellä vaikuttaa omaan elämäänsä. Pakolaisstatuksen saatuaan pakolainen on osa Suomen kotouttamispolitiikkaa ja hänet halutaan nähdä järjestelmässä aktiivisena toimijana. Pakolaisten kotoutumisessa korostuu kouluttautuminen ja työllistyminen, aktiivinen tiedonhaku ja erilaisten taitojen oppiminen. Elina Knuutila (2018) on tutkinut arjen toimijuudelle annettuja merkityksiä Suomeen tulleiden pakolaisten elämäkerroissa. Knuutilan mukaan suomalaisen palvelujärjestelmän byrokraattisuus, etäisyys, paperikeskeisyys ja joustamattomuus ovat asioita, jotka estävät kertomuksissa oman arjen toimijuuden rakentamista. Pakolaiset on myös valjastettu osaksi järjestelmää, ja tämä järjestelmä määrittelee sitä, minkälaiseksi heidän arkensa muotoutuu ja mitä he saavat arjen puitteissa tehdä. Kursseille määrätään, eikä valinnan vaihtoehtoa välttämättä ole. Toisaalta pitkät odotusajat kursseille luovat tilanteen, jossa oma arki on eräänlaisessa välitilassa, kun pärjääminen uudessa yhteiskunnassa ei onnistu ilman kielen osaamista. Kielettömyys eristää myös tehokkaasti muusta yhteiskunnasta. Sosiaaliturvajärjestelmä puolestaan varmistaa sen, että järjestelmä kannattelee, vaikka töitä ja arjen toimijuutta ei olisi. Järjestelmä luo arkea, jossa toimijuuden rakentaminen ei ole pakollista. (Knuutila 2018, 72–75.)

Anthony Giddens määrittelee toimijuuden aikomukselliseksi toiminnaksi, jonka yksilö tekee tai jättää tekemättä. Giddensin teoriassa ihmisiä ympäröivät rakenteet toisaalta rajoittavat ja määräävät, mutta myös mahdollistavat ja ohjaavat sekä yksittäisten ihmisten että ihmisryhmien toimintaa. Ihminen siis omaksuu ja toiminnallaan uusintaa rakenteita, ja samalla kykenee niitä myös hyväksikäyttämään omaksi edukseen ja toimintansa tueksi. Rakenteet siis luovat sekä rajoja että toimintamahdollisuuksia. (Giddens 1991.) Marja Katisko (2020) on tutkinut yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijanuorten moniulotteista toimijuutta ja sitä, miten pitkälle rakenteet ja olosuhteet määräävät yksilön toimijuutta ja minkälainen on yksilön valinnanvapauden ja vastuun välinen liikkumavara. Sekä lähtömaassa, pakomatalla eri maiden läpi, että Suomessa koetut prosessit sivat yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijanuorten toimijuuden rakenteellisiin ja lainsäädännöllisiin rajoitteisiin sekä globaaleihin sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin riippuvuussuhteisiin. Katiskon tutkimuksessa haastatellut lapset ja nuoret kuvasivat pit-

kien turvapaikkapäätösprosessien olleen toimijuuden kannalta kaikkein vaikeimpia. Ystävät, koulu sekä oppiminen olivat peruspilareita, jotka puolestaan vahvistivat ja edistivät heidän toimijuuttaan: Arki ja toimijuus nivoutui laitosasumiseen sekä paikalliseen oppilaitos- ja kouluympäristöön ja kavereihin Suomessa. Samalla heidän suhteensa ulottuivat kauas kansallisvaltioiden yli, suvun, perheen ja yhteisön luo. Tutkimusta varten haastattelut nuoret pitivät yhteyttä monin eri kanavin eri puolilla maailmaa oleviin sukulaisiin sekä perheen ja yhteisönjäseniin. Uusien siteiden ja suhteiden avulla he järjestivät maailmaansa paikoilleen Suomeen ja itseään siinä samalla, mutta samalla heillä oli kokemus ylirajaisesta ja moniin eri suuntiin ulottuvasta toimijuudesta. (Katisko 2020, 15–16.)

5.3 YHDISTÄVÄT JA EROTTAVAT VERKOSTOT

Tässä tutkimuksessa käytän sosiaalisia verkostoja, vuorovaikutusverkostoja ja vuorovaikutussuhteita toistensa synonyymeina.

5.3.1 Sosiaaliset verkostot

Sosiaalinen verkosto koostuu niistä ihmisistä ja ihmissuhteista, jotka ovat henkilölle itselleen merkityksellisiä. Jokaisella verkosto on erilainen. Siihen voi kuulua perheenjäseniä, opiskelu-, tai työkavereita, naapureita tai vaikka viranomaisia. Sosiaalisen verkoston ei tarvitse olla erityisen laaja. Toisille riittää muutamakin läheinen kontakti, toisille tärkeää on laaja joukko eritasoisia, löyhempiä ja syvempiä, ihmissuhteita. Elämäntilanteiden muuttuessa myös sosiaaliset verkostot muuttuvat. Osa verkoston suhteista kestää läpi elämän, osa katkeaa, osa muuttaa muotoaan. Verkosto voi olla myös itselle puutteellinen. (Nyyti 2021.)

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla tutkimuksissa on usein keskitytty tarkastelemaan heidän sosiaalisia verkostojaan uuteen maahan saapumisen jälkeen. Sosiaaliset verkostot tarjoavat paljon sosiaalista tukea, mutta sosiaaliset verkostot sinänsä eivät takaa esimerkiksi pakolaisten työllistymistä, kielen oppimista tai integroitumista ja verkostoilla voi olla myös kielteisiä puolia kuten jengi-ilmiöitä. (Pöyhönen 2019, 186.)

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden sosiaalisista verkostoista tehty tutkimus heijastelee myös omaa aikaansa, ja keskusteluissa näkyvät eri aikoina vallalla olleet poliittiset käsitykset. Esimerkiksi Iso-Britanniassa 1990-luvun lopussa maahan saapuvien pakolaisten

integroitumisen nähtiin tehostuvan nimenomaan omien etnisten ja kulttuuristen (kansallisten) sosiaalisten verkostojen kautta. Myöhemmin taas korostettiin vuorovaikutussuhteita paikallisen valtaväestön kanssa. (Pöyhönen 2019, 186.)

Suomessa esimerkiksi Riti Esberg (2020) on tutkinut iranilaisten naisten sosiaalisia suhteita ja niiden tärkeyttä yhteiskuntaan kiinnittymisessä naisten omista näkemyksistä ja kokemuksista käsin. Esberg kertoo, miten naiset kokevat, että eniten tukea integroitumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan he olivat saaneet omalta etniseltä ryhmältään, jonka tarjoama tuki perustui yhteiseen kulttuuriin ja kieleen, samaan etniseen taustaan ja yhteisesti jaettuun arvoihin. Sosiaalisten suhteiden kautta naiset olivat saaneet monenlaista sosiaalista tukea, kuten käytännön apua arkeen sekä taloudellista, informatiivista ja emotionaalista tukea. Moni kuitenkin koki integroitumisen hankalaksi ilman pääsyä suomalaisten sosiaalisiin verkostoihin. (Esberg 2020.)

5.3.2 Läsäolosuhteet

Maasta toiseen muuttaminen on suuri elämänmuutos. Turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten elämässä se näkyy usein sosiaalisten verkostojen pienenemisenä ja sosiaalisen tuen puuttumisena. Sosiaalista tukea on luonnollisesti vähemmän saatavilla, kun perheenjäsenet, sukulaiset ja ystävät ovat joko maantieteellisen välimatkan vuoksi tai muuten kykenemättömiä auttamaan monissa asioissa ja tilanteissa, joissa sosiaalinen tuki olisi tarpeen. Turvapaikanhakijoiden vuorovaikutussuhteet valtaväestön edustajien kanssa puolestaan rakentuvat usein viranomaisten tai sellaisiksi miellettyjen henkilöiden, kuten ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden, sairaanhoitajien ja opettajien varaan. Näitä suhteita leimaa usein virallisuus ja viranomaisten toive ammatillisuuden säilyttämisestä. Toisaalta myös rutiininomaiset kohtaamiset työntekijöiden kanssa rakentavat kokemuksia kuulumisesta. Sosiaalityöntekijältä tai ohjaajalta saatu apu kaavakkeen täyttämässä ei ole ainoastaan formaalia apua, vaan voi parhailaan synnyttää kokemuksen hyväksytyksi tulemisesta. (Pöyhönen 2019, 189.)

Yksin alaikäisenä tulleille pakolaislapsille ja -nuorille sosiaalisten verkostojen antama tuki on tärkeä osa hyvinvointia. Kaikilla on verkostoissaan ainakin joitakin viranomais-tahoja, esimerkiksi luotettu omaohjaaja, edustaja tai terapeutti. Osalta kuitenkin puuttuu omanikäiset ystävät tai suomalaiset kaverit, sisarukset. Harrastuksella voi olla tärkeä merkitys oman paikan löytämisessä. Joillekin nuorille koulun, opiskelun ja opettajien tuen merkitys voi olla huomattava. (Mikkonen 2011.) Läheissuhteet vaikuttavat myös

siihen, tuntuuko asuinpaikka kodilta. Kodin tuntua ei helposti synny, jos lapsella tai nuorella on kova ikävä vanhempia ja sukulaisia. Myös ajalla on merkitystä. Vasta vähän aikaa maassa olleet ikävöivät usein entistä kotia. Pidempään maassa asuneet tuntevat kodinomaisuutta tutuksi tulleessa sosiaalisessa ympäristössä. (Anis et al. 2018, 199.)

5.3.3 Ylirajaiset ihmissuhteet

Maahanmuuttotutkimuksessa transnationalismilla tai ylirajaisuudella viitataan siihen, että maahanmuuttajien vuorovaikutussuhteet ovat konkreettisesti maantieteellisistä rajoista ja paikoista riippumattomia ja laajalle levittäytyneitä. Ylirajaisella perheellä puolestaan tarkoitetaan perheitä, joiden jäsenet ovat asettuneet ainakin joksikin aikaa asumaan eri kansallisvaltioihin, mutta jotka maantieteellisestä etäisyydestä ja valtioiden rajojen asettamista esteistä huolimatta pyrkivät pitämään yllä perheyhteyttä. Teknologia mahdollistaa sen, että elämä ja vuorovaikutussuhteet eivät rajoitu tiettyyn paikkaan. Mielikuva ”juuristaan irrotetuista” turvapaikanhakijoista ja pakolaisista, joiden kaikki vuorovaikutussuhteet olisivat jääneet taakse, ei pidäkään paikkaansa. Mutta vaikka vuorovaikutussuhteet säilyisivät, suurin osa suhteista kuitenkin muuttuu matkan varrella. Vähintään suhteiden ylläpitämisen keinot ja tavat muuttuvat. Usein myös suhteen luonteesta ja esimerkiksi koetusta emotionaalisesta läheisyydestä joudutaan neuvottelemaan entistä enemmän muuttuneiden olosuhteiden takia. Viestintäteknologia tarjoaa välineitä sosiaaliseen läsnäoloon, mutta yhä edelleen perheen ja sukulaisten, ystävien ja tuttavien näkeminen ja kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus, mahdollisuus koskea toisiaan ja kokea yhdessä ovat asioita, joita monet kaipaavat. Teknologian suomista mahdollisuuksista huolimatta ihmiset kokisivat mieluummin fyysistä yhdessäoloa ja perheiden mahdollisuus fyysiseen läheisyyteen ja ylipäänsä perheiden yhdistäminen ovatkin yksi pakolaisten tärkeimmistä prioriteeteista ja toiveista. (Pöyhönen 2019, 197.)

Myös yksintulleilla pakolaisnuorilla on usein perheenjäseniä, joihin he pitävät yhteyttä. Merja Patrikainen (2017) on tutkinut, millaisia kokemuksia yksin alaikäisinä Suomeen tulleilla pakolaisnuorilla oli transnationaaleista perhesuhteistaan sekä miten he kokivat elämänsä Suomessa ilman perhettä. Patrikaisen mukaan nuoret pitivät yhteyttä perheeseen sekä puhelimitse että internetin välityksellä. Keskimäärin he olivat perheen kanssa yhteydessä noin 2–3 kertaa viikossa. Nuoret kokivat lapsuuden perhesuhteensa ja kasvatuksensa hyvin merkityksellisiksi. Monet heistä olivat lapsuudessaan viettäneet tavanomaista perhe-elämää. Osalla nuorista yhteys perheeseen oli katkennut joksikin aikaa.

Sinä aikana, jona nuorella ei ollut yhteyttä perheeseen, nuoret olivat voineet huonosti ja eikä heillä välttämättä ollut voimia koulunkäyntiin. Kun yhteys perheeseen oli jälleen olemassa, vanhemmat antoivat nuorille tukea, kannustusta, ohjeita ja neuvoja sekä kannustivat näitä opiskelemaan ja hankkimaan hyvät ammatit. Nuoret puolestaan halusivat vastavuoroisesti huolehtia ylitajaisesta perheestään ja kokivat sen velvollisuudekseen. (Patrikainen 2017, 27, 105–106.)

Ylitajaisissa perheverkostoissa elävien perheenjäsenten arkea ja perhekäytäntöjä muokkaavat erilaiset kansalliset, sosiaaliset ja poliittiset tekijät. Eri maissa asuvilla perheenjäsenillä voi olla erilaiset mahdollisuudet esimerkiksi kansallisten rajojen ylittämiseen tai taloudelliseen turvallisuuteen. (Tiilikainen 2019, 306–307; Fingerroos et al. 2016, 38–39.) Turvapaikan saaneet pakolaiset kantavat huolta taaksejääneistä perheenjäsenistä, sukulaisista ja ystäväistä, sillä olosuhteet läpikulkumaissa, konfliktialueilla ja pakolaisleireillä voivat olla hengenvaaralliset. He saattavat myös kokea taakse jääneiden perheenjäsenten pyynnöt ja odotukset esimerkiksi taloudellisesta avusta niin voimakaina, että yhteyden pitämistä on lopulta jopa vältelty. Läheisten yhteenotot konfliktialueilta voivat olla myös hyvin kuormittavia, sillä reaaliaikaisen yhteydenpidon takia toista todellisuutta ei pääse pakoon ajassa eikä tilassa. (Pöyhönen 2019, 198–201.)

5.3.4 Läheiset ja heikot vuorovaikutussuhteet

Vuorovaikutussuhteet voidaan määritellä sen mukaan, miten vahva side vuorovaikutuksen osapuolilla on toisiinsa. Läheinen vuorovaikutussuhde on sellainen, joka on kestänyt ajallisesti kauemmin kuin tunteja tai päiviä ja jossa henkilöiden väliset vuorovaikutteiset siteet ovat vahvoja, toistuvia ja monimuotoisia ja jossa osapuolet ovat tavalla tai toisella riippuvaisia toisistaan. Läheisyyttä tarkasteltaessa korostuu vuorovaikutuksen määrä, molemminpuolinen vaikuttavuus ja kognitiivinen tiiviys. Tällaisia vuorovaikutussuhteita ovat esimerkiksi ystävyysuhteet, vakavat rakkaussuhteet sekä lasten ja vanhempien väliset suhteet. Heikkoina vuorovaikutussuhteina pidetään muita kuin perhe- ja sukulaisuussuhteita tai läheisiä ystävyysuhteita. Näitä voivat olla esimerkiksi naapurit, työ- tai opiskelupaikalla syntyvät suhteet sekä viranomaiskontaktit, kuten opettajat, sosiaalityöntekijät ja te-toimiston virkailijat. (Kokkonen 2006, 77, 79, 95.)

Vuorovaikutussuhteiden kautta yksilö peilaa itseään ympärillään oleviin ihmisiin ja vahvistaa tai muuttaa käsityksiään itsestään yhteisön jäsenenä tai yhteisöön kuulumattomana ulkopuolisena. Sekä fyysisesti lähellä olevien että ylitajaisien sosiaalisten ver-

kosten kautta ja niissä osallisena olemalla pakolaisille ja turvapaikanhakijoille rakentuu erilaisia kuulumisen tai kuulumattomuuden paikkoja ja tiloja. Maantieteelliset paikat tulevat lopulta kodeiksi juuri erilaisten vuorovaikutussuhteiden kautta. Yksilö voi kokea kuuluvansa useaan paikkaan yhtäaikaaisesti tai hän voi ajatella olevansa tahtoen tai tahtomattaan jatkuvasti matkalla oleva ”globaali nomadi”, mutta ei koskaan perillä, yhtäaikaaisesti useassa paikassa, kuitenkin olematta kunnolla missään. (Pöyhönen 2019, 187.)

Pakolaisten vuorovaikutussuhteita tutkinut Lotta Kokkonen (2010) lähtee tutkimukseensa siitä, että kiinnittymisessä yhteisöön tai sosiaaliseen ympäristöön keskeistä on juuri vuorovaikutus muiden kanssa. Vuorovaikutussuhteet joko kiinnittävät tai toisaalta irrottavat henkilöä yhteisöstä tai kulloisestakin sosiaalisesta ympäristöstä. Kokkonen tutkimuksessa nämä kaksi ilmiötä, kiinnittyminen ja ylijäisyys, olivat yhtäaikaisesti pakolaisten elämään vaikuttavia, mutta myös toisiinsa liittyviä ilmiöitä. Kun henkilöllä oli läheisinä pitämiään, erityisesti perheen jäsenten välisiä vuorovaikutussuhteita myös konkreettisesti lähellään, näytti uusi ympäristö helpommin muodostuvan paikaksi, jota voi pitää kotina. Perheen ja sukulaisten väliset etäsuhteet puolestaan saattoivat vahvistaa henkilön kokemusta vieraudesta ja kuulumattomuudesta uudessa ympäristössään. Heikkojen suhteiden merkitys uuteen ympäristöön kiinnittymisessä oli nimenomaan hyväksytyksi tulemisen tunteen syntymisessä ja säilyttämisessä. Kaikki erilaiset vuorovaikutussuhteet yhdessä vaikuttivat siihen, miten kiinnittynyt henkilö kullakin hetkellä koki olevansa ja kuinka paljon hän puolestaan orientoitui etäsuhteisiinsa. (Kokkonen 2010.)

5.4 PAKOLAISNUORET UUDEN ELÄMÄN EDESSÄ

5.4.1 Nuori Suomessa, perhe kaukana

Oikeus perheeseen on kirjattu vuonna 1948 julkistettuun Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen, vaikkakaan se ei ole juridisesti sitova. Ulkomaalaislain (L 301/2004) 37 pykälässä määritellään, ketkä katsotaan maahanmuuttajan perheenjäseneksi. Jos Suomessa asuva henkilö on alaikäinen lapsi, perheenjäsen on hänen huoltajansa. (Ulkomaalaislaki 2004.) Suomessa perheenyhdistämisistä päättää Maahanmuuttovirasto. Perheenyhdistämisen kriteereitä on Suomessa jatkuvasti kiristetty ja perheenyhdistäminen vaikeutunut. Kesällä 2016 tilanne vaikeutui entisestään, kun eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen ulkomaalaislain muuttamiseksi. Uuden lain mukaan per-

heenyhdistämisen ehtona on toimeentuloedellytys myös kansainvälistä suojelua saavien pakolaisten kohdalla. Lain tiukennus ei kuitenkaan koske turvapaikan saaneita silloin, kun he jättävät perheenyhdistämishakemuksen kolmen kuukauden sisällä oman turvapaikan saamisesta. Toimeentulovaatimus pätee periaatteessa myös silloin, kun perheenkokoaja on alaikäinen lapsi. Tiukka rajaaminen on ulkomaalaishallinnon ja lainsäätäjien luoma keino kontrolloida ja rajata Suomeen suuntautuvaa ylijarajista muuttoliikettä. Hallituksen esityksen mukaan ulkomaalaislain muuttamisella on pyritty hallitsemaan maahanmuuttoa, varmistamaan, ettei Suomi näyttäytyisi turvapaikanhakijoille erityisen houkuttelevana maana ja vähentämään maahanmuutosta aiheutuvia kustannuksia. Taus-talla on pelko pakolaisten hallitsemattomasta perheenyhdistämisestä. (Tiilikainen 2019, 302–303, 316–317.)

Myös yksin alaikäisenä tulleista nuorista moni haluaisi perheensä Suomeen, vaikka käytännössä se on usein mahdotonta. Oman kaipuun lisäksi perhe saattaa painostaa nuorta, eikä ymmärrä, miksei mitään tapahdu. Perheenyhdistäminen vaatii taloudellisia uhrauksia, eikä nuoren ole helppoa säästää tarpeeksi, että voisi auttaa kotimaahan jäänyttä perhettään. Perheenyhdistäminen saattaa olla mahdotonta myös perheen hajoamisen tai vanhempien katoamisen vuoksi. Nuorelle perheen saaminen Suomeen on kuin lottovoitto, mutta samalla hänelle tulee paljon vastuuta perheestään, kun perheenjäseniä on opas-tettava kaikissa perusasioissa. (Björklund 2014, 44.)

Uuteen maahan kotoutumisessa perheen merkitys korostuu. Oikeus perhe-elämään on ihmisoikeus, jonka pitäisi kuulua kaikille. Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklassa 8 esimerkiksi todetaan, että perhe-elämän suoja ei voi riippua turvapaikanhakijan ammatista ja toimeentulosta. Varsinkin alaikäisten lasten kotoutumisen ja selviämisen kan-nalta oman perheen tuki olisi ensiarvoisen tärkeää. (Tiilikainen 2019, 314–315.) Niille pakolaisille, jotka eivät saa perhettään Suomeen, perhe on jatkuvasti muuttuva ja uudelleen määrittyvä sekä kansallisvaltioiden rajojen yli ulottuva kategoria. Tällaisissa tilanteissa pakolaiset (uudelleen)määrittelevät ja organisoivat perhesuhteitaan paikallisesti ja ylijarajaisesti. Jos omaa läheistä perhettä ei ole, vastaavanlaisia suhteita pyritään aktiivi-esti luomaan ja hakemaan. (Tiilikainen 2019, 306–307; Fingerroos et al. 2016, 38–39.)

Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen (2016) kirjoittaa artikkelissaan Perheettömiksi suojellut miten yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat saavat Suomessa useimmiten oleskelu-luvan, mutta sen jälkeen tilanne muuttuu monimutkaiseksi: alaikäisen lapsen on käytän-nössä lähes mahdotonta saada perhettään Suomeen. Maahanmuuttoviraston on mahdol-

lista evätä alaikäisen yksin tulleen perheen yhdistäminen sillä perusteella, että lapsi on lähetetty matkaan salakuljettajan välityksellä. Ulkomaalaishallinnon päätöksenteossa alaikäiset lapset mielletään mieluummin perheidensä hylkäämiksi tai hyväksikäyttämiksi uhreiksi kuin alaikäisiksi, perheensä tukea, turvaa ja suojelua tarvitseviksi henkilöiksi. Heitä siis rangaistaan siitä, että perhe on lähettänyt heidän sukulaistensa tai salakuljettajien mukana maailmalle, vaikka näin on usein toimittu sekä lapsen että koko perheen yhteisen edun vuoksi. (Kuusisto-Arponen 2016, 103, 203.)

Yksintulleet pakolaislapset ja nuoret ovat Suomessa moninaisen institutionaalisen hoidon kohteena ryhmäkodeissa, perheryhmäkodeissa, koulussa ja sosiaali- ja terveystalveissa. He ovat oikeutettuja tähän hoivaan ja huolenpitoon haavoittuvaisen asemansa ja suojelun tarpeensa vuoksi. Suomalainen viranomaiskoneisto kuitenkin näkee lapsen irrallisena suojelun kohteena, jonka läheiset sosiaaliset suhteet ja perhe tulkitaan hallintakäytänteissä jopa pelottaviksi. Systemissä lapsen tai nuoren omaksi kokema perhe elää ylijarjaisessa todellisuudessa ja toisaalta arki on monikulttuurista, vertaisista ja ohjaajista koostuvaa perheryhmäkotielämää. Tämä hajautunut arki määrittää pysyvästi yksin tulneiden lasten ja nuorten kehitystä, identiteettiä ja olemista. (Emt. 108–109.)

5.4.2 Oman paikan etsintää

Suurin osa yksintulleista pakolaisnuorista on ehtinyt asua vasta muutaman vuoden Suomessa täysi-ikäistyttyään. Täysi-ikäistyttyään nuoret ovat suurten muutosten keskellä, sillä silloin he muuttavat perheryhmäkodista omaan asuntoon. Samalla päättyy nuorta edustavan edustajan tehtävä, monet työntekijät nuoren ympärillä vaihtuvat ja nuoren tulee itse vastata arjestaan, mutta myös virallisten asioiden hoitamisesta, kuten jatko-oleskeluluvan hakemisesta.

Nuoresta iästään nuoret ovat huolimatta ehtineet kokea paljon. Vaikka ikä vaikuttaa kotoutumiseen ja ennen kaikkea koulutuspolkuun, ikä ei ole yksiselitteinen määritelmä. Lapsella ja nuorella on neljä kehityksellistä ikää: kronologinen (biologinen) ikä, kognitiivinen (tiedollinen) ikä, emotionaalinen (tunnevaltainen) ikä ja sosiaalinen ikä. Vaikka yksintulleet määritellään lapsiksi kronologisen ikänsä puolesta, heidän emotionaalinen ja sosiaalinen ikänsä voi olla korkeampi. Kognitiivinen ikä voi taas olla koulunkäynnin puutteessa matalampi. Yksintulleen nuoren voimavarat ja toimijuus ovat usein aivan toiset kuin samanikäisillä suomalaisnuorilla, mutta eurooppalainen kulttuuriympäristö

määrittelee hänet biologisen iän perusteella. Suomessa tämä määrittäminen tapahtuu ikätestien avulla. (Björklund 2014, 66.)

Monet nuoret kokevat itsenäsä yksinäisiksi ilman perhettään. Kun syntyperäisille suomalaisille nuorille on tavanomaista asua kotona vielä 18 vuotta täytettyään ja pitää tiiviisti yhteyttä lapsuuden perheeseensä omaan asuntoon muuttamisen jälkeenkin, ovat monet yksintulleista nuorista kasvaneet kulttuureissa, joissa tiivis, jokapäiväinen yhteys vanhempiin jatkuu koko elämän ajan. Lisäksi nuoret kantavat huolta perheen tilanteesta ja tuntevat sen vuoksi turvattomuutta ja ahdistusta. Monet nuoret yrittävät löytää keinoja perheen tukemiseen ja lähettävät perheenjäsenilleen rahaa. Osa taas pahoittelee, ettei kykene auttamaan perhettään taloudellisesti. Jos nuoret hakevat toimeentulotukea, siihen ei sisällytetä perheenjäsenille lähetettävää rahaa, vaan painotetaan, että raha on nuoren omiin vähimmäismenoihin. Nuorten rahankäyttöön kohdistuu siis ristiriitaisia odotuksia. (Lepola 2019, 36.)

Krister Björklund (2014) on tutkinut, miten yksintulleet alaikäiset, nyt jo aikuistuneet pakolaisnuoret, olivat selviytyneet kokemuksistaan ja millaista heidän elämänsä oli ollut Turun seudulla sen jälkeen, kun he olivat saaneet oleskeluluvan ja muuttaneet pois vastaanottokeskuksesta omaan asuntoon. Björklundin mukaan koulutuspolku on erittäin keskeinen asia nuoren rakentaessa tulevaisuuttaan, mutta miten yksintulleiden nuorten tilanne on erilainen, koska he useimmiten aloittavat opiskelunsa Suomessa koulujärjestelmän kriittisimmässä vaiheessa, perusasteen loppupuolella. Lisäksi nuorille asetetut vaatimukset ovat kovat. Onnistunut koulutuspolku edellyttää, että he oppivat suomen kielen sekä omaksuvat suomalaisen peruskoulun tiedot. Peruskoulun jälkeen he voivat hakea toisen asteen koulutukseen tai siihen valmistaville linjoille. Maahanmuuttajien koulutuspolku on monivaiheinen, ja sisältää valmistavia koulutuksia, joita valtaväestön nuorten ei yleensä tarvitse käydä. Koulutuspolussa on myös monia nivelvaiheita, joissa on selvä riski pudota koulutuksesta. Suomalaisiin nuoriin verrattuina maahanmuuttajanuoren valinnanmahdollisuudet ovat myös huomattavasti heikommat. Näin on erityisesti yksintulleilla, joilta puuttuu perheen tuki. Kotoutumisprosessissa joustavat koulutusratkaisut ja yksilöllinen ohjaus ovatkin erittäin tärkeitä. Nuorilla itsellään on suuri motivaatio pärjätä elämässä, opinnoissa ja työelämässä. Opiskelu on myös oivallinen keino luoda sosiaalisia verkostoja. Koska nuorilla on kiire työelämään, he usein hakeutuvat aloille, joissa koulutusajat ovat lyhyet ja suomen kielen osaamisen vaatimustaso muita aloja alhaisempi. Näitä ovat esimerkiksi kone-, metalli- ja rakennusala sekä sosi-

aaliala. Toinen syy on elämännälkä. Nuorilla on paineita ansaita rahaa, ei vain itselleen, vaan myös perheelleen lähtömaassaan. (Björklund 2014, 36–40.)

Ennakkoluulot ja suoranainen syrjintä vaikeuttavat kuitenkin työpaikan saamista. Suomen kielen taito ja ammattipätevyys ovat ehdottomia perusvaatimuksia työelämään pääsemiseksi. Pakolaistaustaiset työnhakijat tarvitsevat sekä sinnikkyyttä että onnea löytääkseen koulutustaan vastaavan työpaikan. Työ- tai harjoittelupaikan saamisen ongelma on yhteinen kaikille maahanmuuttajille, mutta yksintulleet jäävät opiskeluiden päätymisen jälkeen sosiaalisesti tyhjän päälle, elleivät saa työtä. Nuoret saattavat etäännyä suomalaisesta yhteiskunnasta, jos he joutuvat olemaan pitkään toimeettomina. Toimeettomina heillä on pienet mahdollisuudet olla kanssakäymisissä suomalaisten kanssa, jolloin he viettävät aikaansa muiden maahanmuuttajien seurassa. (Emt. 69–73.)

5.4.3 Pakolaiskokemus identiteetin muovautumisessa

Nuoruus on silta lapsuudesta aikuisuuteen ja aika, jolloin nuori etsii itseään sekä omaa identiteettiään ja miettii, hyväksyvätkö ystävät ja muut ympärillä olevat hänet. Identiteetti on ihmisen käsitys itsestään: siitä, kuka hän on, mitä hän haluaa ja mitä tavoittelee. Nuorille selkeän identiteetin muodostaminen on yksi tärkeimmistä nuoruuden kehitystehtävistä. Vaikeinta identiteetin rakentamisessa on se, että nuoren on rakennettava se itse. Osalle nuorista identiteetti voi kuitenkin jäädä epäselväksi ja hajanaiseksi. (Hiipakka 2011; Lapsen maailma 2017.)

Identiteetit ovat maahanmuuttotutkimuksen keskeisimpiä tutkimuskohteita. Tutkimuksissa on silloin esimerkiksi analysoitu identiteettiä kaksiulotteisena asiana ja tarkasteltu, missä määrin maahanmuuttajat samastuvat omaan etniseen ryhmäänsä ja missä määrin valtaväestöön. (Varjonen 2013, 10.) Yksi tällainen tutkimus on Tilastokeskuksen vuonna 2017 tekemä selvitys siitä, miten ulkomaalaistaustaiset nuoret muovaavat etnistä identiteettiään suhteessa suomalaisuuteen ja oman lähtömaansa kulttuuriin. Siihen, millaiseksi identiteetti kehittyy, vaikuttivat merkittävästi maahanmuuttoikä ja asumisaika Suomessa sekä lähtömaa. Merkitystä on myös ympäröivällä yhteiskunnalla, sen ilmapiirillä ja nuorten kokemalla kohtelulla. Tutkimuksen mukaan nuoret kokevat yhteenkuuluvuutta valtaväestön kanssa useammin ja onnistuvat yhdistämään identiteettejään paremmin kuin vanhemmat ulkomaalaistaustaiset. Mitä nuorempana henkilö on muuttanut maahan, sitä todennäköisempää on, että hän kokee itsensä suomalaiseksi. Osa nuorista pystyy yhdistelemään taustamaansa ja suomalaisuuden eri ulottuvuuksia hyvinkin tai-

dokkaasti, jolloin heidän identiteettinsä mukautuu tilanteen mukaan, ja he poimivat molemmista kulttuureista itselle sopivimmat osat. Osa nuorista kokee kuitenkin ristipainetta eri odotusten välillä. Tutkimukseen vastanneista nuorista kolmannes ei tuntenut itseään suomalaisiksi. Osa vastaajista kertoi kokevansa suomalaisuuden hyvin suljettuna kategoriana ja heillä oli kokemuksia ”kantasuomalaisten” kielteisestä suhtautumisesta tilanteissa, joissa ”ei-suomalainen” oli kertonut tuntevansa itsensä suomalaisiksi. He myös kokivat, että suomalainen yhteiskunta ei ollut valmis hyväksymään muita kuin kantasuomalaisia suomalaisiksi. Epätasa-arvoinen kohtelu ei ole omiaan vahvistamaan tunnetta suomalaisiin samaistumisesta ja ”eristäytyminen” oman kulttuuriryhmän piiriin voi suojata syrjinnän kokemuksilta. Hyvinvoinnin kannalta paras vaihtoehto olisi kuitenkin samaistuminen yhtä aikaa sekä suomalaisuuteen että taustamaahan. (Larja 2017.)

Etnisen identiteetin kehittyminen on nuorelle tärkeää, jotta hän tietäisi, mihin etniseen ryhmään hän kuuluu, miten hänen on asennoituttava uuden yhteiskunnan kulttuurimuutoksiin ja miten voimakkaasti on sitouduttava sosiaalisen ympäristön tapoihin ja arvoihin (Mammon 2010, 10, 17). Osa nuorista kokee toisaalta ristipainetta yhtäältä vanhempiensa ja toisaalta kavereiensa ja koulun odotuksien välillä. Ilman huoltajaa tulleet nuoret etsivät omaa paikkaansa kuten kaikki nuoret, mutta heille identiteetin muodostuminen on usein vielä monimutkaisempi prosessi kuin ilman pakolaisuuden kokemusta varttuville ikätovereille (Mikkonen 2011, 81).

Yksin maahan tulleilla nuorilla korostuu kokemus turvallisuudesta, kuuluvuuden tunteesta ja onnistumisen kokemukset. Osa nuorista tarvitsee enemmän tukea oman paikan löytämiseen kuin toiset, mutta aina ei ole helppoa erottaa erityistukea tarvitsevia nuoria. Nuori saattaa kokea aluksi kuulumattomuuden tunnetta Suomessa. Toisaalta kaikilla ei ole ennen lähtöä ollut kotimaassakaan omaa paikkaa, eikä nuori koe kuuluvansa sinne, missä vastakkaiset osapuolet taistelevat. Nuoret ovat kuitenkin taitavia yhdistelemään asioita ja tyylejä kotimaastaan, musiikista, suomalaisesta kulttuurista ja nuorten alakulttuureista. (Mikkonen 2011, 86–87.) Identiteetin rakentuessa nuori alkaa vähitellen hyväksyä näkemyksensä omikseen ja sitoutuu päämääriin, jotka on valinnut. Ystävyyssuhteilla on tärkeä asema nuoren persoonallisuuden ja identiteetin rakentumisessa. (Hiipakka 2011; Lapsen maailma 2017.)

Tunnustaminen on tärkeässä roolissa identiteetin muotoutumisen kannalta, sillä minäkuva kehittyy suhteessa siihen, miten muut näkevät yksilön. Identiteetin muotoutuminen ei kuitenkaan riipu pelkästään tunnustuksen saamisesta vaan myös siitä, miten muut

kohtelevat yksilöä. Identiteetti muodostuu vuorovaikutuksessa muiden yksilöiden kanssa etenkin tiloissa, jotka tukevat tunnustamista. Tunnustuksen saaminen vahvistaa yksilön identiteettiä, itsetuntoa ja itsekunnioitusta. Itsekunnioitus on myös seurausta yksilön tasa-arvoisesta kohtelusta lain edessä, mikä myös riippuu tunnustuksesta. Kotoutumislain mukaan kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja. Lisäksi tavoitteena on tukea hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen viranomaisten ja muiden kotouttamistointiaan liittyvien toimijoiden toimenpiteillä. Mitä enemmän kulttuurien välisiä kontakteja ja ihmissuhteita maahanmuuttajalla on, sitä helpommin hän pystyy (uudelleen)määrittämään identiteettinsä suhteessa merkityksellisiin toisiin eli henkilöihin, joiden mielipiteisiin itsestä hän kiinnittää huomiota sekä myös tuntemaan yhteenkuuluvuutta muiden yhteiskunnan jäsenten kanssa. (Hyökki 2019, 225, 226.)

5.4.4 Ymmärrys omasta ja perheen menneisyydestä

Myös oman ja perheen historian ja lähdön taustojen ymmärtämisellä on merkitystä kotoutumiselle. Kun henkilö tietää miksi hän on joutunut lähtemään kotimaastaan ja eroamaan perheestään, on hänen helpompi hyväksyä tapahtunut ja asemoida itsensä osaksi uutta kulttuuria.

Catherine Delcroix tutki 1990-luvun lopussa ranskalaislähiöissä asuneita tyytymättömiä ja aggressiivisia siirtolaistaustaisia nuoria, jotka osoittivat tyytymättömyytensä muun muassa polttamalla autoja. Näiden nuorten vanhemmat olivat aikanaan saapuneet Ranskaan pienipalkkaiseen ja raskaiseen töihin entisistä Ranskan siirtomaista. Taloustilanteen muututtua seuraava sukupolvi oli kuitenkin jäänyt ilman työtä. Työttömyyden lisäksi he kohtasivat arjessa jatkuvaa rasismia. Tuolloin julkisessa keskustelussa nuorten tyytymättömyyden syinä pidettiin perhedynamiikan toimimattomuutta: isän vähäistä vastuuta lasten kasvatuksesta ja toisaalta äidin ainakin osittaista luku- ja kirjoitustaidottomuutta sekä alisteista asemaa perheessä, jolloin hänen ei oletettu pystyvän riittävästi huolehtimaan lapsistaan ja näin lasten tehtäväksi jäi puolustaa omia oikeuksiaan. (Delcroix 2000, 174–178.)

Tutkimuksessaan Delcroix löysi neljä tekijää, jotka vaikuttivat positiivisesti lasten menestymiseen elämässä. Ensimmäinen oli isän koulutustaso – mitä korkeampi se oli, sen paremmin lapsi menestyi. Toinen oli äidin sosiaalinen tausta. Jos äiti oli kotoisin keski-

luokkaisesta perheestä, halusi hän samaa myös lapsilleen. Kolmas liittyi sosiaalisen pääomaan ja siihen, miten perheen pää pystyi verkottumaan omassa yhteisössään esimerkiksi toimimaan ammattiliitossa ja välittämään näistä verkostoista saatua tietoa lapsilleen sekä muuttamaan tämän tiedon osaksi toimintaa. Neljäs ja merkittävin tekijä oli se, onnistuiko isä siirtämään oman elämäntarinansa lapsilleen. Nuoret saivat sosiaalista pääomaa siitä, että heidän isänsä kertoivat heille perheen ja erityisesti oman historiansa. Näin nuoret oppivat ymmärtämään sitä todellisuutta, jossa isät ja koko perhe elivät ja ymmärsivät paremmin keitä he olivat, mistä he tulivat ja mitä he voivat toivoa tulevaisuudelta. He näkivät itsensä osana historiallista prosessia, jossa heidän vanhempansa olivat lähteneet etsimään parempaa tulevaisuutta ja ymmärsivät, miten heidän isänsä olivat olleet pakotettuja tekemään raskasta ja vaativaa työtä ja äitien muutettava kauas omista verkostoistaan. Isiltä saamaansa tietoa he pystyivät hyödyntämään kasvaessaan vastuullisiksi aikuisiksi ja orientoidessaan itsensä nykyhetkeen. (Emt.)

Yksi kollektiivisen perhehistorian tehtävistä onkin reflektiivisyys. Kun nuori tuntee perheensä historiaan, hän pystyy tekemään johtopäätöksiä perheenjäsenten välisistä suhteista. Samalla hän pystyy asemoimaan itsensä suhteessa menneisyyteen ja käyttämään tätä hyödyksi rakentaessaan omaa identiteettiään. Jos nuori ei tunne perheensä historiaa, hän saattaa tuntea suurta raivoa kokemaansa sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta kohtaan esimerkiksi vertaamalla itseään maassa syntyneisiin nuoriin ja pitämällä epäoikeudenmukaisena sitä, mitä kaikkea kaikilla muilla on, ja itsellä ei. (Emt.)

Myös Nicolas Geeraert ja Andrew Simpson (2019) ovat omassa tutkimuksessaan päätyneet samansuuntaiseen tulokseen. Heidän tutkimuksessaan vahva side vanhempien kulttuuriin toimi suojaavana tekijänä nuorten hyvinvoinnille. Vahva yhteys valtakulttuuriin ei vaikuttanut samalla tavalla nuorten hyvinvointiin. Koska maahanmuuttajanuori eroaa identiteetiltään valtakulttuurin nuorista, ja hän aina edustaa lähtökulttuuriaan, Geeraert ja Simpson uskovat, että nuoren minäkuva on eheämpi silloin, kun etnisyys on keskeinen osa sitä. Siksi heistä olisikin tärkeää sallia ja kannustaa nuoria säilyttämään yhteytensä vanhempiensa kulttuuriin. (Geeraert et al. 2019.)

5.5 IKUISIA ULKOPUOLISIA VAI YHTEISKUNNAN OSALLISIA?

Se millaiseksi maahanmuuttajan ja uuden yhteiskunnan side lopulta muodostuu, on monen tekijän summa. Yksin tulleet lapset ja nuoret joutuvat monin tavoin rakentamaan

kuulumistaan uuteen asuinmaahan. He käyvät neuvotteluja osallisuudestaan vastaanottopalveluissa, vertaissuhteissa, koulussa ja paikallisessa asuinyhteisössä. Neuvottelut valtayhteiskunnan yhteisöihin kuulumisesta ovat monimutkaisia ja riippuvaisia oleskeluvasta sekä monista muista ehdoista, jotka liittyvät yhteiskunnan odotuksiin. Yksintulleilla lapsilla ja nuorilla on kuitenkin monia erilaisia selviytymisstrategioita. Päivittäiset, tiettyihin paikkoihin ja yhteisöihin kiinnittyvät rutiinit luovat lapsille ja nuorille osallisuuden kokemuksia. He ilmaisevat yhteisöön kuulumisen ja kodin tunteita siitakin huolimatta, että heidän asumismuotonsa ei välttämättä vastaa heidän käsitystään kodista, eikä heillä juuri ole mahdollisuuksia päättää itse tilanteestaan ja asuinpaikastaan. Toisaalta he myös kokevat usein ulkopuolisuutta, vierautta ja muukalaisuutta. Vaikeutta päästä mukaan yhteisöihin ilmentää esimerkiksi se, että valtaväestöön kuuluvien lasten ja nuorten kanssa ei ole helppoa solmia ystävyys-suhteita. Yksin tulleet lapset kuvaavat useissa tutkimuksissa tilanteita, joissa heitä on kohdeltu rasis-tisesti. Rasis-mikokemukset luovat ulkopuolisuuden ja turvattomuuden tunteita, ja ne ehkä muistuttavat vaikeista kokemuksista lähtömaassa ja matkalla. (Anis et al. 2018, 203–204.)

Oppiminen ja muutokseen pyrkiminen yksintulleiden alaikäisten selviytymisstrategioina edistävät konkreettisesti uuteen tilanteeseen ja maahan asettumista ja kotoutumista. Kie-len opiskelu ja kulttuurisiin tapoihin tutustuminen vahvistavat kokemusta oman elämän hallinnasta. Muutokseen pyrkiminen voi ilmetä esimerkiksi siten, että lapset ja nuoret tuovat korostuneesti esiin riippumattomuuttaan, itsenäisyyttään ja toimijuuttaan. Tun-teiden tukahduttaminen vaikenemalla ikävistä kokemuksista tai pitämällä yllä jatkuvaa toiminnallisuutta näyttävät puolestaan olevan joillekin lapsille ja nuorille tietoisia, konkreettisia ja hyödyllisiä selviytymiskeinoja. Vertaissuhteet ovat tärkeitä nuorten ko-kemuksissa ja arjessa. Samanlaiset elämäntarinat ja kokemukset ovat sosiaalisten suh-teiden muodostumisessa keskeisempiä kuin sama kansallisuus tai lähtömaa ja monelle nuorelle parhaat ystävät löytyvät ryhmäkodista tai perheryhmäkodista. Vastaanottopal-veluissa ohjaajat ovat tärkeitä aikuisia yksin tulleille lapsille ja nuorille. Pelkkä palvelu-järjestelmä ei kuitenkaan takaa kotoutumista, vaan siihen vaikuttaa koko ympäröivän yhteisön osallistuminen. Virallisten tukitahojen lisäksi yksin tulleet saavat usein tukea myös lukuisilta epävirallisilta verkostoilta kuten kansalaisjärjestöiltä, uskonnollisilta yhteisöiltä, naapureilta, opettajilta ja diasporiselta yhteisöltä. Moni kaipaa kuitenkin läheisempiä suhteita auttajiin sekä paremmin saatavilla olevaa huolenpitoa ja hoivaa. Lisäksi koska palvelut ovat eriytyneet, nuorilla voi olla vaikeus hahmottaa, mitä kukin

auttava taho tekee ja lasten ja nuorten kokonaisvaltainen kohtaaminen voi olla eri tahoille vaikeaa. Kuitenkin aidot kohtaamiset, huolenpito ja arjen rutiineihin turvaaminen luovat turvallisuuden ja yhteisöön kuulumisen kokemuksia, ja ne toimivat vastapainoja byrokraattisille turvapaikkaprosesseille. (Anis et al. 2018, 198–201.)

Kun nuorella ei ole omaa biologista perhettä uudessa maassa, muista läheisverkostoista, kuten omasta etnisestä yhteisöstä, tulee monelle tärkeä. Pohjoismaalaisten yksintulleiden pakolaisnuorten mielenterveyttä tutkinut Nina Rehn-Mendoza kirjoittaa, miten uuteen enemmistökulttuuriin sopeutuvat parhaiten ne nuoret, jotka pystyvät säilyttämään myös alkuperäiskulttuurinsa. Avaintekijä on oppia uusia kieli ja uuden maan tavat niin, että oma etninen identiteetti säilyy. Oman yhteisön sosiaalinen tuki ja uskonnollinen vakaumus edesauttavat sopeutumista. (Rehn-Mendoza 2020, 15–16.) Myös Anis ja Esberg kirjoittavat, miten uskonto voi toimia osana nuorten selviytymisstrategiaa. Uskonnon kautta voi luoda suhteita esimerkiksi samalta kielialueelta tulevien kanssa. Usko ja uskonnon harjoittaminen tuovat jatkuvuuden tunnetta muodostaessaan kytkennän menneisyyden ja nykyisyyden välille. Uskonto on tuttua kaiken vieraan keskellä. Jatkuvuutta voi ylläpitää myös esimerkiksi ruokakulttuurin ja muiden tuttujen kulttuuristen tapojen avulla. (Anis et al. 2018, 197.)

6 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Teoreettisena lähtökohtana työssäni on John Berryn 1980-luvulla kehittämä malli akkulturaatioasenteista, jota on paljon käytetty tutkittaessa henkilön sopeutumista uuteen kulttuuriin. Berryn mukaan akkulturaatioprosessissa tapahtuu muutoksia maahanmuuttaneen lisäksi myös yhteisötasolla. Uusimmissa teorioissaan Berry tutkii akkulturaatiota myös yhdessä globalisaation kanssa, jolloin kulttuurien välinen kohtaaminen nähdään omana prosessinaan ja kohtaamisten lopputulema yksilöille ja yhteiskunnalle ominaan. Berryn akkulturaatioasenteiden lisäksi katson integraatiota myös yksilön identiteetin ja sen kehityksen näkökulmasta.

Valitsin nämä teoreettisiksi lähtökohdiksi, koska globalisaatio on muuttanut ratkaisevalla tavalla ihmisten välisiä ylirajaisia suhteita ja siten se vaikuttaa myös asettumisessa uuteen kulttuuriin. Enää maahanmuutto ei tarkoita yksisuuntaista prosessia, jossa henkilö muuttaa paikasta A paikkaan B ja lopulta sopeutuu kulttuuriin B eikä enää pidä kuin satunnaisesti yhteyttä taakse jääneisiin perheenjäseniin. Globalisaation seurauksena kansallisvaltioiden rajat ovat hämärtyneet, nykYTEKNIikka mahdollistaa reaaliaikaisen yhteydenpidon maapallon toiselle puolelle ja matkailu on helpompaa kuin koskaan ennen. Samalla sopeutumisesta uuteen kulttuuriin on tullut yhä kompleksisempi prosessi, kun henkilö voi fyysisesti olla yhdessä paikassa, mutta tekniikka mahdollistaa reaaliaikaisen olemisen myös toisaalla.

6.1 AKKULTURAATIOTEORIA YKSILÖN JA YHTEISKUNNAN NÄKÖKULMASTA

Akkulturaatio tarkoittaa prosessia, jossa kaksi kulttuuria kohtaa ja sekoittuu toisiinsa. Kun kulttuurit kohtaavat, kaikissa osapuolissa tapahtuu muutoksia: identiteeteissä, arvoissa, käyttäytymisessä ja asenteissa. Vähemmistö- ja enemmistökulttuurien kohdantesa käyttäytymistieteissä oli pitkään ajatuksena, että vähemmistökulttuuri lopulta sulautuu enemmistökulttuuriin. Nyttemmin tästä näkökannasta on kuitenkin luovuttu.

Uuteen maahan muuttava edustaa useimmiten vähemmistöä. John Berry puhuu maahanmuuttajien akkulturaatioasenteista, jotka kuvaavat sitä, miten maahanmuuttaja sopeutuu uuteen kulttuuriin ja maahan. Asenteet muodostuvat sen pohjalta, kuinka he toisaalta suhtautuvat oman kulttuurinsa säilyttämiseen ja toisaalta kuinka läheiset suhteet he haluavat solmia valtaväestön edustajien kanssa.

- Integraatioasenteen omaksunut henkilö samaistuu sekä suomalaisuuteen että omaan taustamaahansa ja sopeutuu uuteen kulttuuriin omat kulttuuriset ominaispiirteet säilyttäen. Tämä asenne tukee parhaiten maahanmuuttajan hyvinvointia.
- Assimilaatio- eli sulautumisasenteen omaksunut henkilö samaistuu lähinnä valtaväestöön eikä koe taustamaataan tai sen kulttuuria itselleen läheiseksi.
- Eristäytymisestä on kyse silloin, kun maahan muuttanut samaistuu vain omaan taustamaahansa tai kulttuuriryhmäänsä eikä tunne itseään ollenkaan suomalaiseksi. Tämä vaikeuttaa osallistumista yhteiskunnan toimintaan ja voi olla seurausta muun muassa siitä, että ympäröivä yhteiskunta ei halua hyväksyä häntä yhteiskunnan täysivertaiseksi jäseneksi.
- Marginalisaatio eli vieraantuminen tai syrjäytyminen kuvaa tilannetta, jossa henkilö ei samaistu suomalaisuuteen eikä taustamaahansa. Hän pysyy vain joko oman etnisen ryhmän parissa erillään ympäröivästä yhteiskunnasta tai ajautuu erilleen myös omasta kulttuuritaustasta pääsemättä sisään uuteen kulttuuriin. Tämä asenne on yleensä vähiten toivottava ja siihen yhdistyy usein heikko psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi, koulu- menestys ja asema työmarkkinoilla.

(Larja 2017; Liebkind 1994, 25–26.)

Suhde omaan kulttuuri-identiteettiin

		Myönteinen	Kielteinen
Suhtautuminen valtakulttuuriin	Myönteinen	INTERGAATIO	SULAUTUMINEN
	Kielteinen	ERISTÄYMINEN	SYRJÄYTYMINEN

Kuvio 1. Yksilön akkulturaatiostrategia Berryn (1997) mukaan.

Akkulturaatiostrategiat tai integraatioprosessi eivät ole selkeärajaisia toimintamalleja, vaan tilanne- ja kontekstisidonnaisia. Kyse on kompromisseista, joita yksilö joutuu tekemään ja punnitsemaan, missä asioissa hänelle on tärkeää säilyttää lähtökulttuurinsa ja identiteettinsä ja missä puolestaan omaksua uuden kulttuurin tavat. (Björklund 2014, 67.) Akkulturaatioasenteet myös vaihtelevat eri elämänalueilla ja ajallisesti. Henkilö voi

esimerkiksi pyrkiä taloudelliseen sulautumiseen työelämässä, kielelliseen integraatioon opiskelemalla uuden maan kielen ja aviolliseen eristäytymiseen eli välttämään ns. seka-avioliittoja. (Liebkind 1994, 27.)

Maahan muuttaneet ja heidän jälkeläisensä toteuttavat arjessaan myös kulttuurien vaihtoa (engl. culture swap), jossa tapahtuu jatkuvaa tilannekohtaista vaihtelua oman etnisen kulttuuritaustan perinteiden ja tottumusten sekä vallitsevan asuinmaan normien välillä. Yksilön henkilökohtainen kulttuuritausta ja fyysiset ominaisuudet (ikä/sukupuoli) vaikuttavat yhdessä uudessa sosiokulttuurisessa kontekstissa vietetyn ajan (juuri muuttanut/pitkään asunut) kanssa henkilön akkulturaatioprosessiin. Prosessiin vaikuttavat yhtäältä myös ympäröivän yhteiskunnan rakenteet sekä materiaaliset olosuhteet. Yksilön akkulturaatioprosessi ammentaa vaikutteita eri kulttuuripiirien (oma etninen kulttuuri/vallitseva kulttuuri yhteiskunnassa/kaupallinen globaali kulutuskulttuuri) välisistä yhtäläisyyksistä ja niiden eronteista. (Mathias 2017, 7,9.)

Yksilöiden tasolla tapahtuvien muutosten lisäksi akkulturaatiossa täytyy erottaa myös yhteisötasolla tapahtuvat muutokset. Akkulturaatio ei koske pelkästään maahanmuuttajia, vaan myös heitä kohtaavia valtaväestön edustajia. Siksi maahanmuuttajan omat toimet eivät yksin määrää akkulturaation lopputulosta, vaan siihen vaikuttaa myös valtaväestön asenteet ja yhteiskunnalliset poliittiset ratkaisut.

Suhde omaan kulttuuri-identiteettiin

		Myönteinen	Kielteinen
Suhtautuminen valtakulttuuriin	Myönteinen	MONIKULTTUURISUUS	SULATUSUUNI
	Kielteinen	SEGREGAATIO	EKSKLUUSIO

Kuvio 2, Yhteisötason akkulturaatio Berryn et al. (2003) mukaan.

Yhteiskunnan akkulturaatiostrategiat vastaavat yksilön akkulturaatiostrategioita. Jos yhteiskunta haluaa edistää integraatiota, vahvistuu monikulttuurisuus. Sulatusuunista on kyse silloin, kun monenlaisten maahanmuuttajakulttuurien halutaan sulautuvan yhteen valtakulttuurin kanssa. Segregaatiosta puhutaan puolestaan silloin, kun maahanmuuttajat halutaan sulkea valtaväestön ulkopuolelle, ja samalla he itse haluavat korostetusti pitää kiinni omasta etnisestä identiteetistään ja kulttuuristaan. Eksklusiossa maahan-

muuttaja jätetään kaiken sosiaalisen kanssakäymisen ulkopuolelle, jolloin häntä uhkaa marginalisaatio. (Berry et al. 2003, 354–355.)

6.2 IDENTITEETIN KEHITYS INTEGRAATIOPROSESSISSA

Vaikka Berryn akkulturaatiomallia on käytetty paljon integraatiotutkimuksessa, on se saanut osakseen myös kritiikkiä, sillä se ei tavoita kaikkia integraation ulottuvuuksia. Esimerkiksi Pollock ja Van Reken (2009) ovat rakentaneet mallin, joka ilmentää yksilön kulttuuri-identiteettiä suhteessa ympäröivään kulttuuriin sen mukaan onko maahanmuuttajan ulkonäkö ja ajattelu erilainen vai samanlainen suhteessa valtaväestöön. Henkilö saattaa esimerkiksi näyttää erilaiselta kuin valtaväestöön kuuluvat, mutta kuitenkin omata samanlaisen maailmankuvan tai päinvastoin. (Pollock et al. 2009.)

Myös Sue ja Sue (1990) ovat tutkineet kulttuurien kohtaamista vaikkakaan he eivät puhu akkulturaatiosta vaan yksilön identiteetistä ja sen kehityksestä. Integraatioprosessin aikana yksilön etninen identiteetti muuttuu. Siksi Suen ja Suen mielestä tärkeää on se, miten henkilö suhtautuu itseensä, toisiin saman etnisen ryhmän jäseniin sekä toisiin etnisiin ryhmiin ja valtaväestöön. Suhde näihin voi olla myönteinen tai kielteinen. Suhde myös muuttuu ajan myötä ja sisältää erilaisia vaiheita. (Sue et al. 1990.)

Konformisuusvaiheessa maahanmuuttaja alistuu valtakulttuurin ylivoimaan. Hän kokee valtakulttuurin ja kaikki sen ulottuvuudet positiivisiksi ja omaan kulttuuriin liittyvät asiat negatiivisiksi. Konformistisuus saattaa johtaa eristäytymiseen omasta ryhmästä ja haluan sulautua valtakulttuuriin. Ristiriitavaiheessa maahanmuuttaja näkee sekä omassa että valtakulttuurissa niin hyviä kuin huonoja puolia. Valtaväestön vähättelevä suhtautuminen henkilön omaa kulttuuria kohtaan saattaa kuitenkin herättää epäluuloa valtaväestöä kohtaan. (Eml, 96–107.)

Uppoutumisvaiheessa maahanmuuttaja torjuu valtakulttuurin ja hyväksyy vain oman kulttuurinsa. Ylpeys omasta kulttuurista heijastuu samalla vihamielisyytenä ja epäluuloisuutena valtakulttuurin edustajia kohtaan. Itsetutkisteluvaiheessa yksilö pohtii kriittisesti omaa kulttuuriaan ja kykenee näkemään sen huonot puolet ja valtakulttuurin hyvät puolet. Integraatiovaiheessa maahanmuuttaja osaa arvostaa sekä omaa kulttuuriaan että valtakulttuuria, ja hän näkee molempien kulttuurien hyvät ja huonot puolet. Hän tuntee yhteenkuuluvuutta omaan kulttuuriryhmäänsä, mutta ymmärtää samalla, miten sekä

oman kulttuuriryhmän että valtakulttuurin jäsenet ovat yksilöitä hyvine ja huonoine puolineen ja hän itse itsenäinen ja riippumaton osa yhteiskuntaa. Eri vaiheiden esiintyminen on yksilöllistä ja osa vaiheista voi jäädä kokonaan väliin. (Emt, 96–107.)

6.3 GLOBALISAATION VAIKUTUS SOPEUTUMISEEN

Myös globalisaatio johtaa kulttuurien väliseen kohtaamiseen, kun kulttuuria, politiikkaa, taloutta sekä ympäristöä koskevat asiat koskevat kerralla koko maapalloa. Globaalissa maailmankylässä kaikki ihmiset ovat tavalla tai toisella riippuvaisia toisistaan. Tämä vuorovaikutus johtaa muutoksiin kaikissa kulttuureissa ja yksilöissä. Globalisaatio itsessään ei kuitenkaan ole lopputulos vaan se pitäisi ennemminkin nähdä prosessina, jolla on monenlaisia seurauksia. (Berry 2008, 328–329.)

Myös globalisaatiosta on ajateltu, että sen seurauksena vähemmistökulttuurit vääjäämättä lopulta sulautuvat enemmistökulttuureihin. Kuitenkin esimerkiksi Claude Levi-Strauss esitti jo vuonna 1978, miten maailmassa on aina yhdenmukaistamista vastustavia vastavoimia ja toisaalta syntyy uusia tapoja erottautua. Myös Berry toteaa, miten globalisaatiolla ei ole yhtä lopputulemaa vaan se vaikuttaa eri tavoin kulttuureihin, ryhmiin ja yksilöihin, ja hän kyseenalaistaa sen olettamuksen, että mitä vahvempi valta- ja vähemmistökulttuurien välinen kontakti on sitä väistämättömämmin se lopulta johtaa vähemmistökulttuurin katoamiseen. Ryhmät ja yksilöt voivat reagoida yrityksiin heikentää kulttuuriperintöä esimerkiksi korostamalla omia paikallisia piirteitä tai identiteettiä. (Emt. 329.) Esimerkiksi neuvostovallan aikaan Baltian maissa oman kielen käyttö oli kielletty, samoin uskonto sekä kulttuuriset tavat. Miehityksen ajasta huolimatta sekä Viron, Latvian että Liettuan kieli ja kulttuuri säilyivät rikkaina ja uudelleenitsenäistymisen jälkeen voivat vahvasti. Myös valtakulttuurit ovat pyrkineet palauttamaan kulttuurista itsenäisyyttään esimerkiksi kansainvälistä viihdeteollisuutta vastaan korostamalla omaa kulttuuriaan ja musiikkiaan. Kulttuurit voivat myös kietoutua toisiinsa ja niiden kohtaaminen synnyttää uusia kulttuureja. Esimerkiksi juuri nuoret ovat hyviä lainaamaan piirteitä eri kulttuureista. He omaksuvat mediasta näkemiään rooleja ja samaistuvat niihin ja populaarikulttuuri toimii monille identiteettityön välineinä.

7 TUTKIMUSPROSESSIN ETENEMINEN

7.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄN TÄSMENNYS

7.1.1 Tutkimuskysymysten määrittely

Globalisaatio ja maahanmuuttajien määrän kasvu ovat muuttaneet ja muuttavat myös tulevaisuudessa sekä kotoutumisen prosesseja, maahanmuuttopolitiikkaa että sosiaalityötä ja sen käytänteitä. Suomeen vasta hiljan muuttaneiden pitää oppia toimimaan yhteiskunnassa: toimimaan eri viranomaisten kanssa, etsimään asuntoja, selvittämään, mitä opiskeluvaihtoehtoja on ja mistä voisi etsiä työpaikkaa. Toinen tärkeä näkökulma erityisesti lasten ja nuorten kotoutumisessa on eheän identiteetin rakentuminen, joka kehittyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa sekä peilautumalla sosiaaliseen ympäristöön. Jotta lapsi ja nuori voi saavuttaa joustavan ja eheän monikulttuurisen identiteetin, tulee hänen pystyä integroitumaan eli omaksumaan uuden kulttuurin arvoja ja tapoja oman kulttuurinsa rinnalle. Identiteetin muotoutumisen kannalta on tärkeää, että hän kokee kuuluvansa ryhmään. (Buckman 2017.)

Jotta kotouttamista ja kotouttamistoimenpiteitä voitaisiin kehittää, tarvitaan tietoa siitä, mitkä tekijät ovat kotoutujien itsensä mielestä sellaisia, jotka ovat auttaneet heitä sopeutumaan uuteen kulttuuriin. Tässä työssä tutkin yksin alaikäisenä tulleiden ja oleskeluluvan saaneiden pakolaisnuorten kotoutumista. Erityisesti haluan selvittää:

1. Mitkä tekijät ovat edistäneet nuorten kotoutumista ja miten kotoutuminen näkyy elämän eri osa-alueilla?

Lisäksi haluan selvittää vuorovaikutusverkostojen merkitystä kotoutumisessa. Monella Suomeen yksin tulleella pakolaisnuorella on sukulaisia lähtömaassa, naapurimaissa tai ympäri maailmaa ja muita läheisiä ihmisiä elämässään joko Suomessa tai muualla.

2. Keitä läheisiä ihmisiä nuorilla on ja miten erilaiset ihmissuhteet ovat vaikuttaneet heidän kotoutumiseensa?

Saadakseni vastauksia näihin kysymyksiin, haastattelin yhdeksää yksintullutta Turun ensi- ja turvakodissa asunutta, mutta nyt jo täysi-ikäistynyttä pakolaisnuorta. Aineiston keruusta ja kerätyistä haastatteluista kerron enemmän luvussa 7.2.1.

7.1.2 Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Haastattelun avulla on mahdollista selvittää tutkimuskohteiden omille kokemuksilleen antamia merkityksiä. Tutkimusta varten tehty haastattelu on kuitenkin aina eri asia kuin esimerkiksi journalistinen haastattelu. Tutkimushaastattelun tavoite on tuottaa tietoa ja aineistoa tutkimusongelmaan vastaamiseksi. Tutkimuskysymyksiä ei kuitenkaan koskaan kysytä sellaisinaan haastateltavilta. (Kallinen et al. 2021.) Haastattelu on väline uuteen tietoon, ja menetelmä, jossa haastattelija esittää kysymyksiä, tekee aloitteita, kannustaa haastateltavaa vastaamaan, ohjaa keskustelua ja kohdentaa sitä tiettyihin teemoihin.

Haastattelumenetelmäksi valitsin puolistrukturoidun teemahaastattelun. Teemahaastattelussa kysymyksiä ei välttämättä muotoilla tarkasti etukäteen tai esitetä aina samassa muodossa. Tarkoitus on, että tutkija perehtyy ensin tutkimusaihettaan koskevaan kirjallisuuteen, valitsee oman näkökulmansa ja kysymyksensä ja päättää sitten, mitkä ovat tutkimuksen kannalta keskeiset teemat. Haastattelija kysyy sitten vapaasti muotoillen kysymyksiä näistä teemoista. Käytännössä haastattelijan kysymysten sisältämällä rajauksella, muotoiluilla ja tyyllillä on suuri vaikutus siihen, millaisia vastauksia ja keskusteluja aineistoon saadaan. (Kallinen et al. 2021.) Haastattelu on aina myös vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. Haastateltavan on luotettava siihen, että hänen kertomansa käsitellään luottamuksellisena. Haastatteluiden tarkoituksena ymmärtää, miten ihmiset konstruoivat erilaisten tilanteiden, asioiden merkityksiä ja miten merkityksellisiä ne ovat. (Järvenpää 2006.)

Teemahaastattelu etenee tiettyjen keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Pyrkimys on saada merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. Teemahaastattelun avoimuudesta riippuu, kuinka tiiviisti viitekehysessä pysytään. (Tuomi et al. 2017, 65.) Teemahaastattelu on muodoltaan kuitenkin niin avoin, että siinä vastaaja pääsee halutessaan puhumaan varsin vapaamuotoisesti, jolloin kerätyn aineiston voi katsoa edustavan vastaajien puhetta itsessään. Toisaalta teemahaastattelussa käytetyt teemat takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa on puhuttu edes jossain määrin samoista asioista. Lisäksi teemat muodostavat konkreettisen kehikon, jonka avulla puh-

taaksi kirjoitettua haastatteluaineistoa voi lähestyä jossain määrin jäsentyneesti. (Eskola et al. 2000, 87).

Tutkimushaastattelua suunniteltaessa on tärkeää miettiä, kuinka paljon aineistoa on kerättävä, jotta tutkimus täyttää tieteelliset vaatimukset. Toisaalta myöskään liikaa aineistoa ei kannata kerätä, jotta analyysi ei muodostu mahdottomaksi. Vaikka jokainen haastattelu on ainutkertainen ja jokaisen vastaajan vastaukset ainutlaatuisia, haastatteluista on tarkoitus löytää yhtäläisyyksiä ja eroja suhteessa toisten haastateltavien vastaaviin kokemuksiin. Siksi haastateltavilta ei voi kysyä kaikkea ”taivaan ja maan” väliltä. Itse laadin nuorille kysymykset ennakkoon niistä teemoista, joita pidin lukemani teoria-aineiston pohjalta merkityksellisinä. Kysymykset esitin nuorille enemmän tai vähemmän samassa muodossa, mutta kuitenkin aiheista vapaasti keskustellen. Mikäli tutkija vain seuraisi valmista kysymyslistaa ja hyppäisi joka vastauksen jälkeen seuraavaan kysymykseensä, hän saisi vastauksiksi vain haastateltavan reagoiteja tutkijan tapaan jäsentää maailmaa (Kallinen et al. 2021).

7.1.3 Valittu tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä käytän laadullista analyysia. Laadullinen tutkimus pyrkii ennemminkin kuvailemaan aihetta kuin mittaamaan sitä. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä nimenomaan tutkittavan subjektin näkökulmasta. Usein laadullisen tutkimuksen kohteena on joku yhteiskunnallisesti ajankohtainen kysymys, kuten esimerkiksi juuri maahanmuuttajuus.

Laadullinen tutkimus tutkii elämysmaailmaa, ja tutkimuksen keskiössä ovat merkitykset, jotka ilmenevät mitä moninaisimmin tavoin. Tutkimuksen aineistoina käytetään empiirisiä aineistoja, jotka voivat olla tekstejä, keskusteluja, haastatteluja, havainnointipäiväkirjoja, kuvia tai tiloja, joissa jokin toiminta tapahtuu. Laadullisen tutkimuksen aineistoja ei pyritä irrottamaan kontekstistaan, vaan niitä päinvastoin tulkitaan osana kontekstia. Esimerkiksi haastattelu ymmärretään vuorovaikutustilanteena, jossa haastateltajan merkitystä aineiston muotoutumiseen ei voi kokonaan koskaan poistaa. (Tietoarkisto 2021.) Se, millainen yksilön käsitys ilmiöstä on, millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan tai millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Toisin sanoen tutkimustulokset eivät ole käytetystä havaintomenetelmästä tai käyttäjistä irrallisia. Ei siis ole olemassa puhdasta objektiivista tietoa vaan

kaikki tieto on siinä mielessä subjektiivista, että tutkija päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä varassa. (Tuomi et al. 2017, 20.)

Laadullisen aineiston analyysitapoja on monia ja ne usein myös kietoutuvat toisiinsa. Analyysitavat eivät myöskään ole mitenkään selvärajaisia. Tässä lienee laadullisen tutkimuksen analyysin valinnan haasteellisuus, mutta toisaalta myös sen rikkaus. (Eskola et al. 2014, 162–163). Tutkimuksen tulokset syntyvät usein siitä, että tutkija pystyy kertomaan, miten tutkimusprosessi on tuottanut uusia näkökulmia. Reflektiivisyys on läsnä tutkimuksessa koko tutkimusprosessin ajan, ja tutkijan oman toiminnan merkitys pitää tunnistaa aineistoa kerätessä, aineistoa analysoidessa ja tulkitessa ja tutkimuksesta kirjoittaessa. (Tietoarkisto 2021.)

Laadullisessa tutkimuksessa keskeistä on aineiston mahdollisimman tarkka rajausta ja oman aineiston tunteminen mahdollisimman hyvin, jotta tulokset eivät ole vain ”satunnaisuuksia” vaan kertoisivat laajemmin tutkittavasta ilmiöstä. Ratkaisevaa tutkimuksessa on tulkintojen kestävyys ja syvyys.

Omassa työssäni pyrin antamaan teoreettisesti mielekkään tulkinnan kotoutumisen onnistumiselle ja ymmärtämään kotoutumisprosessia nimenomaan yksintulleiden nuorten kokemuksen kautta. Kotoutumista voi tutkia määrällisesti esimerkiksi tutkimalla kotoutujien työllistymistä tai tulotasoa. Itseäni kiinnostaa kuitenkin nuorten subjektiivinen kokemus siitä, mitä he ajattelevat omasta kotoutumisestaan, sillä kotoutuminen on aina myös henkilökohtainen prosessi erilaisine vaiheineen. Siksi haastateltavien valinta ei ole ollut satunnaista, vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa.

Aineiston laadullisessa käsittelyssä tutkijan looginen päättely ja tulkinta ovat keskeisiä. Tutkimuksessa aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Laadullisen aineiston analyysia toteutetaan läpi koko tutkimusprosessin, sen jokaisessa vaiheessa. (Tuomi et al. 2017.) Yksikään tutkimus ei voi kertoa kaikkea tutkittavasta ilmiöstä. Hyvin toteutettu tutkimus lisää kuitenkin tietoa ja sitä kautta ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Oman työni tavoite on löytää esimerkkejä siitä, mitä tekijöitä onnistuneen kotoutumisen takaa löytyy.

7.1.4 Fenomenologinen tutkimusote

Aihetta lähestyn fenomenologisella tutkimusotteella. Fenomenologisen lähestymistavan tutkimuskohteena on ihmisen kokemuksellinen suhde maailmaan, jossa hän elää: miten

hän on vuorovaikutussuhteessa toisten kanssa ja millainen on hänen kokemuksellinen suhteensa kulttuuriin ja luontoon. Tutkimuksen kohde on inhimillisen kokemuksen tutkiminen. Fenomenologia painottaa ihmisen toimintaa ohjaavan arkiajattelun ymmärtämistä. Tutkimuksella pyritään tuomaan esille erilaisia ajattelutapoja tiettyyn ilmiöön tai käsitteeseen liittyen, ja tutkimuksen varsinaisena kohteena ovat inhimillisen kokemuksen merkitykset. (Tuomi et al. 2017, 34–35.)

Ihmisten suhde toisiinsa, tapahtumiin ja ympäröivään maailmaan on erilainen. Jokaisella on siihen oma perspektiivinsä. Kunkin perspektiivi, kehykset, joista hän maailmansa elää ja kokee, on rakentunut hänen elämänhistoriansa tuloksena. Se koostuu aiemmista kokemuksista, käsityksistä, arvoista ja tuntemisen tavoista. Sen sisällä ihmiset suuntautuvat kohti elettyä nykyhetkeä ja tulevaisuutta, sen rajoissa he kokevat ja tulkitsevat kokemaansa ja rakentavat laajemmin käsityksiään maailmasta. Vaikka fenomenologiasa korostetaan yksilön perspektiiviä, se ei kuitenkaan tarkoita yhteiskunnallisen tai yhteisöllisen näkökulman väheksymistä. Yksilöt ovat yhteiskunnallisia yksilöitä. Vaikka jokainen kokee itse maailmansa, saman yhteisön jäsenet ovat hyvinkin samanlaisia suhteissaan maailmaan. Samanlaisuus yksilöiden välisissä merkitysperspektiiveissä on olennaisesti yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö. Yhteisöjen jäseninä ihmisillä on yhteisiä piirteitä ja yhteisiä tapoja kokea maailma. Tämän vuoksi jokaisen yksilön kokemusten tutkimus paljastaa myös jotain yleistä. (Laine 2015, 30–32.)

Fenomenologiassa tutkimuskohdetta perinteisesti lähestytään ilman ennalta määrättyjä oletuksia, määritelmiä tai teoreettista viitekehystä. Tutkija ei kuitenkaan koskaan lähde tutkimukseensa tyhjästä, vaan hänellä on oma esiyymmärryksensä asiasta. Asiaa koskeva perinne, käsitykset ja uskomukset luovat mahdollisuuden ymmärtää tutkittavaa ilmiötä ja tutkittavan kokemuksia ja käsityksiä. Tutkijan esiyymmärryksen merkitys aineiston tuottamisessa, kuvauksessa ja tulkinnessa on keskeinen, mutta ennen analyysiä tutkijan tulee paljastaa oma merkitysten ymmärtämistä koskeva esiyymmärryksensä asiasta. (Vilkkä 2011.)

Fenomenologinen asenne on keskeinen tekijä tutkimuksen menetelmällisessä ymmärtämisessä, ja sen avaaminen on tutkimuksen luotettavuuden ja läpinäkyvyyden kannalta tärkeää. Tehtävä ei ole helppo, sillä kyse on nimenomaan tiedostetusta asenteesta, joka suuntaa tutkijan jokaista ajatusta, valintaa, tekoa ja tulkintaa. Fenomenologisen asenteen toteutuminen tutkimuksessa voidaan havaita toisiinsa kietoutuneiden näkökulmien vuoropuheluna. Näkökulmat ovat koko tutkimuksen ajan yhtä aikaa läsnä sekä tutkijan

asenteessa että toiminnassa ja ”uloskirjoitetussa” tekstissä. Lisäksi koko tutkimuksen ajan tutkijan olisi pysyteltävä lähellä elettyä kokemusta, sillä jos yhteys tutkittavaan ilmiöön katkeaa, on tulkintavaiheessa vaarana luisua ennakko-oletusten mukaiseen kategorisointiin tai toisaalta jopa spekulointiin. (Heinilä 2014, 274–275.)

Fenomenologisessa menetelmässä ilmiön peruslähtökohtia kuvaavien teemojen löytäminen edellyttää merkitysten näkemistä. Ilmiön peruslähtökohtia kuvaavat teemat antavat struktuurin fenomenologisen kirjoittamisen prosessille. Teemoja ei muodosteta mekaanisesti laskemalla tai koodaamalla aiheita tai ilmaisuja. Teemat nousevat aineistosta sitä lukemalla, kuulemalla ja katsomalla, sillä keskustelut ikään kuin kätkevät itseensä tutkittavan ilmiön perusrakenteen. (Emt, 274–275.)

Timo Laine korostaa, miten fenomenologisen tutkimuksen perustason muodostaa tutkittavan koettu elämä sellaisena kuin hän sen tutkijalle ilmaisee, toisella tasolla tapahtuu itse tutkimus, joka kohdistuu ensimmäiseen tasoon. Ensin haastateltava kuvaa omilla ilmaisukeinoillaan mahdollisimman luonnollisesti ja välittömästi omia kokemuksiaan ja niihin liittyvää ymmärrystä. Toisella tasolla tutkija pyrkii tematisoimaan ja käsitteellistämään omalla kielellään ensimmäisen tason merkityksiä. Tutkimuksen tavoitteen voisikin määritellä siten, että siinä pyritään tekemään jo tunnettua tiedetyksi ja yritetään nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestäänselväksi tai mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu. (Laine 2015, 34.)

Omassa työssäni fenomenologia näkyy siten, että pyrin työntämään omat ennakkokäsitykseni tarkastelemastani ilmiöstä syrjään ja kohtaamaan nuorten merkitykset siten kuin ne heille näyttäytyvät. Oma esiymmärrykseni esimerkiksi kotoutumisesta tai siitä, mitä on nuoruus tai millaista nuoren elämän pitäisi olla, määrittää omia ajatuksiani hyvästä ja tavoiteltavasta elämästä ja siitä, miten Suomessa pitäisi olla ja elää. Analyysin myötä ymmärrykseni ilmiöstä kuitenkin toivottavasti laajenee, jos pystyn etääntymään omista ennakkokäsityksistäni ja avoimesti kohtaamaan nuorten kokemusmaailman. Vaikka jokaisen tutkimani nuoren kokemus on yksilöllinen ja lähtötilanteet erilaisia, heitä kuitenkin yhdistää esimerkiksi kokemus pakolaisuudesta ja asettumisesta yksin uuteen maahan, Suomeen. Siksi heillä on myös yhteisiä piirteitä kokea maailma: jotain, joka voi paljastaa jotain yleistä kotoutumisesta.

7.2 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSIPROSESSI

7.2.1 Kerätyt haastattelut

Pro gradu -työtäni varten haastattelin yhdeksää yksintullutta Turun ensi- ja turvakodissa asunutta, mutta nyt jo täysi-ikäistynyttä pakolaisnuorta. Haastateltavien hankkimisen ensimmäisessä vaiheessa Ensi- ja turvakodin perheryhmäkodin lähijohtaja Tatu Iisakkila otti yhteyttä nuoriin ja tiedusteli heidän halukkuuttaan osallistua haastatteluun. Haastateltaviksi valikoituneet nuoret olivat kaikki olleet Suomessa jo useamman vuoden. Halusin haastatella nimenomaan maassa jo useamman vuoden olleita nuoria, jotta heillä olisi riittävästi kokemusta haastattelussa kysytyistä teemoista. Iisakkila myös sopi haastateltavien kanssa haastatteluajat. Tämä helpotti huomattavasti omaa työtäni. Koska haastattelupyynnön teki nuorille tuttu ja luotettava henkilö, oli heidän helpompi suostua haastateltavaksi kuin jos olisin itse kontaktoinut heitä.

Haastattelut tein kesäkuussa 2021. Niistä seitsemän tein Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkodin tiloissa. Yksi haastatteluista tehtiin turkulaisessa kahvilassa ja yksi etänä. Vaikka valtaosa Suomeen tulevista yksintulleista alaikäisistä on poikia, halusin aineistooni mukaan myös tyttöjä. Aineistossa onkin suhteessa enemmän tyttöjä, kuin mitä keskimäärin on Suomeen yksin alaikäisenä tulleiden joukossa. Haastateltavista tyttöjä on kolme, poikia kuusi. Haastatteluhetkellä nuoret olivat iältään 19–26-vuotiaita. Kotoisin he olivat Lähi-Idän ja Afrikan eri maista. Lähtömaat olivat samoja, joista Suomeen on viime vuosina tullut yksintulleita alaikäisiä pakolaisia. Nuoret olivat tulleet Suomeen 14–16-vuotiaina. Pisimpään Suomessa ollut oli tullut maahan jo vuonna 2011 ja lyhyimmän aikaa täällä ollut vasta vuonna 2018. Näin nuorten Suomessa oloaika vaihteli kolmen ja kymmenen vuoden väliltä. Suomessa nuoret olivat asuneet ensin vastaanotto-keskuksessa tai ryhmäkodissa, ja oleskeluluvan saatuaan he olivat muuttaneet perheryhmäkotiin ja sieltä puolestaan täysi-ikäistyttyään omaan kotiin.

Haastattelut tein suomeksi ja ne kestivät puolesta tunnista tuntiin. Vaikka tutkimani nuoret olivat olleet Suomessa jo useamman vuoden, koitin muotoilla kysymykset niin, että ne olisivat helposti ymmärrettäviä, jotta vaikeat käsitteet ja sanat eivät muodostuisi vastaamisen esteeksi. Jostain haastatteluaiheista osa nuorista puhui hyvin niukkasanaisesti, osa taas paljon vuolaammin. En kuitenkaan väkisin koittanut saada vastauksia, sillä osalle oli selkeästi hankalaa puhua tietyistä aiheista. Osa ei aina ymmärtänyt, mitä kysymyksellä tarkoitin. Tällöin koitin tehdä tarkentavia kysymyksiä ja muutamassa

kohden käytin myös esimerkkejä. Tämä toki on johdatellut vastaajia, mutta osan nuorisista oli ilman esimerkkejä vaikea hahmottaa esimerkiksi abstrakteja kysymyksiä.

Puutteellinen suomenkielentaito teki osasta haastatteluja haasteellisia, ja osa haastateltavista sanoi sen myös ääneen, ettei pysty ilmaisemaan ihan kaikkea mitä haluaa sanoa. Toisaalta nuoret itse myös huomasivat, että he pystyivät kertomaan heille hankalista asioista kiertoilmauksin tai hakemalla sanoja. Toisaalta itse helsinkiläisenä huomasin lähes jokaisen nuoren puheessa turkulaisia ilmauksia ja selvää turunmurretta.

Osa nuorista kertoi hyvin avoimesti kokemuksistaan, osaa haastattelutilanne ja keskustelun nauhoittaminen jännitti. Nauhoittaminen antoi kuitenkin mahdollisuuden palata tilanteeseen uudelleen, ja tallennetusta puheesta pystyi tarkistamaan asioita, mitä haastateltavat sanoivat aivan toisella tavalla kuin jos olisin yrittänyt kirjoittaa ylös kaiken puhutun. Kaikilta haastateltavilta pyysin luvan haastattelun nauhoittamiseen ja sen myös sain. Muutaman kohdalla kävi kuitenkin niin, että itse haastattelutilanteen päättymisen ja nauhurin sulkemisen jälkeen nuori puhui paljon vapaammin elämästään. Kirjoitin näitä asioita yleisellä tasolla ylös haastattelun jälkeen, mutta itse analyysissä en käyttänyt näitä vastauksia osin myös siksi, koska haastattelujen jälkeiset keskustelut poikkesivat teemoiltaan hyvinkin paljon varsinaisista haastatteluteemoista.

Haastattelut litteroin sanasta sanaan, mutta analyysin suorissa lainauksissa olen luetavuuden takia jättänyt pois toistoa ja täytesanoja. En myöskään ole korjannut litteroitua tekstiä oikeakieliseksi, jotta lainauksista välittyä haastateltavien oma ääni. Lainauksissa olen muuttanut nuorten oikeat nimet toisiksi, jotta heitä ei tunnistaisi teksteistä. En myöskään lisännyt nuoren ikää pseudonymisoidun nimen perään, jotta anonymiteetti varmasti säilyisi.

7.2.2 Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset

Koska nuoret olivat jo täysi-ikäisiä, haastatteluista varten tarvitsin vain nuorten oman luvan. Iso eettinen kysymys ennen haastatteluista tehdessäni oli, miten tutkijana kohtaan nuorten kokemia vaikeita kokemuksia, jos niitä nousisi esille ja miten niihin reagoisin. Osalla haastateltavista oli takanaan traumaattisia kokemuksia joko kotimaasta tai pako- matkalta. Haastattelun aluksi muistutin jokaista, että vastaaminen on vapaaehtoista ja mikäli nuori ei halua johonkin kysymykseen vastata, pakko ei ole. Muutama nuori pyysikin jossain kohden siirtymään seuraavan kysymykseen. Haastatteluiden aikana nousi esille myös muutamia nuorille kipeitä asioita. Haastatteluista tehdessäni pyrin olemaan

empaattinen kuuntelija ja antaa nuorille aikaa kertoa sanottavansa. Toisaalta myös sosiaalityön luonteeseen kuuluu tietty empaattisuus ja pyrkimys ymmärtää toista.

Usein pakolaiset eivät suhtaudu avoimesti tutkijoihin. Syynä voi olla esimerkiksi keskeneräinen turvapaikkaprosessi tai kielteiset kokemukset viranomaisista joko kotimaasta tai Suomesta. Luottamus tutkijan ja tutkimushenkilöiden välillä onkin tärkeää, mutta luottamusta on vaikea rakentaa haastattelutilanteessa, jossa osapuolet tapaavat ensimmäisen kerran. Vaikka osaa nuorista jännitti vastaaminen, itse koin, että nuoret olivat Turun ensi- ja turvakotiaikana pystyneet luomaan luottamuksellisia suhteita siellä työskennelleisiin aikuisiin ja koska haastattelupyyntö tuli perheryhmäkodin kautta, he kokivat myös minut luotettavaksi aikuiseksi, jolle voi puhua. Lisäksi koska haastattelut tehtiin heille tutussa paikassa, perheryhmäkodin tiloissa, lisäsi se luottamusta ja turvallisuuden tunnetta. Olihan paikka ollut aiemmin heidän kotinsa.

Luottamuksen luominen haastattelijan ja haastateltavan välille onkin avainkysymys tutkimuksessa. Mikäli haastattelija saavuttaa haastateltavan luottamuksen ja tämä avautuu syvimmistä ajatuksistaan, haastattelijalla on käytössään autenttista, aitoa materiaalia tutkimusta varten. Mikäli tutkittava ei puolestaan luota haastattelijaan eikä luottamusta synny, haastattelija ei saa merkittävää tutkimustietoa tutkimustaan varten (Eskola et al. 2016, 94).

Asia, josta yksintulleet alaikäiset usein vaikenivat, on maahan saapumista edeltävät elämänvaiheet. Turvapaikkakäsittelyssä nuoret joutuvat useaan otteeseen seikkaperäisesti kertomaan tarinansa, ja heitä on ehkä lähtiessään varoitettu kertomasta ”liikaa”. Kovien kokemusten selostaminen viranomaisille on saattanut olla traumaattista, eivätkä he halua uudestaan kerrata samoja asioita tutkijalle. Toisaalta kaikki vaikenemisen syyt eivät kuitenkaan liity pakolaistaustaan – tietty sulkeutuneisuus kuuluu nuoruuteen ja murrosikään. Nuori voi myös valita vaikenemisen tietoisesti, ja se on osoitus hänen toimijuudestaan. Hän voi ottaa tilanteen hallintaansa ja aloittaa uuden elämän ilman menneisyyden painolastia. Turvapaikkaprosessissa yksintulleelta on viety toimijuus ja traumatisoituneena uhrina esiintyminen on eduksi tässä tilanteessa. Jos alaikäinen turvapaikanhakija osoittaisi itsenäisyyttä ja aloitekykyä, se saattaisi jopa vaikeuttaa turvapaikan saamista, koska se voi herättää epäilyjä iän suhteen. Siksi myös maahantuloa edeltävistä vaiheista kertominen kauan jälkeenpäin voi olla ristiriidassa minäkuvan kanssa; uusi elämä on rakennettu, eikä edellisellä elämällä ole enää arjen merkitystä. (Björklund 2014, 57,59.)

Oman tutkimukseni kannalta en pitänyt tärkeänä kysyä nuorilta pakomatkasta, traumaattisista kokemuksista kotimaasta tai lähdön syistä. Siksi kysyin näistä aiheista vain muutamien kysymyksen. Tosin muutama nuori halusi kertoa enemmän elämästään ennen saapumista Suomeen ja heidän kanssaan näistä keskustelimme. Itse halusin keskittyä enemmän aikaan Suomessa. Kysyin nuorilta myös heidän perheestään, koska maantieteellisestä erosta huolimatta monelle perhe on edelleen läsnä heidän jokapäiväisessä elämässään. Perheestä puhuttaessa nuoret kertoivat myös lapsuudestaan ja elämästä ennen Suomeen tuloa. Monelle perheeseen liittyvät muistot lapsuudesta olivatkin pääosin positiivisia.

Aiemmissä tutkimuksissa on todettu myös, miten pakolaistaustaiset nuoret ovat hyvin varoivaisia esittämään kritiikkiä uutta kotimaataan kohtaan ja miten näin on erityisesti vasta vähän aikaa Suomessa olleiden kohdalla. Tähän on monia syitä kuten se, miten vain muutaman vuoden Suomessa asuneet eivät ole vielä kotoutuneita, he kokevat vielä jossain määrin olevansa vieraita uudessa kotimaassaan ja he myös saattavat haluta olla mieliksi, eivätkä halua kritisoida uutta maata kantaväestön edustajille. (Björklund 2014.)

Omassa tutkimuksessani haastateltavat kehuivat perheryhmäkotia ja sen ohjaajia varauksetta, ja muutamaa pientä kritiikkiä lukuun ottamatta perheryhmäkoti aika oli ollut nuorten mielestä heille erittäin hyvää aikaa, jota he kaipasivat. Koska haastattelupyyntö tuli perheryhmäkodin kautta ja haastattelut pääosin tehtiin siellä, edustin nuorille perheryhmäkodin aikuista. On mahdollista, että tästä syystä kritiikkiä perheryhmäkotia kohtaan ei kuulunut, vaikka tosiasia en ollut perheryhmäkodin työntekijä. Jos olisin haastatellut myös perheryhmäkodin aikuisia, kuva voisi olla toinen. Toisaalta haastattemieni nuorten joukko oli pieni ja jo lähtökohtaisesti tutkimukseen valikoitui hyvin pärjääviä nuoria. Nuoret, joilla ei ehkä mene niin hyvin kuin tutkimillani nuorilla, eivät välttämättä edes olisi suostuneet haastateltaviksi.

7.2.3 Narratiivinen analyysimenetelmä

Aineistoa analysoin narratiivisin menetelmin. Narratiivinen tarina on kertova esitys asiasta, jolla on alku, keskikohta ja loppu. Lisäksi narratiivisissa kertomuksissa on usein joku käännekohta, ja tarinoissa työstetään muun muassa selviytymistä elämänmuutoksissa, terveydentilaa, ihmissuhteita tai vaikka suhdetta työhön. Pakolaisten kohdalla elämänmuutos voi olla esimerkiksi matka Suomeen tai elämän aloittaminen uudessa

kotimaassa. Kerrotun tarinan ei kuitenkaan tarvitse olla koko elämän mittainen vaan se voi olla myös lyhyempi elämänjakso kuten se aika, jonka ihminen on asunut Suomessa. Tarinoissa kertoja on aktiivinen toimija, joka on osa sosiaalista maailmaa, johon hän tarinan myötä itsensä kiinnittää. Tarinallisen analyysin kautta syntyy ymmärrystä sekä kertojasta että maailmasta, jossa hän elää.

Narratiivisessa tutkimuksessa olennaista on konstruktivistinen käsitys tiedosta, jonka mukaan uusi tieto rakentuu aiemmin opitun päälle. Näin tieto on jatkuvassa muutoksessa. Uudet kokemukset puolestaan voivat muuttaa ymmärrystä jo koetuista tapahtumista. Kertomukset liittyvät aina johonkin jo tapahtuneeseen. Kertojan nykyhetki määrää sen näkökulman, josta menneisyyttä tarkastellaan. Tämä näkökulma vaikuttaa muistojen valikoitumiseen sekä niiden esittämisen muotoon. Elämäkerrat ovat menneen uudelleentulkintaa nykyhetkessä ja ne myös muokkaavat ja uudelleenselittävät sitä. Näin aiemmat kokemukset voivat saada uusia sävyjä ja merkityksiä, kun niitä tulkitaan uudelleen. (Heikkinen 2008, 187.) Kertomusten avulla ihminen jäsentää kokemuksiaan. Niiden avulla hän rakentaa todellisuuttaan ja ymmärtää ja muokkaa elämäänsä ja ihmissuhteitaan. Ihmisen minuus rakentuu ja muokkautuu kertomusten avulla dialogissa minän ja toisen välisessä vuorovaikutuksessa, kun hän hahmottaa itsensä kerta toisensa jälkeen kerrotuissa kertomuksissa.

Narratiivinen tarkastelutapa sopii tutkimuksiin, joissa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista asioista, tarinoista hänen omasta elämästään ja kertojan omista kokemuksista asiasta. Kiinnostavaa on se, miten yksilö tekee tarinoissa asioita ymmärrettäväksi itselleen ja asemoi niissä itseään ja muita. (Hyvärinen 2017, 174.) Oman tutkimuksen kannalta mielenkiintoista on, millaisia merkityksiä tutkittavat itse antavat tietyille ilmiölle esimerkiksi suomalaisuudelle, koulunkäynnille tai vaikka palvelujärjestelmälle. Miten esimerkiksi henkilö itse kuvailee suomalaisuutta ja sitä, mitä on suomalaisuus. Tarinat rakentuvat aina tietyssä kulttuurisessa kontekstissa, joten narratiivinen analyysi kertoo myös, miten tutkittava ilmiö, kuten haastateltavan ymmärrys suomalaisuudesta, rakentuu suhteessa kulttuuriin, jossa hän elää. Esimerkiksi Suomessa syntyneen kantasuomalaisen ja Suomeen muuttaneen pakolaisnuoren käsitykset suomalaisuudesta todennäköisesti rakentuvat hyvin erilaisista merkityksistä.

Narratiivisessa tutkimuksessa korostuu yksilön subjektiivinen merkityksenanto. Sillä on merkitystä, mitkä tarinat haastateltavat nostavat tärkeiksi eli heidän kokemuksensa ja

toimintansa. Tässä suhteessa narratiivinen tutkimus poikkeaa muusta laadullisesta tutkimuksesta, sillä se ei pyri yleiseen, objektiiviseen tietoon, vaan paikalliseen, subjektiiviseen tietoon. (Heikkinen 2001, 120–121.) Yksilöiden autenttisia tarinoita korostava tutkimusote erottaa tutkimuksen sellaisista laadullisen tutkimuksen tavoista, joissa tietoa kerätään edeltä suunniteltujen ja jäsenettyjen tiedonkeruumenetelmien avulla.

Narratiivisessa maahanmuuton ja pakolaisuuden tutkimuksessa painotetaan, että narratiivi ei paljasta itse itseään, vaan se tarjoaa työkaluja analyysiin ja on merkitysten luomisen ja vuorovaikutussuhteen rakentamisen paikka (Baynham et al. 2016). Ensimmäinen narratiivi on tutkimuksen kivijalka, sillä sen päälle perustetaan tutkimuksen ymmärrystä ja vuorovaikutussuhdetta. Narratiivisen tutkimuksen näkökulmasta on kiinnostavaa, miten ihminen itsestään kertoo ja mitä sekä mitä jättää kertomatta. Tärkeää ei ole se, onko kaikki kerrottu totta vaan se, millaisia merkityksiä kertojat omille elämäntapahumilleen antavat.

7.2.4 Analyysin eteneminen

Haastattelujen jälkeen litteroin haastattelunauhat 54 sivuksi tekstiä. Haastatteluissa kysyin nuorilta kysymyksiä taustatietojen lisäksi kahdeksasta eri teemasta: opiskelusta ja työstä, nuoren saamasta tuesta, Suomesta ja kodista, lapsuuden perheestä, muista sosiaalisista suhteista tällä hetkellä, nuoruudesta, ajasta perheryhmäkodissa sekä arjesta ja tulevaisuudesta. Alustavan analyysin vaiheessa luin aineiston läpi useampaan kertaan ja mietin mitä sieltä nousee esille: mistä aineistossa kerrotaan ja missä määrin. Litteroidusta tekstistä etsin virke kerrallaan kohtia, joissa nuoret puhuivat näistä haastattelukysymysten teemoista ja merkitsin ne tekstiin eri värikoodein.

Kun aineistoa järjestellään teemojen mukaan, kunkin teeman alle kootaan kustakin haastattelusta ne kohdat, joissa puhutaan kyseessä olevasta teemasta. Teemoittelu on kuitenkin vasta analyysin pohja, jonka jälkeen alkaa varsinainen pohdinta siitä, mitä haastateltavat todella kertovat. Alustavan analyysin avulla on tarkoitus tiivistää aineistoa ja vasta tämän jälkeen tulkita sitä ja käydä vuoropuhelua teorian ja oman ajattelun kanssa. Siksi varsinaisen tutkimuksen teemat ovatkin eri asia kuin haastattelun teemat. Tekstimassasta on pyrittävä löytämään ja sen jälkeen eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimustekstissä näkyy niiden lomittumisena toisiinsa. (Eskola et al. 2000, 175).

Siinä missä alustava analyysi on aineiston mekaanista merkitsemistä eri teemoihin, varsinainen analyysi vie aikaa ja vaatii kärsivällisyyttä. Aineistoa lukemalla siitä alkoi nousta erilaisia yhdistäviä tekijöitä. Koska analysoin aineistoa narratiivisin menetelmin, seuraavassa vaiheessa etsin kertomuksista erilaisia käännekohtia. Narratiivisessa analyysissä pyritään synteesin tekemiseen enemmän kuin erotteluun eri luokkiin. Analyysin painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa aineiston kertomusten perusteella. Aineiston pienuudesta huolimatta siitä nousi esille yhteisiä piirteitä siitä, miten nuoret kokivat uuden elämän Suomessa.

8 AINEISTON ANALYYSI

8.1 KULTTUURISET MALLITARINAT MÄÄRITTÄMÄSSÄ SUOMALAIKUUTTA

Kulttuuriset mallitarinat kertovat siitä, miten elämä kuuluu elää. Ne ovat kulttuurissa vallitsevia tarinoita tietystä tilanteesta, joiden mukaan kulttuurissa tai yhteiskunnassa yleisesti hahmotetaan ja jäsennetään jotain tiettyä tilannetta. Kulttuuriset mallitarinat ovat yhteiskunnassa laajasti hyväksyjä uskomuksia sekä ennakkokäsityksiä ympäröivästä todellisuudesta ja malleja siitä, kuinka yksilöiden tulisi kulttuurissa tavanomaisesti toimia. (Mutanen 2016, 84.) Muut ihmiset voivat puolestaan suhteuttaa omaa elämänsä ja kerrontaansa tällaisiin mallitarinoin. Ne tekevät näkyviksi niitä arvoja, ominaisuuksia sekä toiminta- ja suhtautumistapoja, jotka ovat kunkin kulttuurin tai yhteisön piirissä hyväksyttäviä ja tyypillisiä. Siten mallitarinat voivat kuvailla jonkin tilanteen ja kertoa sen, miten ihmisen tässä tilanteessa odotetaan toimivan ja ajattelevan. (Hänninen 2002, 50–52.) Tällaisia kulttuurisia mallitarinoita ovat esimerkiksi tarinat siitä, miten koulutus takaa hyvän työpaikan ja työ vie ryysyistä rikkauksiin. Nämä tarinat viestivät siitä, että tekemällä oikeita valintoja voi välttää köyhyyden. Lisäksi mallitarinat ovat laajasti tunnistettavissa ja jaettuina: kaikki ”tietävät”, millaisia esimerkiksi maahanmuuttajamiehet ovat.

Kulttuuriset mallitarinat voivat kuitenkin muuttua ahdistaviksi niille, jotka eivät niihin samaistu, jos oma kokemus ei mahdu muottiin. Sisäisessä tarinassa ihminen tulkitsee elämäänsä kulttuuristen mallitarinoiden merkitysten kautta. Sisäinen tarina on mallitarinoiden avulla rakennettu henkilökohtainen tarina omasta elämästä. Se on prosessi, jossa yksilö katsoo elämäntapahtumiaan, rajojaan ja situaationsa tarjoamia mahdollisuuksia sosiaalisesta tarinavarannosta omaksuttujen tarinallisten mallien kautta. Prosessi on jatkuva ja siinä monet osatarinat nivoutuvat toisiinsa. Oma sisäistä tarinaa luodessaan ihminen käyttää hyväkseen kulttuurinsa tarinavarantoa: kirjallisuutta, mediaa, lähipiirin keskusteluita ja vastaavista lähteistä ammennettuja malleja. Näitä tarinoita hän vertaa omaan elämäänsä. (Emt, 20–23.)

8.1.1 Kuka saa olla suomalainen?

Kotoutumisprosessin tavoitteena on, että maasta toiseen muuttanut ihminen löytää uudesta yhteiskunnassa oman paikkansa olla ja toimia ja lopulta kokee olevansa uuden yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. Kansalaisuus määritellään perinteisesti muodolliseksi statukseksi, joka kuvastaa tietyn kansallisvaltion täysvaltaista jäsenyyttä. Jäsenyys tulee ilmi paitsi virallisina oikeuksina ja velvollisuuksina, myös ideana kansalaisten muodostamasta kansasta yhteisten kansallissymbolien, traditioiden sekä historiallisten kertomusten kautta, jotka paitsi yhdistävät tietyn maan kansalaiset, myös erottavat eri maiden kansalaiset toisistaan. (Heino 2018, 21–22.)

Kun kirjoittaa Googleen ”kuka on suomalainen”, nousee ensimmäiseksi Savon Sanomien artikkeli, jossa valtiotieteiden tohtori Outi Lepola määrittää suomalaisuuden näin: ”Ihminen on virallisesti suomalainen, kun hänellä on Suomen kansalaisuus. Julkisessa keskustelussa maahanmuuttajia ei kuitenkaan välttämättä kutsuta suomalaisiksi. Tällöin puhutaan suomalaisuudesta etnisenä identiteettinä”. Samassa artikkelissa Euroopan historian professori Laura Kolbe toteaa, miten suomalaisuus on kansallisaatteen nosteessa muotoutunut kansallinen identiteetti. Sen keskeisin rakennusaines on historia, jota tehdään korostamalla joitakin tapahtumia. Korostetuista tapahtumista muodostuu kansallinen tarina. Tällaisia ovat erimerkiksi Kalevala ja talvisota. Suomalaiseen identiteettiin puolestaan kasvetaan. Sen opettaminen aloitetaan jo päiväkodissa, kun lapset oppivat piirtämään Suomen lipun. Koulussa toistetaan suomalaisuuteen liittyviä asioita ja mediassa uutisoidaan esimerkiksi jääkiekosta ja Suomen itsenäisyyspäivän juhlinnasta. (Vänttinen 2016.)

Millainen mallitarina suomalaisuudesta piirtyi haastattelemieni nuorten kertomuksista ja miten he positioivat itsensä suhteessa suomalaisuuden mallitarinaan? Nuoret eivät haastatteluissa puhuneet suoraan kotoutumisesta tai tuoneet esille, missä asioissa he kokivat olevansa kotoutuneita ja missä eivät. Nuorten ajatukset ja kokemukset suomalaisuudesta kuitenkin jäsensivät heidän kokemustaan kotoutumisesta. Koska kotoutumisen tavoitteena on yhteiskunnan täysivaltainen jäsenyys, sillä on merkitystä, miten nuoret kokivat tämän täysivaltaisen jäsenyyden: mitä sen on, kuka sen voi saavuttaa ja miten.

Haastateltavista neljällä oli Suomen kansalaisuus eli juridisesti he ovat yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä. Neljä oli jättänyt hakemuksen kansalaisuudesta ja he odottivat

siitä päätöstä. Yksi ei vielä ollut jättänyt kansalaisuushakemusta. Kansalaisuutta voi hakea henkilö, jonka henkilöllisyys selvitetty, jolla on riittävä kielitaito ja joka on asunut maassa riittävän pitkään, on elänyt nuhteettomasti, pystyy elättämään itsensä ja on suorittanut maksuvelvoitteensa ts. henkilö on hoitanut julkisoikeudelliset maksunsa kuten verot, sakot ja elatusmaksut. (Maahanmuuttovirasto 2021.)

Nuoret rakentavat omaa henkilökohtaista tarinaansa siitä, keitä he ovat suhteessa kulttuuriseen mallitarinaan ja sen tarjoamiin merkityksiin. Oman suomalaisuuden ja ei-suomalaisuuden pohdinta ja arviointi on prosessi, jossa nuoret suhteuttavat itseään ympärillä olevaan ja siten rakentavat käsitystä itsestään. Kun haastatteleman nuoret määrittivät suomalaisuutta, he samalla määrittivät, mitä on ei-suomalaisuus. Nuorten tarinoissa oikea suomalaisuus liittyi ulkonäköön ja erityisesti ihonväriin. Kielitaitoa pidetään yhtenä tärkeimmistä kotoutumista edistävästä asioista, mutta edes täydellinen kielitaito ei nuorten mielestä tehnyt ihmisestä suomalaista.

Mä olen ollut ollut paljon tekemisissä (maahanmuuttajataustaisten) ihmisten kanssa, ketkä ovat vaikka syntyneet Suomessa. Silti jossain työpaikassa, vaikka he puhuvat täydellisesti suomen kieli, mutta silti heitä leimataan ulkomaalaisiksi. Ihmisillä on sellainen automaattinen kuvitus, että kun sinulla ei ole vaalea iho, et ole kuten suomalainen vaikka olet syntynyt täällä. Silti sinut leimataan ulkomaalaiseksi. (Farzad)

Edes kansalaisuuden saaminen ei muuttanut nuorten kokemusta suomalaisuudesta.

Mulla voi olla kansalaisuus, mutta mä en voi olla suomalainen, koska en ole syntynyt täällä. Mun vanhemmat eivät ole suomalainen. (Zahra)

Kolmas nuori kuvasi asiaa näin:

Sua katotaan niinku, että onks toi suomalainen ja he tietävät, että toi ei ole suomalainen, vaikka se puhuu suomea ja vaikka sä asut koko elämän ja täällä niin sua kohdellaan eri tavalla kuin muut suomalaiset. Mutta olla suomalainen niin se ei riipu minusta vaan se riippuu ihan muista suomalaisista, että hyväksyvätkö he, että olen suomalainen. Vaikka mulla olisi kansalaisuus niin he sanovat, että kansalaisuus ja passi on vain paperi eikä se tee sinusta suomalaista. (Jamil)

Kun suomalaisuus liitetään puhtaasti ihmisen ulkonäköön, on kyse ihmisen rodullistamisesta. Rodullistamisella tarkoitetaan, että ihmisiin liitetään oletuksia, stereotyyppioita ja ennakkoluuloja ihonvärin, uskonnon tai etnisen taustan takia ja näitä ominaisuuksia

pidetään leimallisina ja pysyvinä. Rodullistamisesta on kyse esimerkiksi silloin, kun ajatellaan, että tummaihoisen ei voi olla ”oikea” suomalainen.

8.1.2 Maahanmuuttajan marginaalinen suomalaisuus

Kun suomalaisuus nähdään vain Suomessa syntyneiden ja kasvaneiden ominaisuutena, se sijoittaa kaikki muut suomalaisuuden piirin ulkopuolelle, marginaaliin. Marginaali on vertauskuva sivussa tai syrjässä olemiselle. Keskuksen vastakohtana marginaali on välttämättömyys: keskusta ei ole ilman marginaalia eikä marginaalia ilman keskusta. Keskustaa ja marginaalia tuotetaan ja uusinnetaan jatkuvasti erilaisissa arkipäiväisissä ja institutionaalisissa käytännöissä. Niissä rakennetaan käsitystä siitä, keitä me olemme ja keitä ovat ”ne toiset”. Näissä käytännöissä tehdään eroja suhteessa toisiin, rakennetaan identiteettiä niin itselle kuin toisillekin ja luodaan käsitystä itse kullekin kuuluvasta paikasta siihen liittyvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Käsitteenä marginaali on moni-ilmeinen: ihminen voi jollakin elämänalueella olla marginaalisessa asemassa ja jollakin toisella ei. Esimerkiksi maahanmuuttaja voi olla työssäkäyvä korkeasti koulutettu henkilö ja siten osa keskusta ja samanaikaisesti etnisen taustansa takia määrittyä kulttuurisesti marginaaliin – muukalaiseksi. (Jokinen et al. 2004, 10–11, 13; Jokinen 2004, 76.)

Yksin tulleiden pakolaislasten ja nuorten kohdalla marginaalisuus liittyy usein kulttuuriin irrallisuuteen ja rajatuimpiin mahdollisuuksiin suhteessa heidän suomalaisiin ikätovereihinsa. Marginaalisuus ja haavoittuvuus liittyvät vahvasti toisiinsa erityisesti turvapaikkapäätöstä odottaessa, mutta myös koko kotouttamisaikana. Marginaalinen tilanne saattaa näkyä myös akkulturaatiostrategioissa: pyrkiikö nuori kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, suuntautuuko hän suomalaisen yhteiskunnan tahojen sijaan omaan etniseen yhteisöön, vai sopeutuuko hän yhteiskuntaan samalla oman etnisen identiteettinsä säilyttäen? Akkulturaatiostrategiat tai integraatioprosessi eivät ole selkeärajoitettuja toimintamalleja, vaan tilanne- ja kontekstisidonnaisia. Kyse on kompromisseista, joita yksilö joutuu tekemään. (Björklund 2014, 67.)

Marginaalisuus näkyi nuorten puheissa esimerkiksi kouluvalinnoissa. Nuorilla ei aina ollut tietoa itseä kiinnostavista opiskelupaikoista tai miten johonkin kouluun voisi hakea. Lisäksi puutteellinen kielitaito rajoitti opiskeluvaihtoehtoja.

Jotain korkeakoulutusta olen aina miettinyt, mutta en ole varma mille alalle. Mutta mulla ei ollut riittävästi tietoa, että miten haetaan ja mistä haetaan ja että mitkä asiat täytyy opiskella lisää, että pääsee siihen. Tarvitaan lisää infoja. Ehkä suomen kielellä niitä on riittävästi, mutta ulkomaalaisille nuorille ei ole omalla kielellä niin paljon ja riittävästi tietoa, että miten päästään sinne korkeakouluihin ja mitkä alat ja mitkä aiheet täytyy opiskella, että pääset sinne helpommin. (Farzad)

Yhtä nuorta rajoitti kansalaisuuden puute, joka esti häntä hakemasta haluamalleen alalle.

Oon vuosia hoitanut kaikki (paperi)asiat yksin ja olen pärjännyt tosi hyvin ja oon koulutettu ja töissä ja olen väkisin yrittänyt päästä eteenpäin niin tällainen odottaminen rupee lyömään päähän. Et voisit myös sanoa, että mä lopetan kaikki työt enkä halua tehdä mitään. (Dusan)

Passit ja viisumit säätelevät ihmisten liikkumista. Siinä missä Suomen passilla pääsee matkustamaan lähes minne tahansa, monen muun maan passilla matkustaminen on paljon hankalampaa passittomuudesta puhumattakaan. Suomen kansalaisuus ja passi mahdollistaisi nuorille esimerkiksi perheen näkemisen vuosien tauon jälkeen.

En ole nähnyt mun perhettä melkein kymmeneen vuoteen, koska on aika kallista matkustaa ja kun on Afrikan passi, sillä ei voi matkustaa minnekään. (Angela)

Yksi nuori sai kansalaisuuden ja halusi ehdottomasti armeijaan. Marginaalisuus näkyi kuitenkin myös palvelusaikana, kun muut varusmieslomilla lomailivat vanhempiensa luona, mutta haastattamani nuori teki koko loma-ajan töitä, jotta voisi lähettää omille vanhemmilleen rahaa. Lopulta hän keskeytti palveluksen, kun raha ei kerta kaikkiaan riittänyt.

Koronan takia (armeijassa) oli sulkutila, eli kaksi viikkoa sisällä, kaksi ulkona ja mun rahat eivät riittäneet. Mun piti tukea perhettä ja elää oma elämä ja maksaa velkaa ja sit sillä rahalla ei millään pärjää. Ja sit kun huomaat, niin sinun suomalaiset kaverit, heillä on vanhemmat koko ajan ja he tukevat ja heillä ei ole yhtään huolehtimista ja sit tulee vähän kateellinen olo. (Farzad)

Nuoret pyrkivät kaikin tavoin olemaan yhteiskunnan osallisia, mutta jatkuvat pienet teot ja hienovaraiset vihjeet muistuttivat heitä omasta erilaisuudesta. Taustansa takia tutkimiini nuorten elämässä olikin jatkuvasti läsnä jännite marginaalissa tai syrjässä olemisen ja integraation välillä. Vaarana on, että jos nuoret eivät koskaan pääse keskukseen eikä heitä hyväksytä yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi, he etääntyvät suomalaisesta

yhteiskunnasta. Vaikka kukaan nuorista ei tällä hetkellä ollut muuttamassa Suomesta, moni oli asiaa kuitenkin pohtinut. Yksi kertoi asian olevan ajankohtainen siinä vaiheessa, jos hänellä joskus on omia lapsia, koska silloin hän joutuu miettimään, haluaako kasvattaa lapsensa maassa, joka ei kuitenkaan hyväksy lapsia aidoiksi kansalaisikseen.

8.1.3 Nuoria leimaavat kategorisoinnit

Suomalaisen maahanmuuttopolitiikan tarkoituksena on, että ne, jotka tänne asettuvat asumaan, tulevat lopulta tasaveroisiksi suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Maahanmuuttajan tai ulkomaalaisen positiosta täytyisi siis olla mahdollista siirtyä suomalaisen positioon, marginaalista kohden keskustaa. Monista aiemmista tutkimuksista kuitenkin selviää, että usein se on mahdotonta, ja maahanmuuttaja tulee nähdä tai kohdelluksi pikemminkin tietyn kategorian edustajana kuin yksilönä. Kategorioihin liittyvä tieto muodostaa eräänlaisen kulttuurisen tietovarannon, jonka sisältöä hyödyntämällä ihmiset rakentavat ymmärrystä yhteiskunnasta, itsestä ja toisista (Juhila 2004, 22). Kategorisoinnit tulevat näkyviin erityisesti sellaisissa kohtaamistilanteissa, joissa jaottelulla suomalaisiin ja maahanmuuttajiin on kielteisiä seurauksia (Huttunen 2004, 136, 139–140). Usein nämä kategoriat maahanmuuttajista perustuvat stereotyyppioihin ja ennakkoluuloihin ja niitä uusinnetaan pitämällä yllä käsitystä jostakin tietynlaisesta maahanmuuttajuudesta ja suomalaisuudesta.

Omassa aineistossani nämä kategorisoinnit näkyvät esimerkiksi nuorten vaikeutena löytää työharjoittelu- tai työpaikka. Siinä missä nuorten suomalaistaustaiset kurssikaverit saivat harjoittelupaikan yhdellä tai kahdella soitolla, tutkimani nuoret olivat joutuneet kontaktoimaan kymmeniä työnantajia. Lisäksi heidän tuli jatkuvasti todistaa omaa osaamistaan ja tehdä enemmän kuin muut, jotta heitä pidettiin yhtä hyvinä työntekijöitä kuin suomalaistaustaisia, koska työnantajat automaattisesti olettivat heidän olevan työhön sopimattomia puutteellisen kielitaidon, osaamisen tai muun syyn takia. Maahanmuuttajien kohtaama etnisyyteen ja kieleen perustuva syrjintä työelämään pyrkimisessä on tullut esille myös monissa muissa tutkimuksissa.

Soitin varmaan 50 paikkaa ennen kuin pääsin. Opiskelukaverit sai helpommalla. Jos on suomalainen, saa helpommin paikan kuin ulkomaalaisen, mutta kun pääsin sinne ja ne näki, että olen tosi hyvä työssä niin pääsin sinne heti töihin. (Azar)

Kaksi nuorista kertoi, miten suhteet olivat auttaneet työpaikan löytymisessä ja miten töitä on helpompi löytää toisten maahanmuuttajien yrityksistä.

Turku on niin pieni kaupunki ja vieläkin on semmoinen, että ei anneta kaikille ihmisille mahdollisuutta. Että pitäisi olla joku tuttu, kenen kautta voisi päästä helposti töihin. (Dusan)

Nuoret kertoivat, että työpaikoilla heitä oli pääsääntöisesti kohdeltu hyvin ja he olivat tykänneet töistään. He kuitenkin toivat esille myös sen, miten olivat kohdanneet maahanmuuttajuudesta johtuvaa epäasiallista kohtelua ja jopa rasismia. Osaa oli nimitelty joko työkavereiden tai asiakkaiden taholta. Muutamaa ei ollut kutsuttu muiden mukana syömään tai otettu mukaan keskusteluun kahvitauoilla. Yksi epäili, että uralla eteneminen on tyssännyt maahanmuuttajuuteen.

Välillä tuntuu, että on systeemisesti vähän semmoista estettä, että sinulle ei helposti anneta tilaa kasvaa. Enemmän näkyy työelämässä, kun olet ollut jonkun kanssa samassa koulutuksessa tai samassa paikassa ja sit huomaat yhtäkkiä, että hän on päässyt uuteen asemaan, vaikka sinä olet ollut parempi ja olet auttanut häntä, mut sinä olet aina vähän yksi askel hänen takanaan koska sinä et ole todellinen suomalainen. Että helposti tuntuu, että on vähän estettä tässä. (Farzad)

Toinen kertoi kohtaamastaan epäasiallisesta kohtelusta näin:

Hän sanoi, että he eivät tee täällä mitään ja kiroilee ja sanoi, että ei enää mamuja tänne. Ja esimerkiksi kun olin järjestyksenvalvojana töissä, niin siellä niin mulla oli kuukausi vuoroja ja ne peruttiin yhtäkkiä ja ne sanoi, että ei enää ulkomaalaisia tänne töihin. Semmosta on tapahtunut ja se vähän häiritsee, koska jos mä itse menen johonkin töihin, mä aina yritän tehdä rehellisesti ja niin hyvin kuin pystyy. (Azar)

Kulttuurisen mallitarinan mukaan kunnon kansalainen opiskelee ja menee sitten töihin. Nuoret puhuivat itsestään nimenomaan tällaisina kunnon työntekijöinä. Kunnollisuus näkyi haluna opiskella ahkerasti, haluttomuutena elää yhteiskunnan varoilla ja pyrki myksenä hyvään ja arvostettuun ammatilliseen asemaan, jonka saattoi saavuttaa esimerkiksi kouluttautumalla pitkälle tai yrittäjyyden kautta. Nuoret kertoivat, miten he esimerkiksi vapaa-ajalla lukivat paljon omaa ammattialaa sivuavia kirjoja tai aloista, joista olivat kiinnostuneita, jotta he tulevaisuudessa olisivat valmiimpia opiskelemaan kyseistä alaa. Toisaalta nuorten asema maahanmuuttajana hankaloitti heidän ammatillista kunnollisuuttaan. Yksi nuori kuvasi kokemustaan näin:

(Joku koulusta) soitti niistä jutuista ja sanoi, et sun täytyy ymmärtää, et Suomessa vieläkin toimii semmonen vanha kulttuuri. Ei ne tykkää antaa ulkomaalaisten mennä eteenpäin. Ja jos et pääse tällä kertaa niin koita seuraavalla kerralla uudestaan ja älä ota henkilökohtaisesti niitä juttuja. (Dusan)

Nuorelle ei koskaan selvinnyt, miksi hän ei päässyt kouluun, eikä puhelinsoiton jälkeen nähnyt tapahtuneelle muuta syytä kuin oman ulkomaalaistaustan ja muita hakijoita heikomman kielitaidon.

Useissa maahanmuuttajanuoria koskevissa tutkimuksissa yksi keskeinen huolenaihe on työpaikan löytäminen. Se ei ole helppoa edes kantaväestölle, saati maahanmuuttajille, suomen kielen hallinnasta ja asianmukaisesta koulutuksesta huolimatta. Työn tai harjoittelupaikan saamisen ongelma on yhteinen kaikille maahanmuuttajille. Yksintuloleilla on sikäli huonompi asema, että opiskelun päättymisen jälkeen he jäävät tavallaan sosiaalisesti tyhjän päälle, elleivät saa työtä. (Björklund 2014, 69–70.)

Kovasta yrityksestä huolimatta nuori voi jäädä ilman haluamaansa harjoittelu- tai työpaikkaa, vaikka osaamista olisi. Tämä kaventaa tulevaisuuden mahdollisuuksia, kun oma ala pitää etsiä sieltä, josta nuori tietää, että sinne palkataan maahanmuuttajia. Said oli opiskellut kiinteistöhuoltoalaa, mutta oli aikeissa vaihtaa alaa, koska ei ollut löytänyt oman alansa työharjoittelupaikkaa kovasta yrityksestä huolimatta. Nyt hän haluaisi opiskella parturi-kampaajaksi tai kokiksi, koska hänen kertomansa mukaan näillä aloilla työskentelee jo valmiiksi maahanmuuttajia ja koska maahanmuuttajat palkkaavat töihin toisia maahanmuuttajia.

On tosi vaikea löytää työharjoittelupaikkaa. Se on ollut tosiaan rankkaa, kun en löytänyt. Siksi yritän vaihtaa nyt ammattia, kun ei pysty löytämään työharjoittelupaikkaa niin ei pysty tekemään sitä työtä ja koulutus vaan pitenee ja pitenee. (Said)

Tutkimukset myös osoittavat, että maahanmuuttajanuoria ohjataan aktiivisesti opiskelemaan tiettyjä aloja, kuten hoivatyötä, eikä nuorten omia toiveita aina kuulla. Maahanmuuttajien kotouttamisesta väitellyt Tuuli Kurki tutki omassa väitöksessään maahanmuuttajanuorten koulupolkuja. Hänen mukaansa koulumaailmassa tapahtuu institutionaalista rasismia, jota ei oikein osata nähdä tai tunnistaa, eikä siitä haluta puhua. Hoiva-alalle ja matalapalkka-alalle ohjaaminen on tutkijan mielestä pulmallista, koska sitä kautta sulkeutuu tiettyjä urapolkuja maahanmuuttajataustaisille nuorille. Viime vuosina kotoutumiskoulutusta on kuitenkin uudistettu työelämälähtöisemmäksi ja yksilöllisem-

mäksi ja maahanmuuttajien ohjauksesta tiettyjen alojen pariin halutaan pois. (Kuukkanen, 2019.)

Haastattelemistani nuorista kaikki kolme tyttöä olivat opiskelleet lähihoitajaksi ja he työskentelivät vanhustalvelupuolella. Haastattelussa en tullut kysyneeksi heiltä, miten he päätyivät alalle. Aineisto on myös liian suppea, jotta siitä voisi vetää tarkempia johdopäätöksiä institutionaalisesta rasismista tai nuorten ohjailusta. Haastatellut itse kertoivat pitävänsä omasta työstä ja kaikilla kolmella oli toiveena opiskella vielä sairaanhoitajaksi jalka kielitaito on ensin karttunut riittäväksi.

8.1.4 Vastapuhetta tarjotusta identiteetistä

Maahanmuuttajaksi tai pakolaiseksi määrittelemisen asemoi ihmistä monin tavoin. Vastapuhe tarkoittaa asettumista poleemiseen suhteeseen stereotyyppisten kuvausten ja/tai mallitarinoiden kanssa ja haluna vastustaa tarjottuja tarinoita ja identiteettejä. Lisäksi se kohdistuu kulttuurisesti vakiintuneisiin kategorioihin. Vastapuheelle ei niinkään ole ominaista äkkijyrkkä leimatun identiteetin kieltäminen, vaan se on pikemminkin hienovaraista neuvottelua, jossa kyseenalaistetaan vakiintuneita kategorisointeja ja viritellään vaihtoehtoisten identiteettien mahdollisuuksia. Vastapuhe voi perustua tavallisuusretoriikkaan tai eron politiikkaan. Tilanteissa, joissa muut näkevät ihmisen leimatun identiteetin läpi, on tärkeää esittää oma minä tavallisena ja irrottautua sillä tavalla leimasta. (Juhila 2004, 29–31.) Vastapuhe vaatii myös toimijuutta: sitä että henkilö kulkee aktiivisesti kohti omia tavoitteita sekä osallistuu itseä koskeviin päätöksiin. Toimijuuden kautta hän saa tai ottaa paikkansa maailmassa.

Haastattelemillani nuorilla asemointien vastustaminen ilmeni esimerkiksi vakuuttelulla siitä, miten työnantaja oli aina voinut luottaa nuoreen ja miten nuori teki paljon töitä näyttääkseen osaamisensa.

Meidän työpaikalla esimerkiksi kun teen töitä suomalaisen kaverin kanssa ja ollaan samanikäisiä ja samalla tavalla tehdään töitä niin mun on pakko olla vähän parempi ja tehdä enemmän. Vähänkin enemmän pitää yrittää kuin suomalaiset nuoret. (Farzad)

Toinen esimerkki vastapuheesta olivat kertomukset omasta pärjäämisestä. Yhtä keväällä työttömäksi jäänyttä nuorta lukuun ottamatta kaikki nuoret olivat töissä joko kokoaikaisesti tai osa-aikaisesti opintojen ohessa. Muutama teki kahta työtä. Osalla oma työsuhde oli toistaiseksi voimassa oleva, ei määräaikainen, ja tämän esille tuominen oli nuorille

tärkeää. Tällainen puhe on esimerkki oman toimijuuden korostamisesta: siitä, miten henkilö kokee tehneensä työnsä niin hyvin, että hänet on voitu palkata vakituiseen työsuhteeseen suomalaistyötovereiden ohella.

Olen tottunut tekemään töitä. Mä en pysty olemaan niin että pyörittelin peukaloita. Mä oon tosi onnellinen et olen lähtenyt töihin. Ei se ole rahasta kiinni, ja mä en koskaan katso paljonko mun tilillä on rahaa, ja mut tekee tosi onnelliseksi lähteä töihin. (Dusan)

Nuoret kertoivat, miten heille oli tärkeää tulla toimeen omalla palkalla ja pärjätä ilman yhteiskunnan etuuksia. Yhtä nuorta ärsytti maahanmuuttajien kutsuminen Kelapummeiksi. Hän teki hyvin selväksi, ettei itse kuulunut tähän kategoriaan.

Kun mä muutin (omaan kotiin), niin onneksi mä olin töissä ennen muuttoa ja mä säästin paljon rahaa, niin mä pystyin itse ostamaan huonekalut ja muita. Oikeesti musta tuntuu, että kun mulla on omaa rahaa niin se on sellainen, että mä voin tehdä mitä tahansa mä haluan sillä. Ei tarvii miettiä, että mä elän Kelan rahoilla. Vaikka jotkut sanoo, että sä elät Kelan rahoilla, mutta se on semmoinen juttu, että Suomessa kaikki opiskelijat saa Kelasta rahaa. Mutta kun sä olet maahanmuuttaja, niin sanotaan, että elät Kelan rahoilla, mutta mä olen sellainen, että mä haluan olla itsenäinen ja elää omilla rahoilla. (Jamil)

Kaikki nuoret puhuivat siitä, miten työnteko ja sitä kautta saatu oma raha antoi heille tunteen itsenäisyydestä ja omasta pärjäämisestä. Kukaan ei halunnut elää yhteiskunnan tuilla ja väitteet siitä, että kaikki maahanmuuttajat elävät Kelan rahoilla, harmitti heitä. Yksi kertoi, miten työnteko vähensi stressiä, kun tiesi, ettei tarvinnut olla avun varassa.

Laura Huttunen (2004) kirjoittaa, miten maahanmuuttajuus usein tuottaa identiteetin, joka on hierarkisoituneessa suhteessa suomalaisuuteen, tai kokemukseen siitä, ettei ole täysivaltainen suomalaisessa arjessa. Siksi on tärkeää muistaa aika ja paikka ja sosiaalinen ympäristö, jossa on voinut ajatella itsensä ”tavallisena” yhteisön täysivaltaisena jäsenenä, ei marginaalisena. (Huttunen 2004, 143.) Tällä Huttunen viittaa aikaan ennen maahanmuuttajuutta ja elämään entisessä kotimaassa.

Haastattelemistani nuorista osa oli viettänyt tavanomaista lapsuutta, mutta monella lapsuus sisälsi myös kaaosta ja jo varhain alkaneen pakolaisuuden perheen muutettua joko maan sisällä tai turvaan naapurimaahan. Kotimaa ei välttämättä olekaan paikka, jossa nuoret olisivat koskaan olleet keskuksessa, vaan monelle myös se aika oli elämää marginaalissa. Kuitenkin monella oli hyviä muistoja lapsuudesta ja omista läheisistä, ajasta lapsuuden perheessä: edesmenneeltä mummolta saadut opit hyvästä elämästä, äitien

huolenpito, muistot sisaruksista. Osalle nuorista lapsuuden perhe oli edelleen läsnä elämässä. Heille nuori oli muutakin kuin maahanmuuttaja: hän oli tytär tai poika, isosisarus ja joku, joka auttoi ja tuki. Välimatkasta huolimatta heidän kanssaan nuori pystyi olemaan oma itsensä ja he näkivät tämän muunakin kuin pakolaisnuorena.

Angelan äiti ja kaksi pikkuveljeä asuvat pakolaisleirillä. Angela ei ole nähnyt perhettään useampaan vuoteen. Silti yhteydenpito on tiivistä ja perheenjäsenet soittelevat toisilleen lähes päivittäin.

Me puhutaan ihan kaikista asioista. Miten mun veljillä menee ja mun kouluasioista. Mun isä on kuollut, kun olin pieni ja äiti huolehtii kaikesta. Se keskustelee mun kanssa miten heidän elämä menee ja koen, että saan olla isosisko, kun keskustelen heistä ja tulevaisuudesta. He kysyvät kysymyksiä, oletko kipeä ja jos et vastaa puhelimeen, äiti kysyy, että mitä on tapahtunut. (Elämä) olisi aika vaikeaa ja nytkin on vaikeaa ja on yksinäistä, kun perhe ei ole täällä. Mutta on helpompaa, kun mä puhun heidän kanssaan ja kysyn asioita. (Angela)

Nuoret pyrkivät noudattamaan valtaväestön normeja, ja tarinoissaan he myötälivä valtaväestön arvojen ja elämäntavan omaksumisen merkitystä korostavaa mallitarinaa. Vastapuheen kautta he määrittelivät itsensä hyvin tavallisiksi nuoriksi, koululaisiksi ja työntekijöiksi, vaikka muut mielsivät heidät usein toisin. Yhteydenpito lapsuuden perheeseen puolestaan mahdollisti nuorille sen, että edes yhdessä yhteisössä he pystyivät olemaan sen täysivaltaisia jäseniä. Toisaalta pitkä aika erossa ja fyysinen välimatka johdatti tilanteeseen, jossa nuoret joutuivat käyttämään vastapuhetta myös perheensä kanssa, kun Suomessa asuva nuori ja perheenjäsenet eivät aina ymmärtäneet toisiaan. Sisarukset saattoivat olla kateellisia Suomessa asuvalle siitä, että tämä pystyi uudessa kotimaassa tekemään mitä haluaa ja ostamaan mitä halusi. Vastapuheen avulla nuoret puolestaan kertoivat heille, miten elämä Suomessa ei aina ollut helppoa ja miten he Suomessa joutuivat tinkimään monista asioista.

8.1.5 Identiteetin uudelleenasetointia

Tarinallisessa tutkimuksessa myös identiteetti ymmärretään toiminnalliseksi kategoriaksi. Identiteetti ei ole staattinen ja pysyvä ominaisuus vaan ihminen rakentaa sitä kielenkäytön avulla eri tilanteissa, jolloin se myös vaihtelee tilanteittain. (Jokinen et al. 1999, 68.) Kertomukset eivät ole vain keino reflektoida menneitä tapahtumia. Niillä myös tuotetaan, omaksutaan tai vastustetaan sekä kerronnan tilanteessa tarjoutuvia positioita

että kulttuurisissa mallitarinoissa tarjoutuvia positioita. Narratiivisessa positiointeoriassa toimijuus nähdään identiteettien työstämisen keskeisenä elementtinä. (Mutanen et al. 2016, 84.) Identiteetin katsotaan muodostuvan prosessista, jossa ihmiset uudelleen-tulkitsevat jatkuvasti kulttuurin tarjoamia kertomuksia.

Kulttuurista riippumatta nuoria pidetään uhkana. Kun tähän liitetään maahanmuuttaja-aspekti ja vielä miessukupuoli, uhka kasvaa. Poikana ja miehenä olemiseen liitetään useimmiten fyysisyys – jos ei suoranaista aggressiivisuutta, niin ainakin sen uhka. (Kärki 2020.) Myös haastattelemani nuoret kertoivat kohtaamisista, joissa vastapuoli oli kokenut nuoren uhaksi vain, koska tämä oli maahanmuuttaja ja poika.

Se talo, jossa on mun asunto, niin siellä on pikkulapsia ja aina kun, ne näkee minut, ne moikkaavat tai ne haluavat tulla puhumaan mun kanssa, mutta niiden vanhemmat kertoivat, että ei saa. Ja nyt kun mä näen heitä, niin mä en voi moikata heitä tai lähestyä, niin sekin vähän satuttaa. (Jamil)

Haastattelemani nuoret eivät kuitenkaan alistu yhtenäiseen ennakkoon määriteltyyn ”pakolaisen” tai ”aggressiivisen maahanmuuttajamiehen” identiteettiin vaan he aktiivisesti neuvottelevat erilaisista positioista. Suomalaisuus hiljaisuutena tai rauhallisuutena on yksi kulttuurinen mallitarina, joka nousee esiin erityisesti silloin, kun suomalaisuutta verrataan muihin kulttuureihin. Nuoret kertoivat, miten olivat muuttuneet ja miten heistä oli tullut Suomessa hiljaisempia ja rauhallisempia eli ”suomalaisempia” kuin mitä olivat olleet aiemmin. Oman vastapuheen avulla nuoret halusivat eroon ”äänekkään” maahanmuuttajan leimasta ja he halusivat esittää itsensä ihan tavallisina, hiljaisina ja rauhallisina, suomalaisina.

Myös Azarille aggressiivisuus liittyi kotimaahan, ja miten se näyttäytyi myös hänelle pelottavana hänen asuttuaan niin kauan poissa maasta.

Mun kotimaassa käytös on todella eri. En sano, että he eivät ole hyviä ihmisiä, mutta siellä on sota ja kaikki ihmiset eivät jaksu sitä ja he kiroilevat ja ovat epäkohteliaita. Toinen asia on se, kun ihmiset ei opiskele. Se on tosi tärkeää mun mielest. Kun opiskelee, tietää enemmän. Koska asun nyt Suomen yhteiskunnassa, olen mielestäni muuttunut tosi paljon niin kuin suomalaiset. Käytös ja kaikki on muuttunut ja terveellinen ruoka on mulle tosi tärkeää. (Azar)

Vaikka äänekkyyks ja agressiivisuus liitetään erityisesti poikiin, myös tyttöjen haastatte-
luissa oli tarinoita siitä, miten he olivat ottaneet suomalaisen rauhallisuuden ottaminen
osaksi omaa identiteettiä.

*Mä olen enemmän rauhallinen nyt. Ennen suutuin koko ajan. Nyt mä olen
hiljainen ja kun ihmiset suuttuu mulle, mä en vastaa enää. En vastaa toi-
nen ihminen, kun ihminen on kiukkuinen tai suuttunut sulle. (Zahra)*

Myös Dusan kertomusta voi tulkita siten, että hän halusi asemoida itsensä normatiivi-
seen mallitarinaan tavallisesta suomalaisesta, joka haluaa pitää omat asiat omana tietoa-
naan ja joka ei muille puhu äänekkään ja uteliaan maahanmuuttajan mallitarinan sijaan.

*Suomalaiset ei puhu toisille perheille ongelmista ja ne pysyy kaukana. Toi
on tosi hyvä, mistä mä itekin tykkään. Tykkään katsoa omat asiat. Ulko-
maalaisia yleensä kiinnostaa kaikki mitä naapuri tekee. Tämä on se, mistä
en tykkää ulkomaalaisissa ja tykkään suomalaisesta tavasta. (Dusan)*

Farzad puolestaan kertoi, miten hänen suhtautumisensa esimerkiksi naisiin on muuttu-
nut Suomeen muuton jälkeen.

*Minulla on tullut paljon muutoksia niin kuin ajatuksissa. Meille oli opetet-
tu, että naiset lasketaan vähän halvemmaksi kuin miehet ja siellä koulute-
taan tätä ihan lapsuudesta koulussa tai moskeijassa. Mutta täällä olen nyt
nähty, että työntekijät ovat naisia ja ministerit ja olen automaattisesti
muuttunut ja tällä hetkellä kunnioitan ihan samalla tavalla naisia kuin
miehiä ja mulle on tullut semmoisia suomalaisia ajatuksia. (Farzad)*

Identiteetti rakentuu aina suhteessa toisiin ihmisiin. Suhde toisiin puolestaan on aina
aikaan ja paikkaan sidottua, jolloin ajallisen ulottuvuuden myötä myös historiallisella
jatkuvuudella on merkitystä identiteetin rakentumisen kannalta. Historiatietoisuus on
kykyä tarkastella omaa ja yhteisönsä elämää ja muutosta ajassa eteen ja taaksepäin, ja
siten se vaikuttaa yksilön ymmärrykseen olemassaolosta sekä omasta paikastaan maail-
massa. Haastattelemillani nuorilla menneisyyden kokemukset vaikuttivat heidän tulkin-
toihinsa nykyisyydestä sekä tulevaisuuden odotuksiin. He myös joutuivat aktiivisesti
pohtimaan suhdettaan menneisyyteen.

*Mä aina muistan mistä mä olen tullut ja mimmoinen tilanne mulla on nyt
ja millainen ennen oli. Ja kun mietin näitä asioita, että mistä olen tullut ja
se auttaa, että teen asioita paremmin. Että ei voi tietää mitä tapahtuu,
mutta voi yrittää aina parhaansa kehittyä. (Azar)*

Koska nuoret tiesivät, miksi he olivat joutuneet lähtemään kotimaastaan ja eroamaan
perheestään, on heidän ollut helpompi hyväksyä tapahtunut ja asemoida itsensä osaksi

uutta kulttuuria. He eivät ole vain sattumalta ”joutuneet” heille vieraaseen ympäristöön vaan tapahtumilla menneisyydessä on syynsä ja seurauksensa, ja nuoret ymmärsivät olevansa osa tätä historiallista prosessia. Tutkimani nuoret samaistuivat sekä suomalaisuuteen että lähtömaahansa, mutta he myös koko ajan uudelleen tulkitsivat heille tarjottuja mallitarinoita, eivätkä automaattisesti hyväksyneet heille annettuja positioita. Kerromuksissaan he toivat esille, miten Suomessa vietetyt vuodet olivat muuttuneet heitä enemmän suomalaiseen mallitarinaan sopiviksi. Suhtautuminen suomalaisuuden mallitarinoiniin vaihteli kuitenkin sen mukaan, miten kauan nuori oli ollut Suomessa. Mitä pidempään nuori oli ollut maassa, sitä enemmän hän näki itsessään suomalaisia piirteitä. Vasta muutaman vuoden Suomessa olleet puolestaan identifioivat itsensä enemmän lähtömaan kautta.

8.2 KOLME TEEMAA KOTOUTUMISESTA

Analyysin toisessa vaiheessa etsin teksteistä toistuvia teemoja. Tutkin nimenomaan sitä, mitä nuoret sanoivat, en sitä, miten he asioista kertoivat. Nuoret eivät aina pystyneet ilmaisemaan ajatuksiaan kielen puolesta yhtä tarkasti ja vivahteikkaasti kuin jos haastattelut olisi tehty heidän omalla äidinkielellään. Analyysin kannalta sillä ei kuitenkaan ollut merkitystä, koska tärkeitä oli nuorten ajatukset ja puheen sisältö, ei kieliopin oikeellisuus. Vaikka jokaisen nuoren tarina on yksilöllinen, analyysivaiheessa siitä alkoi nousta esille toistuvia teemoja, joita sivuttiin eri kohdissa haastattelua. Lopulta jäsenin näistä kolme yläkategoriaa, jotka kaikki ilmentävät nuorten suhdetta kotoutumiseen ja oman paikan hakemiseen.

8.2.1 ”Turku on koti”

Yksi teksteistä esiin nousevista teemoista liittyi paikkaan. Julkiset paikat, liikennevälineet, työpaikka, koulu ja koti olivat tiloja, joissa nuoret neuvottelivat yhteiskunnan jäsenyydestä ja ulkopuolisuudesta: siitä, missä heidät hyväksyttiin omana itsenä ja missä taasen ei.

Suomi ja erityisesti Turku oli nuorille koti, vaikka he eivät itseään suomalaisiksi kokee-neetkaan. Suomessa nuoret kokivat olevansa turvassa ja vapaita. He olivat saaneet katon päähänsä, monenlaista tukea, mahdollisuuden opiskella, löytäneet töitä ja he pystyivät olemaan aktiivisia toimijoita ja vaikuttamaan omilla valinnoillaan tulevaisuuteensa.

Nuorten saatua turvapaikan, perheryhmäkoti oli heille paikka, jossa he asuivat. Heille se oli kuitenkin muutakin kuin pelkkä asumisyksikkö. Se oli koti, jossa nuoret opiskelivat itsenäisen elämän edellyttämiä taitoja, kuten ruoanlaittoa ja asioiden hoitamista. Toiset perheryhmäkodissa asuneet nuoret olivat monelle ainoita omanikäisiä läheisiä ja monet silloin syntyneet vertaissuhteet olivat nuorille edelleen tärkeitä.

Kun mulla ei ole täällä perhettä niin se oli kuin perhe se vaihe. Mulla oli silloin aika mukavaa enkä olisi halunnut muuttaa pois sieltä, koska se tuntui kodilta. (Angela)

Yksin tulleiden nuorten arkea kuormittavat traumaattiset muistot, koti-ikävä, yksinäisyys, haasteet arkirytmissä ja epävarmuus omasta tulevaisuudesta. Uuteen kulttuuriin ja maahan kotoutuminen vaatiikin luotettavien aikuisten läsnäoloa ja ohjaamista. (Kuusisto-Arponen 2017.) Tutkimilleni nuorille perheryhmäkoti oli myös paikka, jossa he olivat saaneet olla omia itsejään iloineen ja suruineen ja jossa oli ollut aikuisia, jotka olivat kuunnelleet ja tukeneet heitä.

Hienoa oli se, että ne auttoi koulutehtävissä ja se oli tärkeää ja kaikki paperijutut eikä ollut stressiä ja he keskustelelee meidän kanssa ja he tuntee kaikki jutut ja auttaa niissä. (Angela)

Yhtä nuorta lukuun ottamatta kaikki nuoret asuivat edelleen Turussa ja ainakaan toistaiseksi kukaan ei ollut muuttamassa pois. Turussa nuoret osasivat toimia ja he tiesivät, mistä he tarvittaessa saivat apua. Yksi nuori kertoi, miten hänelle oli tullut valtava ikävä Turkuun matkustettuaan tapaamaan perhettään synnyinmaansa naapurimaahan, jossa lapsuudenperhe nykyään asui. Vaikka hän oli odottanut perheen tapaamista vuosia ja tapaaminen oli onnistunut, koti-ikävä takaisin Turkuun oli silti kova.

Kun matkustin sinne niin mulla tuli semmonen kova ikävä Turkuun. Odotin, koska viisumin aika loppuu ja on aika palata takaisin Turkuun, kun se tuntuu olevan minun koti. Kun lähdän vaikka Suomen sisällä toiseen kaupunkiin niin tulee ikävä ja mun on päästävä takaisin Turkuun. (Farzad)

Nuorille Turusta teki kodin nimenomaan se, että Turussa he olivat saaneet paljon mahdollisuuksia ja monenlaista tukea neuvonnasta harrastusten tukemiseen. Tämän turvin nuoret nyt kokivat pärjäävänsä itsenäisesti.

Mä olen saanut niin paljon mahdollisuus Turusta. Olen saanut koulutukset ja olen tavannut hyviä ihmisiä, ketkä ovat auttaneet niin paljon ja nyt mulla on aina semmoinen rauhallinen olo, että tiedän aina, että mistä saan apua ja että tästä mä ihan helposti pärjailen. (Farzad)

Osalla nuorista oli ikävä kotimaata, mutta paluumuutto ei kuitenkaan tuntunut hyvältä vaihtoehdolta.

Ihmiset, jotka mä tunsin silloin niin jotkut on kuolleet, jotkut muuttaneet sieltä pois ja vähän vaikea olisi sinne takaisin niin sopeutua. Vaikka voi puhua omalla äidinkielellä niin silti olisi hankalaa. Tällä hetkellä kuulun tänne. Täällä olen opiskellut ja tottunut olemaan ihmisten kanssa. (Ibraahin)

Nuoret kuitenkin kertoivat, että mikäli suomalainen yhteiskunta ei halunnut käyttää heidän potentiaaliaan, maailma oli heille avoin. Vaikka he eivät vielä olisikaan valmiita muuttamaan pois Suomesta, se mahdollisuus oli kuitenkin aina olemassa.

Mä haluaisin oikeasti jäädä tänne Suomeen. Suomessa on oikeasti hyvä olla mutta, jos tulevaisuudessa meitä ei hyväksytä esimerkiksi työelämässä, jos on vaikea saada sun unelmatyöpaikkaa, koska olet maahanmuuttaja ja työpaikka on vain suomalaisille tarkoitettu niin jos sellainen juttu tulisi tapahtumaan niin ehkä voisin mennä asumaan jonnekin muualle. (Jamil)

Tutkimani nuoret puhuvat suomea, ovat koulutettuja ja käyvät töissä. Heidän sosiaaliset verkostonsa rakentuvat Turunseudulle. Turussa he myös osaavat toimia ja liikkua paikasta toiseen ja he tietävät, mistä he voivat saada eri palveluita. On kuitenkin mahdollista, että nuoret vievät osaamisensa muualle, jos vuosienkaan jälkeen he eivät tunne itseään tervetulleiksi. Tämä sama ilmi on tullut esille myös muista tutkimuksista: Suomessa koulutuksen saaneet osaajat lähtevät pois, koska Suomi ei ole heille riittävän houkutteleva maa. Tilastokeskuksen selvityksen mukaan jopa viidesosa Suomessa tutkinnon suorittaneista ulkomaalaistaustaisista ei jää maahan. Suurimpana syynä tähän on työllistymisen vaikeus heti tutkinnon suorittamisen jälkeen. (Loukkola 2020.) Lisäksi työmarkkinat Suomessa ovat maahanmuuttajille haasteelliset muihin maihin verrattuna erityisesti suomen kielen takia. Tutkimani nuoret kuitenkin puhuvat kaikki suomea. Heille kieli ei ole este työllistyä. Heille mahdollisen poismuuton syyt ovatkin muita.

8.2.2 "Haluan elää peruselämää"

Toinen haastatteluista esille nouseva teema oli se, miten tutkimani nuoret halusivat elää ihan tavallista elämää, ja tehdä samoja asioita kuin mitä suomalaiset ikätoverinsa. He kävivät töissä tai koulussa, harrastivat, tapasivat kavereita, tekivät kotitöitä, kuten siivosivat ja laittoivat ruokaa ja huolehtivat laskujen maksamisesta.

Yritän olla samalla tavalla kuin kaikki muut. Käyn töissä, maksan verot. Tommoisia perusjuttuja. (Dusan)

Toinen kuvaa vapaa-ajan aktiviteettejaan näin:

Käyn kuntosalilla tai hengailen kavereiden kanssa. Joskus mun tyttöystävän kanssa mennään ulos tai Kaarinaan kaverin luo. Ja sit joskus mä käyn Runosmäessä metsässä niin menen joskus kävelemään ja kuuntelemaan lintujen laulua. (Jamil)

Toisaalta suomalaiseseen elämäntapaan liittyi myös piirteitä, joita nuoret eivät edes halunneet ottaa omakseen. Yksi sellainen oli suomalaisten suhde alkoholiin. Tämä tuli esille useamman nuoren kertomuksessa. Nuoret siis määrittivät runsaan alkoholinkäytön suomalaisuudeksi ja itsensä marginaalin suhteessa alkoholinkäyttöön.

Esimerkiksi kun kaveri haluaa lähteä baariin niin mä en voi lähteä baariin. Mä en voi tehdä sellaista. (Angela)

Tutkimuksessa nousi esille myös muita tekijöitä, jotka erottivat nuorten arjen muiden samanikäisten arjesta. Yksi sellainen oli muutto omaan kotiin. Siinä missä moni suomalaissyntyinen nuori muuttaa kotoa vasta vähän päälle parikymppisenä toisen asteen opintojen jälkeen, perheryhmäkodissa asuneet nuoret joutuvat muutamaan omilleen pian 18-vuotta täytettyään. Heillä jääminen perheryhmäkotiin pidemmäksi aikaa ei ole vaihtoehto.

Suomessa itsenäistymistä leimaa yksinpärjäämisen vaatimus. Perheryhmäkodista annettun tuen tavoite on edistää nuorten omaan kotiin muuton ja nuoren itsenäistymisen siirtymävaiheen sujumista mahdollisimman hyvin, jotta nuoret pystyvät huolehtimaan arkipäivän asioista ja sisäistämään asumiseen liittyviä tietoja ja käytäntöjä. Tutkimillani nuorilla se, miten hyvin he pystyivät huolehtimaan omista asioistaan muuton jälkeen, vaihteli. Tähän on voinut vaikuttaa esimerkiksi perheryhmäkodissa vietetty aika ja siellä saadun tuen kesto. Toisaalta pitää myös muistaa, että nuoret aikuistuvat eri tahtiin.

Omaan kotiin muutto toi nuorille paljon vapautta, mutta myös vastuun huolehtia omista asioista. Alkavaan aikuisuuteen liittyy kaikilla nuorilla riskikäyttäytymistä, joka näkyy esimerkiksi haasteena hoitaa omia talousasioita. Näin oli myös omien tutkittavieni kohdalla, sillä moni kertoi siitä, miten oli kokenut vaikeaksi saada rahat riittämään koko kuukauden. Osalla tapahtui myös muunlaisia ylilyöntejä, kun täysi-ikäisyys ja sen mukanaan tuoma vapaus koitti. Muutamassa kuukaudessa elämä oli kuitenkin asettunut uomiinsa.

Kun mä täytin 18, niin silloin mulla oli semmoista, että tutustuin vähän semmoisen elämä, että nyt olen vapaa ja itse päätän asioista ja mä voin tulla kotiin mil-

loin haluan, ja kukaan ei vahdi mua. Sitä kesti sit noin puol vuotta ja sitten yritin taas ottaa asiat tosissaan ja palataan takaisin normaaliin elämään. (Dusan)

Osalle muutto omaan kotiin oli merkinnyt kuitenkin myös valtavaa yksinäisyyttä varsinkin, jos ei ollut koskaan aiemmin asunut yksin.

(Omassa kodissa) oli hiljaista ja piti tehdä itse kaikkia asioita ja vastata itse ruoanlaittoa ja siivousta ja piti järjestää asioita itse. Ja kesti aika kauan oppia siihen. Ensimmäinen vuosi oli tosi vaikeaa. Nyt olen tottunut siihen, että asuu yksin. (Said)

Yksintulleita nuoria erottaa ikätovereistaan myös sosiaalisen verkostojen sirpaleisuus. Perheenyhdistäminen on nykyisen maahanmuuttopolitiikan seurauksena lähes mahdotonta. Yhteydet suomalaisiin olivat tutkimillani nuorilla vähäisiä niin perheryhmäkotiainakaan kuin sen jälkeen. Vaikka nuoret tunsivat suomalaisia koulun ja työn kautta, nämä olivat kavereita, eivät läheisiä ystäviä. Täysi-ikäistymisen jälkeenkin nuorten sosiaaliset suhteet muodostuivat perheryhmäkodin ohjaajista ja koulun työntekijöistä sekä samassa tilanteessa olevista nuorista. Lisäksi korona-aika oli hankaloittanut sosiaalisten suhteiden ylläpitoa, kun perheryhmäkotiin ei vierailukiellon takia saanut mennä käymään. Nuoret ymmärsivät tämän, mutta olivat tilanteesta pahoillaan.

Aiemmin kävin kolme neljä kertaa viikossa, silloin kun ei ollut koronaa. Ja voisinkin käydä vaikka joka päivä. Se oli paikka, joka oli kuin koti ja menet kuin kotiin katsomaan mitä siellä tapahtuu ja saa apua epäselviin asioihin ja voi kysyä. (Tanishia)

Tutkimillani nuorilla oli elämässään sekä arjen selviytymistä heikentäviä että lisääviä tekijöitä. Ilman perhettä nuoret tunsivat itsensä ulkopuolisiksi ja kokivat yksinäisyyttä. Lisäksi heidän sosiaaliset verkostonsa Suomessa olivat suppeat. Itsenäistymiseen liittyviä monia ratkottavia asioita, mutta tukiverkkojen hauraus kuitenkin eriarvoistaa nuoria, kun kaikilla ei aina ole saatavilla tahoja, josta pyytää apua. Toisaalta sujuvan arjen onnistuminen oli tuonut nuorille turvallisuudentuntua. Yksi nuorista kertoi, miten hän ei perheryhmäkodissa asuessaan ollut osallistunut ruoanlaittoon ja miten omaan kotiin muutettuaan havahtui taidon tärkeyteen. Hän opetteli tekemään ruokaa Youtubevideoiden avulla ja oli ylpeä siitä, miten hyvin se häneltä nyt sujui. Tämä on yksi esimerkki nuorten sinnikkyydestä ja halusta pärjätä sekä oman toimijuuden haltuunotosta. Omaan kotiin muuton jälkeen tunne selviytymisestä ja omasta pärjäämisestä oli nuorille suuri voimavara.

8.2.3 " Äiti on aina äiti"

Haastattelemistani nuorista kuusi piti yhteyttä eri puolilla maailmaa oleviin sukulaisiinsa ja perheenjäseniinsä. Yhden kaikki perheenjäsenet olivat kuolleet, kaksi ei tiennyt vanhempiensa ja sisarustensa olinpaikkaa. Nuorille pakolaisuus ja joutuminen eroon perheestä oli valtava tragedia, joka vaikuttaa heihin koko heidän loppuelämänsä. Useampi nuori oli kokenut lähtömaassa tai pakomatalla traumaattisia tilanteita, joista selviämässä he olisivat tarvinneet oman perheen tukea. Muutama oli koittanut saada perheensä Suomeen perheenyhdistämisen kautta siinä kuitenkaan onnistumatta.

Kotoutumista koskevissa keskusteluissa korostetaan kerta toisensa jälkeen turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten työllistymisen tärkeyttä. On kuitenkin selvää, että perheenjäsenten saaminen Suomeen turvaan on keskeistä onnistuneessa kotoutumisessa. On hankala kuvitella, että kotoutuminen ja työllistyminen onnistuisivat ongelmitta, jos Suomeen muuttanut kantaa jatkuvasti huolta perheenjäsenistään. Suomen harjoittama perheenyhdistämispolitiikka on lyhytnäköistä ja pahimmillaan hallinnollista väkivaltaa pakolaisperheitä kohtaan. Pakolaisten terveyttä ja hyvinvointia tarkastellaan usein peilaten lähtömaan traumaattisiin kokemuksiin. Huomiotta kuitenkin jää, miten Suomi ja monet muut Euroopan maat uudelleen traumatisoivat pakolaisia ja heidän perheenjäseniään pitämällä heitä erossa toisistaan kohtuuttoman pitkiä aikoja, jopa lopullisesti. (Leinonen et.al. 2019.)

Haastattelemieni nuorten puheissa ikävä perhettä oli kova ja jatkuvasti läsnä. Ikävä näkyi muun muassa ajoittaisena haluna palata perheen luo.

Aina kun mulle tulee olo, että en halua olla täällä ja haluan mennä sinne, niin he aina sanoo, että elämä menee hyvin ja me ollaan terveinä. Ole siellä ja opiskele ja mene kouluun ja he tukee ja rahoittaa mua ja että sä pystyt siihen. (Angela)

Ne nuoret, joilla oli yhteys perheeseensä, pitivät heihin yhteyttä tiiviisti joko video- tai tavallisin puheluin ja tekstiviestein. Yksi oli heihin yhteydessä päivittäin ja muutkin useamman kerran viikossa. Perheensä kanssa nuoret puhuivat hyvin tavallisista asioista: koulunkäynnistä, tulevaisuudesta, harrastuksista. Yksi tappeli puhelimitse sisarustensa kanssa, toinen tsemppasi näitä opiskelemaan. Yhtä kaikki, perhe oli nuorille hyvin tärkeä. Perheeltä nuoret saivat tukea, kannustusta ja uskoa tulevaan. Moni myös mainitsi, miten perhe oli syy elää.

Me puhutaan, mitä heille kuuluu tai jaksamisesta ja tulevaisuus ja kaikenlaisesta. Ja välillä tulee riitelyitä ja mun sisko mieltii, että täällä kaikki on helppo saada ja yritän selittää, että kaikki ei ole helppoa. Täälläkin pitää mennä töihin ja tehdä kaikkea. Mutta kyllä perhe on niin tärkeää mulle. Se tunne, että mulla on heidät, vaikka he ei ole täällä Suomessa, mutta tuntuu, että mulla on ihmisiä, jotka mieltii mua ja kyllä se on tosi tärkeää. Jos mulla ei ole heitä niin tulee olo, että ei kannata elää, koska ei ole kukaan sun vieressä. Ja kyllä mä odotan että mä jossain vaiheessa tapaan heidät vielä. (Tanishia)

Yksin alaikäisenä tulleiden nuorten kokemana yksinäisyys Suomessa on yleistä. Se liittyy erityisesti perheen ja vanhempien ikävöintiin, mutta myös vähäisiin sosiaalisiin suhteisiin asumisyksikön ulkopuolisiin aikuisiin ja ikätovereihin, kulttuurin vierauteen, rasismin kokemuksiin ja arkipäivän tapahtumattomuuteen (Aaltonen 2018). Yksintulleita lapsia ja nuoria koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että fyysisestä poissaolostaan huolimatta vanhemmat ja erityisesti äidit näyttävät olevan lapsille enemmän läsnä kuin fyysisesti saatavilla olevat aikuiset. Erossaolo perheestä aiheuttaa yksinäisyyden tunteen, joka voi muodostua pitkäaikaiseksi, koska omien vanhempien poissaoloa paikkaavia suhteita ei synny helposti edes ajan kanssa. (Lepola 2019, 36.) Vaikka tutkimani nuoret olivat olleet erossa perheestään vuosia, oli perhe silti etänäkin vahvasti läsnä nuorten arjessa.

Mulle tulee aina hyvä olo, kun soitan heille. Tiedän, että aina joku odottaa minua siellä. Että kyllä se äitien rooli elämässä on niin tärkeää, vaikka se on kaukana ja voi puhua ja tulee semmoinen olo, että joku rakastaa sinua ja odottaa sinua ja olet heille tärkeä. Se antaa niin paljon motivaatiota ja teet enemmän töitä ja koitat pysyä terveenä. (Farzad)

Samalla, kun nuoret pyrkivät juurtumaan uuteen kotimaahan, heitä kalvoi jatkuva huoli perheen pärjäämisestä. Useampi mainitsi, että halusi tukea perhettä rahallisesti aina, kun se oli mahdollista. Taloudellisen tuen lisäksi tuki saattoi olla myös muunlaista apua. Yksi olisi halunnut ostaa perheenjäsenille koronarokotteet, koska nykyisessä asuinpaikassaan heillä ei ollut mahdollista niitä saada. Nuoret myös kertoivat, että kun he tiesivät, että perheellä oli kaikki kunnossa, heillä meni paremmin Suomessa. Osalla nuorista yhteys perheeseen oli katkennut joksikin aikaa. Nuoret kertoivat, miten olivat silloin voineet huonosti.

Mä tulin tänne Kreikasta ja yhtäkkiä meidän (puhelin)numerot ja kaikki vaihtuivat enkä saanut heihin yhteyttä. Oli melkein kaksi vuotta, kun en tiennyt heistä. Ja silloin en pystynyt nukkumaan. Syöminen ja kaikki oli vaikeaa, koska mieltisin koko ajan heitä, mutta sit kun löysin heidät, tuli helpompaa. (Azar)

Harva pystyy muuttamaan pakoon koko perheen voimin. Kun nuori lähtee hakemaan yksin turvaa, muu perhe jää usein lähtömaahan tai pakolaisleirille odottamaan mahdollisuutta seurata perässä. Koska perheenyhdistäminen onnistuu vain harvan kohdalla, on tällä vakavia sosiaalisia, terveydellisiä ja taloudellisia seuraamuksia pakolaisille ja heidän perheilleen. Ongelmat liittyvät perheenjäsenten pitkittyneeseen erossaoloon ja epävarmaan yhteiseen tulevaisuuteen. Yksintulleiden pakolaislasten ja -nuorten tilanne on erityisen haastava, sillä he yrittävät oman kotoutumisensa ohella auttaa perhettään ja joutuvat usein lopulta pettymään perheenyhdistämismahdollisuuksiinsa. (Leinonen et al. 2019.) Myös tutkimani nuoret olivat pettyneitä siihen, ettei heillä ollut mahdollisuutta jatkaa perhe-elämää Suomessa. Fyysisestä etäisyydestä huolimatta perhe oli heille kuitenkin tärkeä, ja nuoret kokivat velvollisuudekseen tukea perhettään taloudellisesti. He olivat hankkineet nopeasti työllistävän koulutuksen ja siirtyneet mahdollisimman nopeasti työelämään perheenjäseniään auttaakseen, mutta samalla he joutuivat tinkimään omista menoistaan Suomessa.

8.3 KAKSI YDINTARINAA

Vaikka jokaisen nuoren tarina oli yksilöllinen, oli niissä kuitenkin yhteisiä piirteitä. Aloitin ydintarinoiden rakentamisen etsimällä teksteistä samankaltaisuuksia ja asioita, jotka yhdistivät nuoria. Näistä tarinoista muodostin kaksi tiivistettyä ydintarinaa haastatteluiden keskeisen sanoman mukaan. Konstruoimissani ydintarinoissa maahanmuuttajuus tuotti suomalaisuuden ja ulkopuolisuuden välille rakentuvan jännitteen. Ulossuljetun ja selviytyjän ydintarinat kiteyttävät nuorten kaksi erilaista positiota suhteessa muihin suomalaisiin. Haastatteluista olisi voinut rakentaa myös muunlaisia ydintarinoita.

8.3.1 Ulossuljettu

Alun perin tämän ydintarinan otsikkona oli ulkopuolinen. Ulkopuolisuus voi kuitenkin olla oma valinta ja samoin halu elää marginaalissa. Tutkimilleni nuorille se ei kuitenkaan ollut oma valinta. He pyrkivät aktiivisesti marginaalista kohti keskusta, mutta pienin teoin heidät jatkuvasti ulossuljettiin sieltä.

Maahanmuuttajataustaisten ja rodullistettujen nuorten pitäisi voida kokea itsensä laajalla tasolla hyväksytyiksi suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi. Pelkkä lähiyhteisön, kuten

perheen ja ystävien, tuki ei riitä. Tällä hetkellä moni kuitenkin jää vaille laajempaa kuulumisen ja hyväksynnän kokemusta, jolloin kiinnittyminen yhteiskuntaan on haastavaa. Kun ulkopuolelle jääminen kohdistuu kategorisesti joihinkin ryhmiin, on kyse mittavasta yhdenvertaisuusongelmasta. Syrjintä puolestaan on paljon muutakin kuin rasistisia huuteluita ja ikäviä vitsejä. Se on monella tasolla tapahtuvaa ulkopuolelle jättämistä.

(Kärki 2020.)

Kaikilla haastattelemillani nuorilla oli toistuvia erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia. Osa nuorista kertoi suorasta rasismista ja nimittelyistä. Osa kertoi, ettei ole kokenut rasismia, mutta silti kaikkien tarinoissa oli kokemuksia ulossulkemisesta. Ulossulkeminen näkyi muun muassa siinä, että koulussa kukaan ei halunnut olla pari ryhmätehtävässä, työpaikalla ei päässyt mukaan kahvikeskusteluihin, taloyhtiössä lapsia ei saanut tervehtiä, bussissa tai Aurajoenrannalla tuijotettiin ja niin edelleen. Esimerkiksi Jamil kertoo ennakkoluuloista näin:

Mutta siis täytyy vähän selittää ihmisille, että ihonväri ei tee meistä pahaa tai hyvää. On ihmisiä, jotka vihaa sua, koska sä olet tumma, mutta sä olet ihminen kuten hän. En voi tajuta oikeesti, koska vain ihonvärin perusteella joku vihaa sinua. (Jamil)

Toinen nuori kertoi, miten maahanmuuttaja luokitellaan suomalaiseksi, kun tapahtuu jotain hyvä ja suljetaan ulos, kun tämä on tehnyt pahoja asioita.

Jos tulee kritiikkiä, niin sä olet aina ulkopuolinen, ja jos tulee hyviä juttuja, olet suomalainen. (Farzad)

Useat tutkimukset ovat viime vuosina käsitelleet sitä, miten rasismista vaietaan, vaikka rakenteellista rasismia löytyy Suomesta niin työpaikoilta, kouluista kuin päiväkodeista. Jotta syrjivistä asetelmista päästäisiin eteenpäin, olisi tärkeää aloittaa keskustelu rasismista ja toimista sen poistamiseksi. Pelkkä eri taustaisten nuorten laittaminen samalle luokalle ei riitä. Nuoret tarvitsevat aikuisten apua rasismin tunnistamisessa ja oikean toiminnan opettelussa. Tämän lisäksi maahanmuuttajanuoret pitäisi nähdä ensisijaisesti omina itsenään eikä ryhmän edustajina. (Kärki 2020.)

Zahra esimerkiksi kertoi tilanteesta koulussa, johon opettaja ei puuttunut. Hän oli joutunut vastaaviin tilanteisiin aiemminkin ja kertoi, miten muut eivät olleet puuttuneet rasismiin, koska ”huutelija nyt vain on tuollainen”.

Meillä oli puhemassa joku nainen malariasta Afrikassa ja opettaja antoi paperin, jonka joku oppilas pitää jakaa, ja hän sanoi, että mä en halua koskea sua ja antaa sulle paperi. Toiset oppilaat kysyivät, että miksi. Hän

katsoi mua ja sanoi, koska malaria tulee Afrikasta ja varmaan tolla tyttölä on malaria. (Zahra)

Nuorisotutkimuksessa vertais- ja ystävyys-suhteet nähdään nuorten hyvinvoinnin, identifikaatioiden ja elämänkulun kannalta keskeisinä. Vertaisryhmissä vietetään aikaa, harrastetaan, jaetaan tunteita ja kokemuksia ja laajennetaan elinpiiriä uusille alueille. Kokemus ulkonäköön tai kulttuuriin liittyvästä erilaisuudesta tekee nuorista kuitenkin ulkopuolisia, ja ne osoittavat etnisten hierarkioiden olemassaolon nuorten arjessa. Erilaisista taustoista tulevien nuorten elämismailmat eivät välttämättä kohtaa koulun ulkopuolella. (Peltola 2017, 233.) Haastattelemani nuoret kertoivat, että vaikka he tunsivat muutamia suomalaisia, heidän läheisimmät ystävänsä olivat kuitenkin toisia maahanmuuttajanuoria, joko omasta kulttuuripiiristä olevia tai toisia perheryhmäkodissa asuneita nuoria. Ystävyysjakolinjat näyttivät heillä sijaitsevan suomalaisuuden ja ei-suomalaisuuden välillä.

Tutkimilleni nuorille kysymys etnisistä identifikaatioista oli kuitenkin monimutkainen ja tilannesidonnainen. He kertoivat, miten he eivät kokeneet itseään suomalaisiksi, mutta eivät enää myöskään sataprosenttisesti lähtömaansa edustajiksi. He olivat jotain siltä väliltä ja yrittivät rakentaa omaa identiteettiään ottamalla siihen paloja niin suomalaisuudesta kuin lähtömaan kulttuurista.

Et mä yritän nyt rakentaa sitä, miten mä nyt toimin täällä. Täältä puuttuu tosi paljon, mitä on xx:laisessa kulttuurissa. On jotain, mitä mä olen ottanut sieltä kulttuurista ja jotain mitä olen ottanut suomen kulttuurista. Mä yritän yhdistää niitä ja rakentaa oman kulttuurin. Mut se riippuu aina ajasta ja paikasta, että missä tilanteessa pyörii. (Dusan)

Suomessa viettämiensä vuosien jälkeen nuoret tiedostivat, että heidän käyttäytymisensä ja ajatuksissaan oli paljon suomalaisiksi miellettyjä piirteitä samalla kun yhteiskunta määritteli heidät suomalaisuuden ulkopuolelle. Toisinaan suomalaisuus tuli esille yhteydenpidossa perheen kanssa, kun perhe ei voinut ymmärtää nuoren elämää tai valintoja täällä: sitä, mikä heille oli mahdollista ja mikä ei.

Haastattelemani nuoret tulkittivat elämäänsä monella eri tavalla. Kaikissa yhdeksässä nuoren tarinassa oli kuitenkin lukuisia esimerkkejä ulossulkemisesta. Etsin tarinoista kohtia, joissa ne konkretisoituivat. Näistä kohdista muodostui seuraavanlainen tarina ulossulkemisesta.

”Ulossuljettu”

Kotimaassa monien nuorten on pakko olla kuin mies, ottaa vastuuta tosi nuorena ja tukea perhettä. Suomessa nuorten ei tarvitse huolehtia vanhemmista ja sisaruksista tai nähdä nälkää. Mutta silti en Suomessa voi olla kuin muut suomalaisnuoret, sillä täälläkin mun pitää huolehtia, miten mun perhe pärjää. En myöskään pysty ostamaan itselleni asioita tai säästämään rahaa, koska mun perhe tarvii apua. Jos heillä olisi hyvä paikka elää, ei tarvitsisi auttaa heitä.

Omaan kotiin muutettuani oli tosi vaikeaa maksaa vuokra ja raha ei tahatonut millään riittää, kun piti ostaa koulukirjat ja muut eikä ollut perhettä, joka antaisi lisää rahaa. Eikä heiltä voinut pyytää apua paperijuttuihin ja koulutehtäviin. Ja sit kun mä menin töihin ja ostin itselleni jotain kallista, niin jotkut sanoivat, että mä yritän olla kuin maailman kuningas ja ne sanoo, että Kelan rahoilla se tekee tätä vaikka mä olin töissä ja sain palkkaa. Omilla rahoilla mä saan tehdä mitä mä haluan, mutta jos sä ostat jotain kallista, niin sä olet Kelanpoika.

Ja työpaikalla esimerkiksi, kun teen töitä suomalaisen kaverin kanssa ja ollaan samanikäisiä ja samalla tavalla tehdään töitä, niin mun on pakko olla vähän parempi ja tehdä enemmän, jotta pomot huomaavat, että tämäkin tekee töitä ja hänet täytyy palkata. Ja kun mulla ei ole täydellinen kielitaito, en voi jutella muiden kanssa samalla tavalla. Aina kun yritän jutella ja olla hauska niin jään jumiin, että mitäs nyt pitää sanoa ja mitä tämä sana tarkoittaa ja muut ei jaksa odottaa.

Et kyllä mä olen joskus miettinyt, että jos vaikka muuttaisin Australiaan asumaan ja rakentaisin sinne uuden elämän.

8.3.2 Selviytyjä

Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat nähdään institutionaalisen hoivan näkökulmasta usein oman elämänsä uhreina ja passiivisina nuorina. Usein myötätuntoa huokuvassa hoivapuheessa kuitenkin unohdetaan, että nämä nuoret ovat useassa tapauksessa olleet kotimaassaan vastuussa toimeentulon hankinnasta. He ovat selviytyneet kotimaansa konflikteista ja ovat valmiita panostamaan paljon saadakseen mahdollisuuden uuteen elämään. (Tuominen 2018.) Tutkimistani nuorista osa oli tehnyt töitä ennen Suomeen tuloa tai ainakin huolehtinut nuoremmista sisaruksistaan ja kodista. Heille Suomi tarkoitti uudenlaista vapautta ja myös sitä, että aina oli ruokaa saatavilla.

Suomessa saa olla nuori ja saa tehdä mitä nuoret tekee. Ennen mun piti hoitaa pikkusiskoa ja pikkuveljeä, mutku mä tulin Suomeen niin oli vain minä ja mä voin tehdä mitä mä haluan, vaikka harrastaa tai käydä kaupassa tai mennä kaverin kanssa. (Tanishia)

Selviytyminen ei ole pelkästään sitä, että on päässyt pakoon kotimaansa epävakaita oloja. Se on myös osallisuutta ja tunnetta siitä, että pystyy hallitsemaan omaa elämäänsä.

Resilienssi eli selviytymiskyky viittaa taitoihin, joiden avulla yksilö pystyy torjumaan erilaisia kriisitilanteita ja säilyttämään toimintakykynsä arjessa. Selviytymiskykyä voidaan pitää yhtenä tärkeimmistä hyvinvointia ja mielenterveyttä suojaavista tekijöistä. Muun muassa itseluottamus, kärsivällisyys, optimismi ja toivo ovat tekijöitä, jotka voivat vahvistaa nuoren sinnikkyyttä ja vaikeasta elämäntilanteesta selviytymistä. (Tuominen 2018.)

Vaikka nuorilla oli vaikeita kokemuksia, he kuitenkin olivat tyytyväisiä moniin asioihin, ja heidän elämästään löytyi hyviä hetkiä ja asioita, joita he voivat hallita. Oma toiminta ja omat valinnat auttoivat vaikeuksien voittamisessa. Tutkimieni nuorten kohdalla toivo näkyi positiivisena uskona tulevaisuuteen kuten jatko-opintomahdollisuuksiin ja omaan työllistymiseen. Nuorten haaveet olivat arkisia: opiskella lisää, käydä töissä, perustaa jonain päivänä perhe, hankkia auto ja omistusasunto, matkustella. Nuoret olivat myös sinnikkyuden mestareita. He jaksoivat kontaktoida kymmeniä työnantajia etsiesään harjoittelu- tai työpaikkaa ja lukuisista vastoinkäymisistä huolimatta he jaksoivat uskoa, että sen jostain saavat.

Yksin tulleilla nuorilla on suuri halu kotoutua. Useat tutkimukset osoittavat, että yksin tulleet pärjäävät hyvin tulevaisuudessa, mikäli heille on vastaanottovaiheen alussa tarpeeksi tukea ja palveluita saatavilla. (Tuominen 2018.) Haastattelemani nuoret olivat perheryhmäkodissa asuessaan saaneet apua perheryhmäkodin työntekijöiltä esimerkiksi erilaisten lomakkeiden, kuten Kelan papereiden täyttämiseen, ja läksyihin, mutta poismuuton jälkeen sitä oli haettava myös muualta.

Mä tarvitsin enemmän apua silloin kun mä muutin (omaaan kotiin) ja mulle tuli paljon hätää koulutehtävissä. Mutta joskus he sanoi (perheryhmäkodista), että meillä on kiire, me ei voida auttaa niin sitten ei voi sanoa mitään, kun en enää asunut siellä. Sitten sain onneksi apua myös koulusta ja joku opettaja veti kerran tai kaksi viikossa tehtäväpajaa. Ja mä sain mun tukihenkilöltä välillä apua kanssa. Ja Turun kaupunki järjesti semmoinen paikka, mistä olen saanut sieltä apua ja joku joka auttoi läksyissä ja tehtävissä. (Zahra)

Vaikka nuorille oli tärkeää pärjätä itse, he tiesivät, etteivät selviäisi ilman tukea. Nuoret joutuivatkin tasapainoilemaan itsenäisen pärjäämisen ja avun vastaanottamisen kanssa. Mitä pidempään nuoret olivat asuneet omillaan, sen vähemmän apua he tarvitsivat.

Se on kyllä tosi hyvä että jos yhdestä ei saa apua, niin voit olla yhteydessä toiseen paikkaan. Jos on vain yksi paikka ja et saa apua, niin sitten ei ole muutakaan ja jos olet yksin niin kaikki on epäselvää ainakin mulle. Ilman

apua en varmaan olisi pärjännyt. Kun on ihmisiä, jotka on auttanut ja tukenut mua ja siksi mä olen tässä nyt. (Tanishia)

Nuorilla oli vahva tahto löytää oma paikka ja suunta elämälle. Toisaalta he myös tiesivät, miten asiat voisivat omassa elämässä olla toisin, jos he eivät olisi aikanaan jättäneet kotimaata. Muutto Suomeen olikin ollut heille suuri mahdollisuus ja nuoret olivat tästä kiitollisia.

Nuoret täällä pääsee kouluun ja saa apua ohjaajista ja kaikki tämä on tosi tärkeää. Mutta se riippuu itsestäkin, että jos haluaa opiskella vai ei ja mitä haluaa tehdä, mutta ei voi kukaan pakottaakaan. Mun pikkuveli (asuu kotimaan naapurimaassa) ei ole opiskellut edes peruskoulua ja hänen pitää käydä töissä. Ja mä aina mietin, että mimmonen hänellä on tulevaisuus. (Azar)

Vertaisuhteet ovat yksi tärkeimmistä nuoren selviytymistä ylläpitävistä ja hyvinvointia suojaavista tekijöistä. Yksin tulleiden turvapaikanhakijanuorten vertaisuuhteissa korostuvat samassa elämäntilanteessa olevien nuorten merkitys. Vertaisuhteet ovat tärkeimpiä sosiaalisia verkostoja, joista muodostuu yksin tulleille usein perheiden korvikkeita. Ystävien tuki, yhdessä oleminen ja läheisyys vahvistavat nuoren henkistä hyvinvointia ja nuoren selviytymistä uudessa yhteiskunnassa. Vertaisuuhteilla on näin ollen kaksi merkitystä nuoren hyvinvoinnille. Vertaisuuhteet mahdollistavat yhteisön, johon kiinnittyä ja kuulua sekä tarjoavat arkista apua erilaisissa ongelmatilanteissa. (Tuominen 2018.)

Kaverit on kyl tärkeät. Niiden kanssa voi tehdä asioita, mitä ei pysty tekemään yksin ja keskustella ja pitää hauskaa ja he auttavat, jos mulla on joku asia, niin ne on auttamassa. (Jamil)

Nuoret kertoivat, että heille osa perheryhmäkodissa samaan aikaan asuneista nuorista muodosti ystävien ydinjoukon. Muutamalla oli lisäksi maahanmuuttajataustaisia kavereita muuta kautta, esimerkiksi muita omasta kotimaasta kotoisin olevia. Suomalaisia ystäviä oli vain muutamalla. Nuoret kertoivat, miten vertaisuuhteista oli ollut apua muun muassa silloin, kun he olivat muuttaneet omaan asuntoon. Osa nuorista ei ollut koskaan asunut yksin ja yksinasuminen pelotti heitä. Yhden luona kaveri oli asunut ensimmäiset kaksi viikkoa ennen kuin hän oli tottunut uuden kodin ääniin. Nuorilla oli läheisiä ystäviä kuitenkin vain muutamia, eikä Suomessa olevia läheisiä aikuisia juurikaan. Moni oli kuitenkin pitänyt tiiviisti yhteyttä perheryhmäkotiin ja siellä oleviin aikuisiin poismuuton jälkeen.

Nuorille selviytyminen oli sitä, että pystyi toimimaan arjessa ja omasi tietoa siitä, miten yhteiskunta toimi: mistä sai tietoa koulu- tai työpaikoista, miten täyttää erilaisia viralli-

sia papereita. Selviytyminen oli myös sitä, että nuorella oli edes joitain läheisiä ihmisiä läsnä elämässä: kavereita, jotka auttoivat muutossa, perheryhmäkodin aikuisia, joille soittaa ja kysyä neuvoa tai pappi, jonka kanssa puhua. Tarinoista etsin kohtia, joissa selviytyminen erityisesti näkyi. Näistä kohdista muodostui seuraavanlainen selviytyjän tarina.

”Selviytyjä”

Suomessa olen saanut paljon vapautta ja mahdollisuuksia, joita mulla ei ollut kotimaassa. Mulla oli tosi paljon traumoja, kun tulin tänne, mut nyt mä koen, et oon terve ja terveenä haluan pysyä myös tulevaisuudessa.

Perheryhmäkodista sain apua, miten hakea kouluun ja miten löytää työpaikka. Työntekijöiden kanssa pystyi harjoittelemaan suomea. Opiskelujen lisäksi sain harrastaa, kuten käydä kuntosalilla ja ohjaajien kanssa oli usein kaikkia juttuja viikonloppuisin. Kävimme pelaamassa jalkapalloa, lentopalloa ja muuta. Ohjaajat myös auttoivat etsimään asunnon ja opettivat kaikkea suomalaisesta kulttuurista ja siitä, millä tavalla asiat täällä toimii.

Tiedän nuoria, jotka ovat muuttaneet vastaanottokeskuksesta suoraan omaan kotiin. Heillä ei ollut niin paljon motivaatiota opiskella eikä etsiä työtä ja osa käytti aika paljon päihteitä. Perheryhmäkodissa oli aina hyvää se, että nuorten menoja kontrolloitiin, että mitäs nuori tekee, kenen kanssa lähtee ulos ja koska tulee takaisin. Se toimi oikeasti niinkuin perhe. Perheryhmäkodista mä kaipaen just sitä kotoisaa oloa. Siellä oli paljon nuoria ja siellä meidät hyväksyttiin sellaisina kuin me olemme. Ja edelleen aina kun tuntuu yksinäiseltä, voin soittaa heille.

Vaikka alussa mulla oli täällä vähän vaikeaa, kyllä täällä voi hyvin pärjätä ja elää. Olen Suomessa tavannut hyviä ihmisiä, jotka ovat auttaneet mua tosi paljon ja jotka ovat esimerkiksi pyytäneet jouluksi kotiinsa.

Nyt olen valmistunut koulusta ja olen töissä. Olen saanut Suomen kansalaisuuden, käyn autokoulua ja maksan omat menoni. Koen, että pärjään itsenäisesti. Mä esimerkiksi just muutin ja järjestin kaikki muuttojutut itse.

Tulevaisuudessa aion opiskella lisää. Myös mun perhe kannustaa mua opiskelemaan lisää. Aina kun mulle tulee olo, että en halua olla täällä, he rauhoittavat mua ja sanovat, että hyvin sulla menee ja ole siellä ja opiskele vaan.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä työssä halusin selvittää, mitkä tekijät olivat edistäneet yhdeksän haastattelemani nuoren kotoutumista ja miten erilaiset sosiaaliset verkostot olivat vaikuttaneet heidän kotoutumiseensa. Työssäni tutkin kotoutumista erityisesti suomalaisuuden mallitarinan kautta, koska nuorten ajatukset ja kokemukset suomalaisuudesta jäsensivät heidän kokemustaan kotoutumisesta. Tutkimani nuoret olivat tehneet paljon töitä saadakseen mahdollisuuden uuteen elämään. Vaikeiden ja traumaattisten vaiheiden jälkeen he olivat päässeet Suomeen ja aloittaneet täällä uuden elämän. Muutamassa vuodessa he olivat oppineet suomea niin, että he pärjäsivät sillä. He kävivät koulussa ja/tai töissä. Taloudenpitoon ja virallisiin asioihin liittyvät asiat he hoitivat pääsääntöisesti itse, ja he osasivat toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. John Berryn maahanmuuttajien akkulturaatioasenteita kuvanneen nelikentän mukaan nuoret olivat ottaneet omaksi asenteekseen integraation. He samaistuivat sekä suomalaisuuteen että omaan taustamaahansa ja olivat monin tavoin sopeutuneet uuteen kulttuuriin.

Berryn akkulturaatioteoria korostaa kuitenkin integraation kaksisuuntaista luonnetta ja sitä, miten akkulturaatio ei koske pelkästään maahanmuuttajia, vaan myös heitä kohtavia valtaväestön edustajia. Siksi maahanmuuttajien omat toimet eivät yksin määrää akkulturaation lopputulosta, vaan siihen vaikuttaa myös valtaväestön asenteet ja yhteiskunnalliset poliittiset ratkaisut. Myös oman työni keskeinen tulos on, miten maahanmuuttajanuorten oman toiminnan ja valintojen lisäksi myös valtaväestön asenteet sekä vastaanottavan yhteiskunnan käytännöt vaikuttivat keskeisesti nuorten kokemukseen kotoutumisesta. Peilaamalla nuorten kertomuksissa sisäistä tarinaa kulttuurisiin mallitarinoihin rakentui käsitys siitä, mitä on oikea suomalaisuus. Ne kertoivat myös laajemmin yhteiskunnasta, jossa elämme ja sen arvoista. Siitä, miten maahanmuuttajien odotetaan kotoutuvan ja integroituvan valtakulttuuriin, mutta miten toisaalta edes kielen oppiminen opiskelu tai töissä käynti ei tee heistä ”oikeita” suomalaisia ja miten maahanmuuttajat suljetaan suomalaisuuden ulkopuolelle. Suhteessa valtaväestöön nuorten asema näyttäytyikin marginaalisena ja epätasa-arvoisena. Nuorten tarinoissa integraatio ei määrittynyt valtaväestön ja maahanmuuttajien välisenä vastavuoroisena prosessina, sillä suurin vastuu sopeutumisesta lankesi nuorille itselleen.

Nuorten tarinoissa maahanmuuttajuus tuottikin suomalaisuuden ja ulkopuolisuuden välille rakentuvan jännitteen. Osallisuus yhteiskunnassa ja tavallinen elämä – työ, koti, perhe, veronmaksajuus – olivat asioita, joita nuoret tavoittelivat. Haastatteluista oli luettavissa vahva itsenäisen pärjäämisen ihanne. Nuoret eivät halunneet elää tukien varassa ja riippuvuus yhteiskunnasta oli ei-toivottavaa. Jokainen nuorista halusi tehdä töitä ja saada sellaista palkkaa, jolla tulisi itsenäisesti toimeen. Nuorten tarinat kertoivat myös selviytymisestä ja kiitollisuudesta. Vaikeiden kokemusten jälkeen he olivat löytäneet turvallisen paikan, josta he olivat saaneet apua ja jossa he voivat elää omaa elämää. He olivat päässeet opiskelemaan, kuuluivat terveydenhuoltopalveluiden piiriin ja heillä oli sanan- ja uskonnonvapaus, jota he arvostivat. Monella tasolla tapahtuva ulkopuolelle jättäminen kuitenkin väjäämättä kavensi elämän mahdollisuuksia. Nuoret eivät saaneet riittävästi tietoa sopivista koulupaikoista tai päässeet etenemään uralla samoin kuin muut, koulunkäynti oli vaikeampaa, kun piti opiskella muulla kuin omalla äidinkielellä. Koska maahanmuuttajuutta ei ollut mahdollista karistaa harteilta, toivat tarinat esille kokemuksen ulossulkemisesta, kun millään osaamisella, teoilla tai tekemättä jättämisillä ei päässyt osaksi suomalaisuuden mallitarinaa.

Nuorten integroitumisen onnistumisessa korostuu myös se, millaiseksi nuoren identiteetti rakentuu. Eheän identiteetin rakentuminen edellyttää, että nuori pystyy asemoimaan itsensä suhteessa sekä uuteen kotimaahan että omaan lähtökulttuuriinsa. Sopeutuminen uuteen yhteiskuntaan on yksilöllinen ja mahdollisesti pitkä prosessi, johon vaikuttavat yksilön itsensä lisäksi hänen kulttuuritaustansa sekä suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat asenteet. Nuoret kertoivat, miten he olivat omaksuneet identiteettiinsä piirteitä suomalaisuudesta ja miten he eivät alistuneet yhtenäiseen ennakkoon määritellyyn pakolaisen tai maahanmuuttajan identiteettiin vaan aktiivisesti neuvottelivat erilaisista positioista, ja toisaalta, koska nuoret olivat asuneet jo pitkään poissa kotimaastaan, he eivät enää täysin identifioineet itseään myöskään lähtömaansa edustajiksi. Suomalaisista piirteistä huolimatta nuoret eivät kokeneet olevansa suomalaisia. Iso syy tähän oli valtaväestön edustajat, jotka määrittivät heidät ulkopuoliseksi, ei-suomalaisiksi.

Kotoutuakseen Suomeen yksintulleet nuoret tarvitsevat tukea ja ohjausta niin maahan tullessaan, perheryhmäkodissa asuessaan kuin muuttaessaan omaan kotiin sekä oman koulutus- ja työelämäpolun valinnassa. Tukea nuoret saivat monelta eri taholta: ystäviltä, perheryhmäkodin ohjaajilta, sosiaalityöntekijöiltä, uskonnolliselta yhteisöltä, harrastusten parista. Monista tukitahoista huolimatta nuorten verkostot olivat sirpaleiset ja

suppeat. Toisaalta sujuvan arjen onnistuminen toi nuorille turvallisuudentuntua. Turussa nuoret osasivat toimia ja he tiesivät, mistä he tarvittaessa saisivat apua. Nuorille Turusta teki kodin nimenomaan se, että Turussa he olivat saaneet paljon mahdollisuuksia ja monenlaista tukea neuvonnasta harrastusten tukemiseen. Erityisesti perheryhmäkodista nuoret kokivat saaneensa sellaiset ”eväät” elämään, jonka turvin he nyt kokivat pärjäävänsä itsenäisesti tai kevyesti tuettuna.

Ilman läsnä olevaa perhettä nuoret kokivat kuitenkin yksinäisyyttä, ja nuorten arkea jäsensivät yli kansallisvaltioiden rajojen ulottuvat sosiaaliset verkostot. Haastattelemistani nuorista kuudella oli tieto siitä, missä oma perhe oli. Nämä nuoret kertoivat tiiviistä suhteista lapsuuden perheeseensä ja perheenjäseniltä saadusta henkisestä tuesta, vaikka omaiset eivät olleetkaan fyysisesti läsnä nuorten arjessa. Nuoret kertoivat, miten perhe oli ”syy elää” ja miten perheenjäsenet kannustivat, tukivat ja motivoivat yrittämään enemmän. Nuorten kokemukset menneisyydestä puolestaan vaikuttivat heidän tulkin-toihinsa nykyisyydestä sekä tulevaisuuden odotuksiin. Oman ja perheen lähihistorian ymmärryksen myötä – miksi he olivat joutuneet eroamaan perheestään – heidän oli helpompi asemoida itsensä osaksi uutta kulttuuria varsinkin, kun paluu perheen luokse ei ollut ainakaan toistaiseksi vaihtoehto.

Työni keskeinen johtopäätös on, että nuorten elämässä oli sekä heidän kotoutumistaan edistäviä että heikentäviä tekijöitä. Kotoutumista heikensi elämä ilman perhettä ja se, ettei perhettä saanut Suomeen, ulossulkemisen kokemukset sekä marginalisaatioon joutumisen riskit. Kielen oppimisen ja työllistymisen lisäksi kotoutumista puolestaan edistivät erilaiset sosiaaliset verkostot ja niiltä saatu tuki, vapaus- ja ihmisoikeudet sekä usko tulevaan ja omiin kykyihin vaikuttaa siihen eli oman toimijuuden haltuunotto.

10 POHDINTAA

Vaikka kotoutumista on tutkittu paljon, kotoutujien oma ääni on tutkimuksissa kuitenkin päässyt vain harvoin esiin ja kotoutumista tutkittu tilastoaineistojen pohjalta. Luvut ovat kuitenkin abstrakteja eivätkä kerro, miltä kotoutuminen näyttäytyy kotoutujien itsensä näkökulmasta. Tuomalla esille ihmisten omia kokemuksia, antaa se muille mahdollisuuden samaistua ja ymmärtää ilmiötä eli esimerkiksi sitä, mitä kaikkia asioita yhteiskunnan osallisuus tarkoittaa ja toisaalta miten hienovaraista jatkuva ulossulkeminen voi olla ja miten moninaisista asioista ulossulkemisessa on kysymys.

Valitsin lähestymistavaksi narratiivisen analyysin, koska minua kiinnosti erityisesti nuorten omat kokemukset: se, miten he ymmärsivät omaa elämäänsä sekä miten he tekivät asioita ymmärrettäviksi itselleen ja asemoivat tarinoissaan itseään ja muita. Narratiivisen analyysin avulla voidaan löytää sellaisia merkityksiä, joita ei välttämättä saada suoraan esille pelkän haastattelun kautta. Omassa työssäni sain paljastettua syvempiä ja laajempia merkityksiä kotoutumisen kokemuksesta. Tarkempi analyysi toi esille myös vastakkaisia tarinoita ja erilaisia tapoja hahmottaa kotoutumista. Vaikka nuorten kotoutuminen oli näennäisesti kunnossa, he puhuivat suomea ja kävivät töissä, heidän kertomuksensa kuitenkin paljastivat, miten kompleksisesta kokonaisuudesta on kyse ja miten pelkästään heidän tekemisensä tai tekemättä jättämisensä eivät yksin riittäneet kotoutumiseen. Aineistosta nousevien teemojen ja tyyppitarinoiden tunnistaminen voi olla hyödyksi siinä, kun mietitään kotoutumisen kehittämistä tai ylipäätään sitä, kuka saa olla suomalainen.

Fenomenologinen tutkimusote puolestaan näkyi työssäni siten, että pyrin tekemään tietoiseksi ja näkyväksi jotain sellaista, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestäänselväksi. Omassa työssäni yksi itsestäänselvyyksistä on ajatus siitä, miten kielen oppiminen, töissä käynti sekä osallisuus mahdollistavat yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenyyden. Tämä ei kuitenkaan onnistu, ilman maahanmuuttajien tasavertaisempaa asemaa suhteessa suomalaisiin. Nuorten tulkinnat suomalaisuudesta kapeana kategoriana, jota tummaihoisen on mahdoton saavuttaa, eivät yllätä. Se, miten suomalaisuus ymmärretään, määrittelee olennaisella tavalla sitä, kenen on mahdollista tavoitella suomalaisuutta.

Esimerkiksi Pasi Saukkonen (2013) kirjoittaa, miten Suomen virallinen politiikka puhuu integraatiosta tai kotoutumisesta, mutta miten tuon prosessin lopulliset tavoitteet ja tavoitteiden saavuttamisen keinot ovat jääneet ylimalkaisiksi ja epäselviksi. Yhteiskunnan paine yhdenmukaistaa ihmisiä näkyy monien suomalaisten odotuksena siitä, että maahanmuuttajat alistuvat ”olemaan kuin muut”. Saukkonen nostaakin esille kysymyksen tulevaisuuden suomalaisuudesta ja moninaisuuksien Suomesta, joka arvoiltaan, käyttäytymismalleiltaan ja elämäntavoiltaan on rikas. Koska täyden yhtenäiskulttuurin aika Suomessa on ollut ohi jo pitkään, olisi oleellista pohtia, miten kaikki erilaiset suomalaiset voisivat tuntea yhteenkuuluvuutta ja sosiaalista kiinteyttä muuttuvassa Suomessa. (Saukkonen 2013, 222–223).

Ihmisten luokittelu ja poliittis-hallinnolliset toimet eivät ole neutraaleja. Julkisen vallan toimet, jotka korostavat väestöryhmien välisiä eroja, lisäävät yhteisöjen välisiä jännitteitä ja vahvistavat käsitystä etnis-kulttuuristen erojen ja yhteiskunnallisten ongelmien välisestä suhteesta. Voi myös olla, että ihmisten taustoilla, identiteetillä ja kulttuurilla aletaan selittää yhteiskunnallisia ilmiöitä, vaikka oikeastaan pitäisi puhua esimerkiksi nuorten yleisistä ongelmista koulutus- ja työpaikkojen löytämisessä ja sitä kautta esimerkiksi syrjäytymisessä. (Emt., 226–227.) Jos nuori nähdään vain yhden identiteetin ja maahanmuuttajakategorian kautta, ei nähdä, mitä kaikkea muutakin nuori on ja mitä identiteettiä hän itse pitää tärkeänä. Nuorten tulevaisuuden kannalta suomalaisuuden kapea määrittely herättää kysymyksiä siitä, millaisiin positioihin on mahdollista pyrkiä lähtökohdasta, jossa pääsy yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen näyttää (osittain) rajatulta. Etnisyys on kuitenkin vain yksi yksilön identifikaatioita ohjaava tekijä, jonka rinnalla on persoonallisuuteen, koulutukseen tai harrastukseen liittyviä itsemäärittelyjä. (Peltola 2017, 236.)

Tätä työtä viimeistellessäni Suomessa käytiin keskustelua jälleen kerran työperäisen maahanmuuton helpottamisesta. Samaan aikaan maassa jo asuvat nuoret kohtaavat ennakkoasenteita, jotka heikentävät heidän osallisuutensa ja integroituneisuuden kokemusta. Edes kielitaito ja koulutus eivät aseta heitä samanarvoiseen asemaan valtaväestön kanssa. Paradoksaalista on, että täytettyään Suomen kansalaisuuden ehdot – asumisaajan, kielen osaamisen, nuhteettomuuden ja toimeentulovaatimuksen – nuorille avautuu kansalaisuuden saamisen jälkeen aivan uudella tavalla ovi maailmaan. Myöskään tutkimi nuoret eivät pidä poismuuttoa Suomesta mahdollisuutena ja moni oli sitä pohtinut yhtenä tulevaisuuden vaihtoehtona. Suomen passin myötä he voisivat halutessaan

muuttaa melkein minne tahansa. Työperäisen maahanmuuton kaksinkertaistaminen on yksi tämän hallituksen tärkeimpiä työllisyystavoitteita. Suomi tarvitsee muuttajia, mutta miten pidämme kiinni näistä nuorista, jotka jo tällä hetkellä ovat täällä ja jotka ovat juuri sellaisia koulutettuja osaajia, joiden perään hallituskin haikailee. Olisikin tärkeää pohtia, miten Suomi pitää huolta näistä nuorista, jotta he myös jäisivät Suomeen saatuaan täällä koulutuksen ja monenlaista osaamista, sillä Suomella pitäisi olla kaikki edellytykset tarjota sekä tutkimilleni nuorille että muille maahan muuttaneille mahdollisuus osallistua täysipainoisesti suomalaiseen yhteiskuntaan.

Siitä huolimatta, että haastattelemanuoret eivät pystyneet määrittelemään itseään suomalaisiksi, he kuitenkin pyrkivät löytämään oman paikkansa uudessa yhteiskunnassa, joka ei perustunut niinkään suomalaisuuteen, vaan heidän osaamiseensa ja panokseensa työmarkkinoille. Suomalaisen kotouttamis- ja tukipolitiikan on todettu passivoivan erityisesti pakolaistaustaisia maahanmuuttajia. Haastattelemanuoret asettivat kuvan passiivisista maahanmuuttajista kuitenkin kyseenalaiseksi ja korostivat aktiivisuuttaan sekä työntekijöinä että -hakijoina. Samaan aikaan kun virallinen Suomi puhuu kaksisuuntaisesta integraatiosta, esimerkiksi nuorten työpaikoilla tämä ei kuitenkaan näkynyt ja heidän oletettiin sulautuvan muiden joukkoon. Työelämään tulevilla nuorilla on lähtökohtaisesti halu kehittyä ja halu kehittää työtä, mutta myös kyky nähdä asioita uudesta näkökulmasta. Jotta integraatio esimerkiksi työpaikoilla olisi aidosti kaksisuuntaista, voisi työpaikoilla pohtia, mitä ekstraa nuori voisi tuoda työpaikalle tai suomalaisuuteen sen sijaan, että mietitään, miten nuori sopeutuu kulttuuriin tai työpaikkaan.

Jotta yksin alaikäisinä Suomeen tulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset ja -nuoret voisivat kotoutua Suomeen ja kokea olevansa hyväksytyjä ja osa suomalaista yhteiskuntaa, tarvitaan koko yhteiskunnan tukea. Sosiaalityöllä on tässä muutoksessa keskeinen rooli vaikuttaa yhteiskunnalliseen asenneilmastoon pyrkimällä madaltamaan sen suvaitsevaisuuskynnystä. Toinen sosiaalityön ydintehtävistä on osallisuuden lisääminen. Kaikilla Suomessa asuvilla ihmisillä ei ole samoja mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja saavuttaa tavoitteitaan. Tähän on monia syitä, mutta yksi niistä on syrjintä, joka voi olla joko suoraa tai epäsuoraa esimerkiksi institutionaalisen diskriminaation kautta, jolloin yhteiskuntarakenteisiin ja sosiaaliin instituutioihin sisältyvät usein julkilausumattomat säännöt ja normit sekä vakiintuneet toimintatavat ja käyttäytymismallit aiheuttavat eriarvoisuutta. (Saukkonen 2013, 230–231.) Kaikilla tutkimillani nuorilla oli valtava motivaatio opiskella ja pärjätä elämässä ja toisaalta tukeakseen toisaalla asuvaa perhettä

heillä oli myös valtava kiire työelämään. Itse jäin kuitenkin miettimään, jääkö osa nuorten potentiaalista käyttämättä, jos heitä maahanmuuttajataustaisina nuorina ohjataan automaattisesti matalapalkka-aloille, koska he eivät tiedä riittävästi koulutusmahdollisuuksista ja suomalaisista työmarkkinoista.

Toinen tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, miten erilaiset sosiaaliset verkostot vaikuttivat kotoutumiseen. Vaikka nuoret olivat oikeutettuja esimerkiksi jälkihuollon palveluihin, nuorten verkostot olivat sirpaleiset ja Suomessa nuorilla oli vain muutamia läheisiin pitämiään tahoja. Samaan aikaan ilman läsnä olevaa perhettä nuoret kokivat yksinäisyyttä. Suomalainen viranomaiskoneisto näki nämä nuoret irrallisena suojelun kohteena, jonka läheiset sosiaaliset suhteet eli perhe suljettiin hallintakäytänteissä ulkopuolelle. Esimerkiksi sosiaalityössä pitäisi kuitenkin pystyä katsomaan myös omien rajojen ulkopuolelle ja miettiä, miten transnationaalit suhteen vaikuttavat asiakkaan elämään ja hänen tekemiinsä valintoihin. Mikäli työtä tehdään yksilökulttuurin lainalaisuuksin, asiakkaan kohtaaminen ja tarpeiden tunnistaminen voivat jäädä ohuiksi (Taina et al. 2014).

Nuorelle joutuminen eroon perheestä voi olla hyvin traumaattinen kokemus. Psykkistä vointia kuormittavat myös turvapaikkaprosessin ja kotoutumisvaiheen aikaiset kokemukset. Lisäksi jatkuva huoli perheestä ja stressi hidastavat monen kotoutumista, oppimista ja sosiaalisten suhteiden luomista. Lasten ja nuorten saattaa olla lisäksi hankalaa päästä oman etnisen yhteisönsä jäseniksi siksi, ettei hänen vanhempiaan ja muuta perhettään tunneta. (Castaneda et al. 2018, 377.) Vaikka Suomessa on pystytty huolehtimaan yksin tulleiden perustarpeista asumisen suhteen, eivät nykyiset ratkaisut aina pysty riittävän hyvin tunnistamaan nuorten sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeita (Korjonen-Kuusipuro et al. 2018.)

En kysynyt haastatettavilta, olivatko heidän Suomessa tukenaan olevat aikuiset koskaan olleet yhteydessä nuoren vanhempiin ja keskustelleet heidän kanssaan esimerkiksi kasvatukseen liittyvistä asioista. Tämä ei tullut esille myöskään lukemassani kirjallisuudessa, joten oletan, että tämä ei pääsääntöisesti ole tapana. Olisi mielestäni ensiarvoisen tärkeää kuitenkin pohtia, miten vanhemmat voitaisiin ottaa enemmän huomioon nuorten tukemisessa. Tällä en tarkoita rahallista tukea perheelle vaan sen hyväksymistä, että nuori ei ole orpo. Hänellä on perhe, joka on hänelle tärkeä. Voisivatko niin perheryhmäkodin työntekijät kuin sosiaalityöntekijät ja muut nuoren lähellä olevat aikuiset olla tiiviimmässä yhteydessä nuorten vanhempiin. Vaikka he eivät fyysisesti ole läsnä nuor-

ten elämässä, he ovat kuitenkin tärkeä osa nuorten elämää ja etänä vaikuttavat nuoren hyvinvointiin. Tässä on myös yksi tärkeä jatkotutkimuksen paikka. Tullessaan alaikäisenä ilman huoltajaa Suomeen, nuoret ovat yhteiskunnan holhouksessa täysi-ikäistymiseensä asti. Esimerkiksi lastensuojelun puolella huostaanotetuilla lapsilla on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä ihmisiä ja sosiaalityön tehtävä on edistää lapsen ja vanhemman välistä yhteydenpitoa. Samaan aikaan toisille maassa asuville lapsille ja nuorille yhteydenpito jää omalle vastuulle lapsen tai nuoren alkuperän takia vaikka heitä kannustetaankin yhteydenpitoon. NykYTEknologia kuitenkin mahdollistaisi hyvinkin tiiviin yhteydenpidon vanhempiin ja sisaruksiin ja heidän huomioimisensa Suomessa olevan nuoren kasvatuksessa ja hoidossa.

Oma tutkimukseni on linjassa aiempien maahanmuuttoa koskevien tutkimusten kanssa. Yhteiskunnan sopeutuminen maahanmuuttajiin ja nuoren oman integroitumisen ristiriita erottui tutkimuksessa selkeästi yhdeksi kotoutumisen haasteeksi. Nuoret halusivat tulla nähdyiksi ja kohdelluiksi ennen kaikkea yksilöinä, mutta todellisuudessa heidät nähtiin lähtökulttuurinsa edustajina. Tutkimustulokset nuorten kotoutumisesta vahvistavat muista tutkimuksista saatua kuvaa eli sitä, miten kotoutumiseen vaikuttaa yksilön asenteiden lisäksi myös yhteiskunnan asenteet maahanmuuttajia kohtaan. Oma tutkimukseni tuo kuitenkin uutta tietoa niistä tavoista, joilla yksin alaikäisenä Suomeen tulleet pakolaisnuoret neuvottelevat identiteeteistään ja paikastaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti nuorten elämässä korostui perheen merkitys.

Vaikka kotoutumista on tutkittu paljon, erityisesti yksintulleiden pakolaisnuorten transnationaaleista perhesuhteista on vähän tietoa. Monissa aiemmissä tutkimuksissa on osoitettu, miten vahva side vanhempien kulttuuriin toimii suojaavana tekijänä maahanmuuttajanuorten hyvinvoinnille. Nuorten minäkuva on eheämpi silloin, kun etnisyys on keskeinen osa sitä ja miten siksi olisi tärkeää sallia ja kannustaa nuoria säilyttämään yhteys vanhempiensa kulttuuriin. Tuntemalla oman perheensä historian nuori pystyy asemoimaan itsensä suhteessa menneisyyteen ja käyttämään tätä hyödyksi rakentaessaan omaa identiteettiään uudessa maassa. Perhehistoria auttaa nuoria ymmärtämään keitä he ovat, mistä he tulevat ja mitä he voivat toivoa tulevaisuudelta. Tietämättömyys siitä puolestaan ruokkii väärinkäsityksiä ja lisää epäoikeudenmukaisuuden kokemusta, kun nuorella ei välttämättä ole samanlaisia mahdollisuuksia kuin valtaväestön edustajilla, eikä nuori ymmärrä sitä, miksi näin on. Perhehistorian tunteminen edellyttää kuitenkin

kin reflektiivisyyttä oman perheen kanssa ja tietoa perheenjäsenten välisistä suhteista. Tämä ei onnistu ilman yhteyttä omaa perheeseen.

Aineiston analyysivaiheessa pohdin paljon omaa positiotani: sitä, olenko tarpeeksi objektiivinen tutkimukseni löydösten suhteen ja otinko haastateltavien näkökulmat tarpeeksi huomioon. Pitkin tutkimusta koitin tiedostaa sen, miten oma katseeni on aina valkoisen kantasuomalaisen tutkijan ja miten minulla ei ole omakohtaista kokemusta esimerkiksi pakolaisuudesta ja pakkomuutosta tai rasismista ja ulossulkemisesta. Olen itse muuttanut ulkomaille, mutta omat muuttoni ovat aina olleet vapaaehtoisia ja minulle on aina ollut mahdollista palata Suomeen. Tutkimani nuoret eivät kuitenkaan voi palata. Monin paikoin nuorten kokemuksien ymmärtäminen ja käsitteellistäminen olikin hankalaa. Tutkijana koitin kuitenkin antaa äänen nimenomaan tutkimilleni nuorille, vaikka omat valintani, tulkintani ja käsitykseni aineistosta vaikuttivatkin koko ajan taustalla.

Vaikka tutkimuksessani oli kyse vain yhdeksän nuoren kokemuksesta, uskon, että heidän kokemustaan suomalaisuudesta kategoriana, jota he eivät voi saavuttaa, voidaan pitää monella tapaa yleisenä. Nuorten kertomuksissa oli paljon yhteneväisyyksiä, vaikka he tulivat eri maista ja kulttuureista. Tutkimuksen iso anti onkin, että se tuo näkyviin, miten vaikea on kokea itsensä suomalaiseksi ja suhtautua Suomeen myönteisesti, jos muut suhtautuvat itseen jatkuvasti kielteisesti tai ulossulkien. Vaikka tutkimus ei ole yleistettävissä yksi yhteen kaikkien maahanmuuttajien tai yksintulleiden pakolaisnuorten kanssa, se kuitenkin kertoo siitä osallisuuden ja ulossulkemisen kaksijakoisuudesta, jossa maahanmuuttajat elävät ja niistä haasteista, joita he kohtaavat, mutta myös niistä keinoista, jotka lisäävät heidän kykyään selviytyä. Tutkimus antaa lisätietoa myös siitä, miten yksin tulleilla pakolaisnuorilla voi olla laajatkin sosiaaliset verkostot ja tiiviit yhteyden lapsuuden perheeseensä ja miten perheellä on iso vaikutus nuoren kotoutumiseen Suomessa, mutta miten palvelujärjestelmä ei huomioi näitä tukiverkostoja hoivanantajina. Yhtenä jatkotutkimuksena voisikin olla tutkia pakolaislasten ja -nuorten transnationaaleja perhesuhteita ja niiden merkitystä sekä Suomessa olevien lasten ja nuorten että heidän vanhempiensa ja sisarustensa näkökulmasta. Miten he kokevat transnationaalin perhe-elämän ja millaista on elää erillään omasta lapsesta/vanhemmasta/sisaruksesta?

LÄHTEET

- Aaltonen Heini (2018): Miten rakentaa ilman huoltajaa tulleen nuoren uskoa tulevaan epävarmuuden keskellä? Luettavissa <https://www.yhteisetlapsemme.fi/blog/miten-rakentaa-ilman-huoltajaa-tulleen-nuoren-uskoa-tulevaan-epavarmuuden-keskella/> Luettu 16.9.2021.
- Anis, Merja & Esberg, Riti (2018): Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Teoksessa Hiittola, Johanna, Anis, Merja & Turtiainen, Kati (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino.
- Ansala, Laura; Hämäläinen, Ulla & Sarvimäki, Matti (2014): Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapset ja -nuoret Suomessa. Kela. Työpapereita 56/2014. Luettavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45401/Tyopapereita56.pdf>
- Bade, Klaus & Brown, Alison (2003): Migration in European history. Cornwall: Blackwell.
- Benton, Meghan, Silva, Antonio ja Somerville, Will (2018): Insights to Support Immigrant Integration and Social Cohesion. Immigration policy Institute Europe.
- Berry, John (2008): Globalisation and acculturation. International Journal of Intercultural Relations 32.
- Berry, John (1997): Immigration, acculturation, and adaptation. Applied Psychology: An International Review. 46, 5–68.
- Berry, John; Ype, Poortinga; Marshall, Segall & Pierre, Dasen (2003): Crosscultural psychology: Research and applications. Cambridge: Cambridge University Press.
- Björklund, Krister (2014): Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa. Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Bodström, Erna (2020): "Welcome to Fantasy Finland!" Integration as a cultural process in Information Packages of Finnish Ministries in years 2000–2018. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden tohtoriohjelm.

- Bragans, Laura (2020): Yksin tulleiden pakolaisnuorten arjen kansalaisuuden rakentuminen maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollossa. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos.
- Buckman, Anna (2017): "Mää oon Iranista ja Oulusta. Mistä nää oot?" – Maahanmuuttajaoppilaan identiteetin tukeminen alkuopetuksessa. Kandidaatintyö. Oulu: Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, kasvatustiede.
- Castaneda, Anu; Mäki-Opas, Johanna; Jokela, Satu; Kivi, Nina; Lähtenmäki, Minna; Miettinen, Tanja; Nieminen, Satu & Santalahti, Päivi (2018): Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa: PALOMA-käsikirja. Helsinki: THL.
- Çelikaksoy, Aycan & Wadensjö, Eskil (2019): Refugee youth who arrived in Sweden as unaccompanied minors and separated children: Education and Labour Market Well-being. Stockholm. Swedish Institute for Social Research.
- Çelikaksoy, Aycan & Eskil Wadensjö (2016): Mapping Experiences and Research about Unaccompanied Refugee Minors in Sweden and Other Countries. Institute of Labor Economics. Luettavissa <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/145277/1/dp10143.pdf> Luettu 4.3.2021.
- Delcroix, Catherine (2000): The transmission of life stories from ethnic minority fathers to their children: A personal resource to promote social integration Teoksessa Arber, Sara & Attias-Donfut, Claudine (ed.): The myth of generational conflict. London: Roudledge.
- Esberg, Riti (2020): Iranista suomeen muuttaneiden naisten sosiaaliset suhteet ja niiden merkitys yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto, sosiaalitieteiden laitos, sosiaalityön oppiaine.
- Fingerroos, Outi; Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen Marja (2016): Johdanto. Teoksessa Fingerroos, Outi; Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen Marja (toim.): Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- FRA European Union Agency for Fundamental Rights (2019): Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges. Luettavissa

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-integration-young-refugees_en.pdf. Luettu 13.2.2021.

Eurostat (2020): Almost 14 000 unaccompanied minors among asylum seekers registered in the EU in 2019. Luettavissa <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10774034/3-28042020-AP-EN.pdf/03c694ba-9a9b-1a50-c9f4-29db665221a8>. Luettu 13.2.2021.

Eurostat (2020): Turvapaikkatilastot. Luettavissa https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics/fi#Ilman_huoltajaa_olevien_alaik.C3.A4isten_hakemukset. Luettu 14.2.2021.

Geddes, Andrew & Scholten, Peter (2019): *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage.

Geeraert, Nicolas & Simpson, Andrew (2019): Never mind the acculturation gap: Migrant youth's wellbeing benefit when they retain their heritage culture but their parents adopt the settlement culture. *Journal of youth and adolescence* 49.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and self-identity: Self and society in the late-modern age*. Cambridge: Polity Press.

Heikkinen, Hannu (2001): *Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena*. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Heinilä, Henna (2014): *Sydänääniä – hermeneuttis-fenomenologinen tulkinta aikuisopiskelijan arjesta* Teoksessa Korvela, Pirkko & Tuomi-Gröhn, Terttu: *Arjen rakentaminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa*. Tampere. Kuluttajatutkimuskeskus.

Heino, Eveliina (2018): *Yhteiskunnan jäsenyyden ehdot. Arjen kansalaisuuden rakentaminen ja peruspalvelukokemukset venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden tohtoriohjelma, valtiotieteellinen tiedekunta.

Hietikko, Rosa & Kulmala, Meri-Tuuli (2018): *Perhe, kotoutuminen ja osallisuus kotoutuja-asiakkaiden palvelutarpeen arvioissa ja kotoutumissuunnitelmissa. Käytäntötutkimus I ja II*. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.

- Hiipakka, Hanna (2011): Nuoruuden aalloilla - opas nuorille ja heidän vanhemmilleen. Opinnäytetyö. Vaasa: Vaasan ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala.
- Hiltunen, Anna-Kaisa (2019): Euroopan porteilla. Tallinna: Gaudeamus.
- Huttunen, Laura (2004): Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen, Matti (2017): Kertomushaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti; Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvaori. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.
- Hyökki, Linda (2019): Sosiokulttuurisen tiedon ja tunnustuksen rooli kaksisuuntaisessa kotoutumisessa: Esimerkkinä musliminaisten päähuivin käyttö. Teoksessa Kazi, Villiina; Alitolppa-Niitamo, Anne & Kaihovaara, Antti (toim.): Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettavissa:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162005/TEM_oppaat_10_2019_Tutkimusartikkeleita_kotoutumisesta_20012020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hänninen Vilma (2002): Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos.
- Ihmisoikeudet.net (2020): Kuka on pakolainen?
<https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeuskasvatus/metodit-ja-materiaalit/harjoitukset/kuka-on-pakolainen/> Luettu 19.11.2020.
- Iisakkila, Tatu (2019): Perheryhmäkodin laadukas työ. Opinnäytetyö. Humak.
- Iisakkila, Tatu (2021): Perheryhmäkodin laadukas työ. Powerpoint-esitys. Turku.
- Jaakkola, Johanna (2017): Kotoutumisesta kotoutujan omalla äänellä. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityö.

- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsti (1999): Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsti & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja (2004): Asuntola kulttuurisella kartastolla. Teoksessa Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Arja; Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004): Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, Kirsi (2004): Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Järvenpää, Elina (2006): Laadullinen tutkimus. Teknillinen korkeakoulu. Luettavissa <https://www.cs.tut.fi/~ihtesem/k2007/materiaali/luento4.pdf>. Luettu 21.5.2021.
- Kai, Mathias (2017): Aina vieraita? – Nuorten maahanmuuttajataustaisten miesten jännitteinen kuluttaja-akkulturaatio. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, taloustieteen laitos.
- Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina (2021): Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.): Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo. Luettavissa <https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus>. Luettu 21.5.2021.
- Katisko, Marja (2020): Yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden moniulotteinen toimijuus. Teoksessa Niskanen, Markku & Åstedt, Tuija (toim.): Näkökulmia monikulttuurisen taustan omaavan lapsen ja perheen tukemiseen. Diakonissalaitos. Luettavissa https://evermade-hdl.s3.eu-central-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/2020/11/13125610/16112020_DL_Raportti_Nakokulmia-monikulttuurisen-taustan-omaavan-lapsen-ja-perheen-tukemiseen_2020.pdf

- Knuutila, Elina (2018): Arki, toimijuus ja pakolaisuus. Arjen toimijuudelle annetut merkitykset Suomeen tulleiden pakolaisten elämäkerroissa. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityö.
- Kokkonen, Lotta (2006): Pakolaisten interpersonaaliset vuorovaikutussuhteet vieraassa maassa. Lisensiaattitutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos, puheoppi.
- Kokkonen, Lotta (2010): Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Prologi. Viestinnän ja vuorovaikutuksen tieteellinen aikakauslehti. Vol 6, nro1.
- Kokkonen, Lotta, Pöyhönen, Sari, Reiman, Nina & Lehtonen, Tuija (2019): Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta. Teoksessa Kazi, Villiina; Alitolppa-Niitamo, Anne & Kaihovaara, Antti (toim.): Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettavissa:
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162005/TEM_oppaat_10_2019_Tutkimusartikkeleita_kotoutumisesta_20012020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Kuusisto; Anna-Kaisa (2018): Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana? Janus vol. 26 (4).
- Kotouttaminen.fi -sivusto (2021). Työ- ja elinkeinoministeriön kotouttamisen osaamiskeskus. <https://kotouttaminen.fi> Luettu 7.3.2021.
- Kuukkanen, Tatu (2019): Tutkija arvostelee maahanmuuttajien työelämään ohjaamista piilorasismista – "Ajatellaan, että heillä on luontainen tarve hoivata". Luettavissa <https://yle.fi/uutiset/3-10688097>. Luettu 28.8.2021.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa; Korjonen-Kuusipuro, Kristiina (2017): Yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten asumiseen tarvitaan päättäjiltä rohkeita ratkaisuja. Luettavissa <https://politiikasta.fi/yksin-tulleiden-maahanmuuttajanuorten-asumiseen-tarvitaan-paattajilta-rohkeita-ratkaisuja/> Luettu 3.9.2021.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016): Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Fingerroos, Outi; Tapaninen, Anna-Maria

& Tiilikainen Marja (toim.): Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino.

KvaliMOTV: Narratiiviset tarkastelutavat. Luettavissa

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_6_4.html. Luettu 18.3.2021.

Kärki, Ulla (2020): Miksi nuori maahanmuuttajamies pelottaa? Rodullistettujen ulossulkeminen heijastuu koko yhteiskuntaan. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka. Luettavissa <https://ulkopolitist.fi/2020/10/12/miksi-nuori-maahanmuuttajamies-pelottaa-rodullistettujen-ulossulkeminen-heijastuu-koko-yhteiskuntaan/>. Luettu 26.8.2021.

Larja, Liisa (2017): Joka kolmas ulkomaalaistaustainen nuori samaistuu sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa. Tilastokeskus. Luettavissa <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2017/joka-kolmas-ulkomaalaistaustainen-nuori-samaistuu-seka-suomalaisuuteen-etta-taustamaahansa/> Luettu 7.3.2021.

Laine, Timo (2015): Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin. II, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teorettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lapsen maailma (2017): Nuoren identiteetin muodostuminen. Luettavissa <https://lapsenmaailma.fi/palstat/tutkittua-tietoa/nuoren-identiteetti/> Luettu 11.11.2020.

Leinonen, Johanna; Pellander, Saara & Hiitola, Johanna (2019): Suomen perheenyhdistämispolitiikka voi traumatisoida pakolaisperheitä uudelleen. Luettavissa <https://liikkeessaylirajojen.fi/suomen-perheenyhdistamispolitiikka-voi-traumatisoida-pakolaisperheitä-uudelleen/> Luettu 16.9.2021.

Lepola, Outi (2019): Kriisituesta kuntosalikorttiin. Yksintulleiden nuorten jälkihuolto kunnissa. Turku: Siirtolaisinstituutti.

Liebkind, Karmela (1994): Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind, Karmela (Toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

- Liikanen, Heli (2007): Tarina ilman nimeä. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Loukkola, Anna (2020): Kuinka moni Suomessa tutkinnon suorittanut ulkomaalais-taustainen jää tänne töihin? Luettavissa <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/kuinka-moni-suomessa-tutkinnon-suorittanut-ulkomaalaistaustainen-jaa-tanne-toihin/> luettu 17.9.2021.
- Lyytinen, Eveliina (2019): Johdanto. Teoksessa Lyytinen, Eveliina: (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus suomessa. Siirtolaisinstituutti. Luettavissa <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/12/t-02-isbn-978-952-7167-60-1-turvapaikanhaku-ja-pakolaisuus-suomessa.pdf>
- Maahanmuuttovirasto (2021): Tilastot. Luettavissa <https://tilastot.migri.fi/> Luettu 12.3.2021.
- Maahanmuuttovirasto (2021): Suomen kansalaisuus. Luettavissa <https://migri.fi/suomen-kansalaisuus>. Luettu 29.8.2021
- Mammon, Reet (2010): Kolmen etnisen ryhmän kotoutumisprosessi Suomessa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, psykologian laitos.
- Mutanen, Heli & Siivonen, Päivi (2016): Narratiivinen positiointianalyysi ja nuorten aikuisten toimijuus työpajaympäristössä. Aikuiskasvatus-lehti. Vol 36 Nro 2.
- Nortio, Emma (2019): Kotoutumiskeskustelu sosiaalisessa mediassa akkulturaatiotutkimuksen valossa. Teoksessa Kazi, Villiina; Alitolppa-Niitamo, Anne & Kaihovaara, Antti (toim.): Kotoutumisen kokonaiskatsaus: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162005/TEM_oppaat_10_2019_Tutkimusartikkeleita_kotoutumisesta_20012020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) (2013): Muuttajat. Helsinki: Gaudeamus.
- Nyyti ry (2021): Ihmissuhteet. <https://www.nyyti.fi/opiskelijoille/opielamantaitoa/ihmissuhteet/> Luettu 6.1.2021.

- Patrikainen, Merja (2017): Yksin alaikäisinä tulleiden pakolaisnuorten kokemuksia transnationaaleista perhesuhteistaan ja elämästä Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos.
- Peltola, Marja (2014): Kunnollisia perheitä Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Nuorisotutkimusseura.
- Pentikäinen, Marja (2020): Loputon matka alkaa – pakolaisuus prosessina. Teoksessa Niskanen, Markku & Åstedt, Tuija (toim.): Näkökulmia monikulttuurisen taustan omaavan lapsen ja perheen tukemiseen. Diakonissalaitos. Luettavissa https://evermade-hdl.s3.eu-central-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/2020/11/13125610/16112020_DL_Raportti_Nakokulmia-monikulttuurisen-taustan-omaavan-lapsen-ja-perheen-tukemiseen_2020.pdf
- Petrell, Natasha (2019): Lukutaidottomasta osaksi yhteiskuntaa. Luettavissa <https://aikamerkki.org/lukutaidottomasta-osaksi-yhteiskuntaa/> Luettu 13.11.2020.
- Piironen, Anniina (2018): Sosiaalityö yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten parissa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pohjoismaiden ministerineuvosto (2018): State of the nordic region 2018 immigration and integration edition.
- Pöyhönen, Sari; Kokkonen, Lotta & Tarnanen, Mirja (2019): Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Teoksessa Lyytinen, Eveliina: (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus suomessa. Siirtolaisinstituutti. Luettavissa <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/12/t-02-isbn-978-952-7167-60-1-turvapaikanhaku-ja-pakolaisuus-suomessa.pdf>
- Rehn-Mendoza, Nina (2020): Mental health and well-being of unaccompanied minors. Nordic Welfare Centre. Luettavissa <https://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2020/03/NWC-Ensamkommandes-ha%CC%88lsa-webb.pdf>. Luettu 14.2.2021.
- Saukkonen Pasi (2016): Mitä on kotoutuminen? Kaupunkitiedon verkkolehti Kvartti 4/2016. <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/mita-kotoutuminen> Luettu 17.1.2021.
- Saukkonen, Pasi (2020): Suomi omaksi kodiksi. Gaudeamus.

- Sue, Derald Wing & David Sue (1990): *Counselling the culturally different: Theory and practice*. New York: Wiley.
- THL (2020): Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Luettavissa <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajalasten-nuorten-ja-perheiden-terveys/yksin-tulleet-alaikaiset-turvapaikanhakijat> Luettu 19.11.2020.
- Tietoarkisto (2021): *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampereen yliopisto. Luettavissa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/>. Luettu 20.8.2021.
- Tiilikainen, Marja & Fingerroos, Outi (2019): *Perhe ja perheenyhdistäminen pakolaisten elämässä: esimerkkinä kahden suomensomalialaisen miehen elämänkulut*. Teoksessa Lyytinen, Eveliina (toim.): *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus suomessa*. Siirtolaisinstituutti. Luettavissa <https://siirtolaisuusinstituutti.fi/wp-content/uploads/2019/12/t-02-isbn-978-952-7167-60-1-turvapaikanhaku-ja-pakolaisuus-suomessa.pdf>
- Toukolehto, Saara (2020): “Integraatiohenkisyys” hyvän maahanmuuttajan mittarina. Luettavissa <https://hybrislehti.net/integraatiohenkisyys-hyv-n-maahanmuuttajan-mittarina>. Luettu 18.1.2021.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2017): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Jaakko (2018): *Monipuoliset selviytymistaidot yksin tulleiden turvapaikanhakijanuorten arjessa*. Luettavissa <https://politiikasta.fi/monipuoliset-selviytymistaidot-yksin-tulleiden-turvapaikanhakijanuorten-arjessa/>. Luettu 3.9.2021.
- Turun ensi- ja turvakoti ry, Perheryhmäkoti (2020). *Powerpoint-esitys*.
- Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.
- UNHCR (2019): *Global report*. Luettavissa https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/gr2019/pdf/GR2019_English_Full_lowres.pdf#_ga=2.233269662.1224654397.1613199773-1927750209.1613199773. Luettu 13.2.2021.

- Valtee, Jari (2021): Ilmansaasteet johtavat suuriin maahanmuutto-aaltoihin, tutkijat varoittavat The Guardianissa. Helsingin Sanomat. Luettavissa <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000007743753.html> Luettu 17.1.2021.
- Varjonen, Sirkku (2013): Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos.
- VATT-työryhmä (2014): Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Vilkka, Hanna (2011): Fenomenologinen menetelmä. Luettavissa <http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2011/12/Fenomenologinen-menetelm%C3%A4.pdf>. Luettu 21.5.2021.
- Vänttinen, Alisa (2016): Ei ole olemassa mitään totuudellista suomalaisuutta. Savon sanomat. Luettavissa <https://www.savonsanomat.fi/teemat/3047239>. Luettu 25.8.2021.
- Östman, Caroline (2019): Unaccompanied Refugee Minors and Political Responses in Sweden: Challenges for Social Work. Mid Sweden University. Luettavissa <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1307087/FULLTEXT01.pdf> Luettu 4.3.2021.

LIITTEET**Liite 1: Kysymysrunko****Taustat:**

Nimi

Ikä

kansalaisuus/lähtömaa

Ikä kun tuli Suomeen

Perheryhmäkoti:

Miten kauan asui siellä?

Millaista elämä oli perheryhmäkodissa?

Millaista tukea sai?

Mitä kaipaa perheryhmäkodista?

Ketkä olivat perheryhmäkotiaikaan tärkeitä henkilöitä?

Nuoruus:

Mitä nuoruus tarkoittaa?

Millainen on hyvä nuoruus?

Millainen oli oma nuoruus?

Lapsuuden perhe:

Keitä kuuluu perheeseen?

Miten ja miten pitää yhteyttä?

Mistä asioista juttelee heidän kanssaan?

Miten tärkeää on yhteys perheeseen?

Mitä perhe sinulle merkitsee?

Perheen tehtävä?

Muut sosiaaliset suhteet nyt:

Ketä muita ihmisiä sinulla on elämässä?

Ystäviä, opiskelu- ja työkavereita, viranomaisia?

Puoliso, lapsia?

Suomi ja koti:

Oletko suomalainen?

Missä asioissa olet suomalainen, missä et?

Kuka on suomalainen?

Mitkä asiat ovat sinulla Suomessa hyvin?

Huonosti?

Missä asioissa Suomi on koti?

Entä lähtömaa?

Mikä tekee paikasta kodin?

Aiotko jäädä Suomeen, voitko ajatella muuttavasi toiseen maahan?

Millaisissa asioissa koet, että sinua on kohdeltu Suomessa väärin/huonosti/epäoikeudenmukaisesti?

Mitkä asiat ovat elämässäsi hyvin?

Mitä asioita muuttaisit?

Nuoren saama tuki:

Millä tavalla kaupunki/järjestöt voisivat tukea nuoria?

Millaista tukea olet saanut tai olisit tarvinnut?

Missä asioissa olisit tarvinnut enemmän tukea?

Missä asioissa olet pyytänyt neuvoa?

Millaista tukea nuoret tarvitsevat, kun ke muuttavat perheryhmäkodista omaan asuntoon?

Opiskelu ja työ:

Missä olet opiskellut/missä olet töissä?

Millaiseksi olet kokenut opinnot/työn?

Millaista/mitä on/olisi mielekäs opiskelu/työ?

Miten olet pärjännyt työmarkkinoilla?

Missä on ollut vaikeuksia?

Arki ja tulevaisuus:

Millaista on arkesi, mitä teet miten kulutat aikaa?

Miten pärjää arjessa?

Mistä unelmoit?

Mitä haluat tulevaisuudelta?

Muut:

Miten muuttaisit vastaanottoa ja tukijärjestelmää kokemustesi pohjalta?

Liite 2: Saatekirje

22.3.2021

Hei,

Olen sosiaalityön pääaineopiskelija Turun yliopiston valtiotieteellisestä tiedekunnasta. Etsin haastateltavia pro gradu -tutkielmaani varten. Tutkimukseni käsittelee yksin alaikäisenä maahan tulleiden pakolaisnuorten kotoutumista. Erityisesti minua kiinnostaa nuorten omat kokemukset siitä, mitkä tekijät ovat auttaneet heitä kotoutumaan ja löytämään omat polkunsuomalaiseen yhteiskuntaan. Mitä yhteistä on nuorilla, joiden kotoutuminen on onnistunut?

Tutkimuksen viitekehys rakentuu erilaisten sosiaalisten verkostojen merkitykselle elämässä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitkä tekijät nuorten elämässä tukevat kotoutumista.

Tutkimus on tarkoitus toteuttaa haastatteleamalla Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkodissa asuneita, mutta nyt jo täysi-ikäistyneitä nuoria.

Haastattelut ovat luottamuksellisia ja osallistuminen vapaaehtoista. Haastattelu kestää noin 60 minuuttia. Haastattelut järjestetään kasvokkaisina tapaamisina ja ne äänitetään, mikäli haastateltava antaa siihen suostumuksen. Nauhoitukset kirjoitetaan tekstimuotoon, jonka jälkeen ne hävitetään. Tekstistä poistetaan kaikki sellainen tieto, josta haastateltava olisi tunnistettavissa. Tutkimustulokset ovat luettavissa kirjallisessa työssä, joka julkaistaan Turun yliopistossa. Pro gradu -tutkielmani valmistuu syyskuussa 2021.

Toivon, että osallistut tutkimukseeni. Kerron mielelläni lisää, mikäli sinulla herää kysymyksiä haastatteluun liittyen.

Ystävällisin terveisin,

Natasha Petrell

nkpetr@utu.fi

puh. xxx xxxxxxxx

Liite 3: Suostumuslomake

Suostumuslomake Pro gradu -tutkielma: Tapaustutkimus yksin alaikäisenä tulleiden, mutta nyt jo täysi-ikäisten Turun ensi- ja turvakodin perheryhmäkodissa asuneiden pakolaisnuorten kotoutumisesta.

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa mitkä tekijät ovat auttaneet yksin tulleita pakolaisnuoria kotoutumaan ja löytämään omat polkunsuomalaiseen yhteiskuntaan.

Tutkimus toteutetaan haastattelemalla Turun ensi- ja turvakodin Perheryhmäkodissa asuneita, mutta nyt jo täysi-ikäistyneitä pakolaisnuoria. Tarkoitus on selvittää, mitä yhteistä on nuorilla, joiden kotoutuminen on onnistunut.

Tutkimuksen tekijä: Natasha Petrell

Tutkimuksen julkaisu: Turun yliopisto

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja se, että tutkimus tehdään haastattelemalla minua. Minulle on kerrottu, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulle on myös kerrottu, että henkilöllisyyteni ei paljastu tutkimuksesta ja jää vain tutkijan tietoon. Haastattelu nauhoitetaan ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Voin keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin vain, jos niin haluan. Allekirjoittamalla suostun siihen, että osallistun yksilöhaastatteluun, ja että haastatteluaineistoa voidaan käyttää osana tutkimusta.

Päiväys

Allekirjoitus